Benjn. Davy

Berzsenyi Dániel

ÉLŐ KÖNYVEK

*

MAGYAR KLASSZIKUSOK

AZ ELŐSZÓT ÍRTA

GRÓF KLEBELSBERG KUNO

ÉLŐ KÖNYVEK
*
MAGYAR KLASSZIKUSOK

IV. KÖTET

A BEVEZETÉSEKET IRTÁK

Ambrus Zoltán
Baltazár Dezső
Berzeviczy Albert
Császár Elemér
Dézsi Lajos
Galamb Sándor
Hevesi Sándor
Kapi Béla
Kéky Lajos
Kozma Andor
Lányi József
Négyesy László
Pekár Gyula
Pintér Jenő
Voinovich Géza
Radó Antal
Rákosi Jenő
Ravasz László
Sajó Sándor
Szász Károly
Tordai Ányos
Vargha Gyula

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

BERZSENYI DÁNIEL MUNKÁI

KÖLTEMÉNYEK
POÉTAI HARMONISTIKA

KAPI BÉLA BEVEZETÉSÉVEL

A KISFALUDY-TÁRSASÁG
MEGBIZÁSÁBÓL KIADJA
A FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPESTEN

Nyomatott finom famentes pehelykönnyű
piroson a Franklin-Társulat betűivel.

BERZSENYI DÁNIEL.

Írta KAPI BÉLA.

Berzsenyi Dániel a magyar gyökérről hajtott nemzeti irodalom csudás büszkesége. Ismeretlenül indul el Kemenesalja egyik nemesi kúriájából s kicsi útipodgyászában csupán néhány német és latin költő foszladozó verskötetét viszi. Egyszerű készültsége legfeljebb az iskolai műveltség középmértékét éri el. Esztétikai, irodalmi, filozófiai ismeretei hiányosak. Kezének nehéz a legkönnyebb toll, lelkének könnyű a legnehezebb gondolat. És mégis mikor megérkezik művészete dicsőségének bércormára: a világirodalom ódaköltészetének nemes tökéletességű szobrát látják benne s búgó harsona-szavában egy nemzet gyásza, életösztöne és történeti elhivatottsága szólal meg.

Külső életkeretét két esztendő jelzi: született 1776 május 7-én, meghalt 1836 február 14-én.

Költői fejlődése két nagy hatást árul el. Német költők érzelgősségén és a horatiusi óda művészi tökéletességén nevelődik, míg azután megtalálja nemzete lelkét s ebben művészete igazi tartalmát.

Jelentőségét is kettős hatás jellemzi. Gazdagító és termékenyítő erejét bizonyítják az irodalomtörténet lapjai és soha el nem muló prófétai hatásáról bizonyságot tesz a nemzet köztudata.

1. Berzsenyi Dániel Egyházashetyén, Vasvármegyében született régi nemesi családból. Családja nemességének eredete elvész ugyan a levéltárak homályában, de már a XV. századbeli okmányok régi, előkelő nemesi családnak mutatják. Ő maga is büszke önérzettel mondja, hogy eredetét a Zrinyi, Nádasdy és Gyulafi véréből vette

és jobbágyai közt Csehi Pogány Ilka és az ezüstmedencében mosdó Török Magdolna szerepelnek.

A gyenge szervezetű gyermeket kezdetben édesapja tanítgatja. A gazdálkodó diplomás ügyvéd apa lelkesen tanulmányozza az ókori klasszikusokat, különben is természeténél fogva elmélyedő, filozofálgató ember, de fia értelmi és erkölcsi nevelését egyoldalú irányba vezeti. 1790-ben, 14 éves korában kerül Berzsenyi Dániel a történelmi multtal koszorúzott soproni evang. liceumba. Fejmagassággal kiválik osztálytársai közül, de talán éppen azért nehezen tűri az iskolai szabályokat. Fiatal vérét pezsegve hajtja az otthon megszokott szabadabb élet után való vágyódás. Tanulásával is baj van. Gyorskapású hallással tanul, de időáldozó, szorgalmas elmélyedésre nincsen hajlandósága. A klasszikusokból és némelyik reális studiumból többet tud társainál, de a szorgalmat követelő tantárgyakban gyengének bizonyul.

Fiatalos hevületén kívül iskolai kellemetlenségek is belejátszanak azon elhatározásába, hogy 1793-ban szülei tudta nélkül elhagyja Sopront. Keszthelyre megy és beáll katonának. Édesapja csakhamar hazaviszi s 1794-ben már ismét Sopronban találjuk. Évvégén édesapja végleg hazaviszi.

A soproni liceum anyakönyvében két, egymásután következő feljegyzés őrzi emlékét. Az 1794. anyakönyvbe mindenekelőtt bevezették, hogy «Berzsenyi Dániel Vasvármegye, Hetye községéből jött elemi iskolája elvégzése után». Azután bejegyezték Berzsenyi jelmondatát, mely érdekes világot vet az ifjú önismeretére, vagy édesapjának s az intézet rektorának éles emberismeretére: Video meliora proboque deteriora sequor. Vagyis: Látom és helyeslem a jót s mégis a rosszat követem. Az iskolából történt távozása után pedig e szavakat jegyzik be a matrikulába: «Eltávozott, mint leendő patvarista, vagy gazdász. Az iskolai szabályoknak nem felelt meg!» A latin bejegyzés szerint: Mores non probavit!

Jóllehet a fiatal Berzsenyi hanyag és fegyelmezetlen

diák volt, soproni tartózkodása még sem mulik el nyomtalanul. Mély hatást gyakorol rá annak a soproni liceumnak évszázados, hazafias tradiciója, melyet a magyar kultúra védelmére és művelésére alapítottak s «magyar gimnáziumnak» neveztek. Igaz ugyan, hogy néhány évvel előbb a dunántúli egyházkerület közgyűlése kemény hangon bírálgatja az iskola működését, de a kifogásolás inkább a fegyelmezésre, a tanárok modorára és a tanulókkal való bánásmódra vonatkozik,semmint az iskola oktató-munkájára. Berzsenyi Dániel idejében kiváló tanárok ülnek a katedrán. Különösen kedvező hatással lehetett rá a jeles filozófiai képzettségű és szép általános műveltséggel biró Wietorisz Jonathán tanár, ki valószínűleg egyénileg is foglalkozott a tehetséges fiatalemberrel, továbbá Mesterházi Nagy János, Staniszlaidesz és a fiatal Raics Péter, kiről Kis János püspök is nagy elismeréssel emlékezik meg s ki a három felső osztályt valóságos egyetemmé akarja átalakítani. Bajosan vonhatja ki magát a Kis János által alapított Magyar Társaság hatása alól. Ha az alapszabályok szerint nem lehetett is annak tagja, mégse zárkózhatott el azon nemes törekvések elől, melyet az ország eme első irodalmi társasága szolgálni kívánt s mely az egész országban meleg visszhangot ébresztett. Később azt írja önmagáról: «Mikor még tanulni kellett volna, már én akkor Horáccal és Gessnerrel társalogtam; *korán nagy tárgyak ragadták el figyelmemet és én azt többé kisebbekre függeszteni nem tudtam*». Elképzelhetetlen tehát, hogy a hóna alatt Horatiussal sétálgató, magyar és német költők emlőin nevelődő Berzsenyi, ki a magyar gimnázium ifjúságával együtt sokszor birokra kelt a soproni poncikterekkel a magyar név és magyar szó becsületéért, érzéketlenül bezárta volna lelkét az irodalompártolás históriai jelentőségű alakulata előtt. Sőt inkább azt kell valószínűnek tartanunk, hogy «a figyelmét lekötő nagy tárgyak» közé már Sopronban beilleszkedik a magyar litteratura szolgálásának gondolata.

1795—1799-ig Egyházashetyén lakik az apai házban. Életútjára nehéz árnyék sötétedik. Édesanyja, Thulnon Krisztina 1794-ben meghalt. A régi kúriából kivész a női szív verőfénye, messze bujdokol az élet boldog kacagása, a meleg gyengédség, a csitítgató türelem, a megbocsátó jóság, az imádkozó anyai szeretet. Mikor rövid nappalú téli napokon a kora alkonyat lakatot ver a sáros falu házainak ajtajára, a fiatal Berzsenyi úgy érzi, mintha édesanyját búcsúztatnák az üresen maradt, kihalt szobák. Föld mélyén pihen már az áldott szív, de a rideg házban, — mint ravatalgyertyák kormos füstfátyola, — lelküket fojtogatja a hitves- és anyanélküliség komorsága. Apja arcán megkeményednek a mélyredős vonások. Ajkáról lefonnyad a mosolygás, életében idegenné válik az öröm. Kúriáját mustrálgatja, dülőit járja, perlekedik, morgolódik, egyébként meg Senecát olvassa. De fia lelkét, annak rejtett vágyait, boldogan titkolt elindulásait nem érti meg, sőt még csak nem is sejti. Két erős egyéniségként áll egymással szemben a két Berzsenyi: az öreg meg a fiatal. Az egyik csak parancsolni tud, a másik meg csak engedelmeskedni nem tud. Véleménykülönbségek űzik a ház békéjét. Vitázásban szikrázik kemény lelkük, mint hősi tusában összecsapó két acélpenge. Állandó idegenség fagyasztja annak a két egyforma egyéniségű embernek az együttélését, kiknek tragikuma abban rejlik, hogy egymásban egymást nem birják elhordozni. Maga Berzsenyi Dániel néhány találó szóban jellemzi édesapját és egymáshoz való viszonyukat : «Tanult, lelkes és igen jó ember ; minden hibája csak az volt, hogy engem nem ismert és szilajságomat nem mérsékelni, hanem zabolázni akarta. Ebből harc lett s örökös idegenség».

Elhagyja a szülői házat, de apja komorságig komoly és erkölcsi életelvekké keményedő világnézetét láthatatlan apai örökség gyanánt magával viszi. A próféta költő későbbi erkölcsi követelésében felismerjük az apa lelkét s a niklai remete befeléforduló, magányos életé-

ben meglátjuk az egyházashetyei stoikus Berzsenyi Lajos életének folytatását.

Berzsenyi Dániel a szülői házból Sömjénbe költözködik s itt él boldogan, nyugodtan 8 éven át. Mindjárt az első évben megnősül. 1799 május 22-én elveszi dukai Takách Zsuzsannát. Ő 23 éves, választottja pedig 14 éves. Feleségét egyszerű asszonynak jellemzi, de ez a nyilatkozat talán inkább férfias tartózkodás, semmint lekicsinylő megszólás. Sömjénben három gyermekük születik, kiknek számát később Niklán még egy gyermek növeli s családi boldogságuk megerősödik szorgalmas gazdálkodásuk látható eredményeivel.

A költő itt lép szoros barátságra a magyar litteratura egyik szerény, hűséges és érdemes munkásával, Kis Jánossal, Dunántúl későbbi evang. püspökével, ki 1802-ben a nemesdömölki artikuláris gyülekezet lelkészének hívatott meg. Az éjszaka magányában verselgető költőt Kis János fedezi fel 1803-ban s három költeményét, köztük «A magyarokhoz» című ódáját, boldog reménykedéssel megküldi barátjának, Kazinczy Ferencnek. A magyar irodalom atyamestere az elismerés és reménykedés boldog újjongásával köszönti a meteorként felemelkedő új csillagot, ő pedig a nemzet ítéletét látja Kazinczy «serkentésében». A nagy kritikus levelét boldogan bejegyzi «élete napkönyvébe» s «néhány forró férfiúi könycseppet hullat rá» drága pecsétül. Ezzel eldől, a költő sorsa. Berzsenyi rövid néhány hónap alatt, még verses kötetének megjelenése előtt, belép a magyar nemzet azon nagyjai sorába, kiktől milliók áhítva várják a méltóságából kivetkőzött nemzet új életre emelését. Szoros baráti viszonyt köt Kis Jánossal és Kazinczyval. Az első munkára serkenti s ellátja könyvekkel, a második pedig finomtapintatú bölcseséggel irányítja költői fejlődését s leveleivel ébren tartja munkakedvét.

1808-ban kiváltja ősi birtokát s Niklára költözik. Itt él élete végéig. Az első évek lázas alkotó munkában telnek. Muzsája gazdag, teli és ért kalászokat helyez

asztalára. Kazinczy és Kis János biztatására összegyüjti költeményeit. Sok húza-vona után 1813-ban megjelenik a kötet s rendkívül mély hatást vált ki, úgy hogy 1816-ban a második kiadást kell megjelentetni. Mindenfelől elismeréssel, sőt rajongással fogadják az új költőt. Magasztalás és tisztelet száll feléje s nevét a nemzet legjobbjaival együtt említik. 1816-ban jelenik meg Kölcsey kemény és sok tekintetben igazságtalan birálata, mely a költőt mélyen elkeseríti s lelkületét, munkálkodását is új irányba tereli. Ebben az időben ódákon kívül főleg epistolákat ír, melyek életbölcseletének aranyércét rejtik magukban.

Kevéssel utóbb beáll a költő merészívelésű pályáján a veszteglés, majd hanyatlás időszaka. A nemzet boldogan köszönti a legnagyobb ódaköltőben saját lelkiismeretének bátor megszólaltatóját, megtalált önmagát, ő pedig keveset igérő színműtervekkel, esztétikai, bölcseleti és kritikai munkák irásával foglalkozik. Gazdálkodása sem nyujt gyönyörűséget. Érzékeny veszteségek sujtják: háza összedől, egészsége is megrendül. Lelkén mind erősebb lesz az a fájdalmas ború, mely azután minden életviszonylatban érezteti erejét s lassanként átalakítja a költő gondolkodását, egyéniségét és egész életét: a szülői házból magával hozott apai örökség. 1820-ban rezignáltan írja Kazinczynak: «Lelkem régen meghalt s annak helyét egy új, ismeretlen lélek szállotta meg, mely sötét és hideg, mint az éj és nyugodt, mint a sir». Kúriáját órákra is alig hagyja el. Somogyvármegye alispánja nem ismeri az ország legnagyobb költőjét. Felkeresi budapesti írótársait, de már néhány nap mulva búcsúzás nélkül menekül vissza Niklára. Sopronban meglátogatja hű barátját: Kis Jánost. Elmegy Budára és Balatonfüredre betegségét gyógyítani, de teste, lelke egyformán beteg marad. Nem vagyok én emberek közé való, mondja mentegetőzve, unalmára vagyok mindenkinek! De néha újból fellángol lelkében a régi tűz. Széchenyi belép a nemzet históriájába és szavára felfigyel az egész nemzet. Boldogan szemléli a

Tudományos Akadémia megalakulását, büszke önérzettel foglalja el a neki felajánlott tagsági helyet. Jutalmat lát abban is, hogy Széchenyi megküldi neki Hitel című munkáját. De ez már csak a lélek búcsúzó lángolása. Utolsó költeményét 1830-ban írta, lelkét pedig 1836 február 14-én adta vissza teremtőjének. A niklai temetőben helyezték nyugovóra.

Sirja fölé Somogyvármegye rendei 1860-ban díszes síremléket állítottak; a síremlék leleplező ünnepségen Székács József evang. püspök, «az ország papja» mondott klasszikus szépségű beszédet. Szombathelyen pedig 1896 óta ércszobor hirdeti késő unokák lelkében munkálkodó emlékezetét.

Márványnál dicsőbb emléket is kapott a költő. Halála után fél évvel a Magyar Tudományos Akadémián az a férfiú tartott felette emlékbeszédet, kinek szigorú bírálata egykor a költőt mélyen elkeserítette. Ha talán a kritikus többet mondhatott volna is, mint amennyit Kölcsey emlékbeszédében mondott, bizonyos az, hogy az ember gyönyörű elégtételt adott a halott költőnek. Összeomlik kifogás, gáncs és bírálat, mondja Kölcsey, «a zseni pedig saskéent felszáll és elrohan s öntudatlan szabja a törvényt, mit követni csak ő bir erővel!» Az utolsó babérág a költő sírján nagynevű bírálójának ezen ítélete: «Elköltözött az ember; a költő miénk, e nemzeté marad végiglen; e nemzeté, mely neved és dicsőséged szent örökség gyanánt birandja».

2. Berzsenyi Dániel költői egyéniségének kialakulására három tényező gyakorolt döntő befolyást: a korában divatos német költők érzelgős költészete, a latin klasszikusok, főképpen Horatius költői iránya s végül a nemzet önmagát elveszejtő megalázottsága, illetőleg a nemzet újjászületésére irányuló nemzeti mozgalom.

Kezdetben Matthissont, Salist, Bürgert, Schillert tanulmányozza, kik közül Matthisson hat rá különösképpen. Nemcsak témát és hangulatot vesz át tőle, hanem hasonlatokat, költői kifejezéseket, verssorokat

és egész strófákat. Ennek az érzelgős irányú érzelmi költészetnek egyébként is kedvez a költő lelkülete, mely ifjúsága szellemi vágyódásaiban, atyja komor, zárkózott és hideg természetében, apa és fiú rideg viszonyában találja magyarázatát. Megerősíti e hatást Kis János és Kazinczy is. Hiszen Kazinczy e szavakkal ajándékozza Kisnek Matthisson verseit: «Vedd legkedvesebb poétádat, érezd, midőn *én* nyujtom, amit *én* érzek, midőn Matthissonban Kisemet és Kisemben Matthissont lelem».

A magyar költők közül Kis Jánoson és Kazinczyn kívül Horváth Ádámot, Szentjóbi Szabó Lászlót és Virág Benedeket olvassa. Ez utóbbi kemény vonásokat ad a költő lelkületébe s számára «eddig nem töretett, hellai szirtekre nyit utat».

Kezdettől fogva és alapvetően hat rá Horatius. Témáinak fensége, nyelvének ereje, művészetének plaszticitása, egész költői irányzatának megrázó erkölcsi tartalma lenyűgözik Berzsenyit. Költő ideáljának tekinti Róma fenséges szavú Pindarusát, kinek «fényes egére a halandóság köde föl nem érhet». Tőle tanulja «nemes eszményeit húrjaira csalni», az idővel élni és az életnek bölcsen örülni. De minden egyében kívül Horatius azért is vonja ellenállhatatlan erővel Berzsenyit, mert a büszke római nép hanyatló sorsában felismeri bomló nemzetének mását s Horatius költői munkálkodásából kiolvassa saját Isten-kijelölte költői rendeltetését.

Berzsenyi költői egyéniségének legelhatározóbb vonását a magyar nemzet sorsa adja meg. Berzsenyi kora a magyar nemzet legválságosabb ideje. Európa földje meginog s a monarchia eresztékei recsegve megmozdulnak. Idegen hatalmak és ellenséges törekvések kimondják a nemzet felett a halálos ítéletet. De a költő jól megérzi, hogy a nemzeten kívül álló hatalmasságok által kimondott halálos ítélet csak akkor válik veszélyessé, ha annak végrehajtását saját fiainak közönyössége és gyávasága lehetővé teszi. De mintha a nemzet is kimondotta volna önmaga felett a halálos ítéletet.

Állami önállóságunkat megcsúfolja Bécs beolvasztó politikája. Alkotmányunk roncsai a mult dicsőségének beszélő emlékei, de egyszersmind a sivár jelen szégyenkövei. Adminisztrátorok ülnek a vármegyék nyakán és viaskodnak a fizetni nem akaró, renitenskedő magyarral. A nemzet érdekeit szolgáló igazi vezetőemberek néma, tétlen emberekké válnak, de bőven akadnak helyettük az idegen hatalom engedelmes szolgái. *Cserei Miklós* keserűen panaszolja Kazinczynak : nem a német miniszterek rontják a magyart, hanem a rossz magyarok! *Horváth István* keze is ökölbe szorul : magyarnak magyar a farkasa! A lelkekből kivész a nemzet önállóságának, az állam öncéluságának és történeti hivatásának gondolata. A nemzetnek nincs igazi megelevenítő tradiciója és nincsen életindító történeti aspirációja.

A főnemesekről József nádor azt mondja, hogy «csak névleg magyarok». Sokan a nemzet nyelvét sem tudják. Kazinczy írja Berzsenyinek, hagy Erdélyben sokkal több ember beszél magyarul, mint Magyarországon. Csak egy előkelő dámát talált, aki nem tudott magyarul, ez az egy is magyarországi volt. A nemesség műveltsége fogyatékos. Kazinczy szerint a falusi discussió rendesen arról szól, hogy a sárga kopó jobb-e, avagy a fekete? A polgárság csiszolatlan és műveletlen. A nők lelkét megveszi a nemzetietlenség szelleme. *Ányos Pál* ostorozó fájdalommal énekli, hogy a magyar asszonyok és leányok «korzikán kalapban s párizsi cipőben» járnak.

A nemzet vezetői helyes diagnózist csinálnak. Felismerik, hogy a nemzet életében beállott történelmi változásokat s az ezekkel járó katasztrófális veszedelmeket nem elég a politikai ellenállás fegyvereivel kivédeni, hanem a nemzet önbizalmának, önérzetének és önértékének felébresztésével a nemzet ellenálló képességét is fokozni kell. Megindítják az ébresztő munkát. Kazinczy a magyar nyelvért s az irodalom fellendítéséért harcol. Révai tudós társaságot szervez, a vármegyék az alkotmány roskadozó sáncait tatarozzák. De a pirkadó re-

ménység mellett sötét árnyak húzódnak. A munka egyrészét eltemeti önnön erőtlensége. Nemes jószándékok megsemmisülnek a rettenetes közönyösségben. *Horváth István* 1809 február 7-én ezeket a szavakat jegyzi naplójába: «Előszámláltuk nemzetünknek tehetősebb birtokosait s nem találtunk egyet is köztük, kiben mind a szív, mind az ész, mind a hazafiság, mind a tehetség jelen lett volna, mely most a közjólét előmozdítására megkívántatnék. Ebből is láttuk, mely igen kifogytak a magyarság közül a valóban nagy emberek. Élünk még, de úgy élünk, mint aki nem tudja miképpen él. Csak egy-két csepp lappang erünkben az igazi magyar vérből, pedig elégséges volt-e egy-két csepp, midőn Árpád és egyéb őseink a szabadságot akár behozták, akár fenntartották? Az elfajult fa nem hoz nemes gyümölcsöket, a félénk nyúl nem vihet véghez oroszlányi tetteket».

Berzsenyi Dániel látja a haza sorsát, végigszenvedi nemzete halálos kínjait s ebben a lelki fájdalomban átalakul, kiteljesedik és gazdagabbá lesz költői egyénisége. Ekkor születik meg másodszor a halhatatlanság számára. Először akkor született meg, mikor a múzsa rálehelte homlokára költőavató csókját és most másodszor, mikor halálra ítélt, megalázott nemzete szívéből szívére hull egy égető vércsepp. Ettől a vércsepptől megindulnak lelke rejtett forrásai és felbugyognak belőle a magyar költészet magyar lelket nevelő, tiszta vizei. Gazdag zuhogású hullámokat hömpölyögtet milliók lelkébe s magával viszi a nemzetmentés, a jövendő dicsőség biztató igéreteit, avagy az elbukás s az elrothadás tragikus próféciáit.

Halvány lánggal virrasztó éjszakai mécses lobogásánál nem Horatius, Matthisson, Kazinczy, vagy Kis János ülnek a költő oldala mellett. Könnytől barázdált, lehervadt orcával melléje lopózkodik a nemzet gyászba öltözött géniusza. Szembe ül vele az asztalhoz s szemébe mélyeszti halálosan komoly tekintetét. Nyomában jár a sömjéni ugaron és a somogyi homokon s mellette áll, mikor a Sághegy lapos tetején havas viharral vereti

homlokát. Ha sötét éjszaka hirtelen felriad álmából s belemereszti rémeket látó, lázban izzó szemeit a vak éjszakába, akkor is ez a bús, nagyszemű, sáppadt arc hajol föléje. Mikor azután lelkének szárnya nő s egetvívó gondolatai költői formát keresnek, eléje tartja véres szívét: ide mártsd tolladat!

Lelkéről lassanként lehalványodnak az idegen költők külső hatásai. Letörlődik a beteges szentimentalizmus, az idegen minták után rajzolás, a mithologikus képekben tobzódás s a klasszikus költészet emlőin fejlődő lelke határozott, férfias karaktert kap. Még Horatius ódamintáin nyugszik tekintete s a görög-római mithosok színes csudáktól tarka regevilágát járja, mikor már lelke magyar föld leheletétől lesz mámoros s a magyar történelmi hagyomány csókja égeti szívét. Lelkét megzörgeti a saját szégyene alatt leroskadt nép fojtott nyögésű jajszava.

Ez a nemzeti vonás Berzsenyi Dániel irodalomtörténeti alakján még sokkal erőteljesebben érvényesül, mint ahogy élő alakján érvényesült. Akkor dalai, szerelmi lírája és egyéb költeményei megakadályozhatták egy egységes szemlélet kialakulását. De ma már elhomályosodik rajta minden másodrangú vonás, a nemzet próféta-költőjének látjuk, ki a Sághegy tetején nagy mozdulatlanságban vigyázza népe jövendőjét.

Költészetének legfontosabb tengelye: a nemzet szeretete. A történelem nagy válságaiban nem merülhet ki szeretetünk a vértől áztatott, történelmi emlékektől megszentelt haza-föld szeretetében, hanem fel kell ismernünk a hazaszeretetnek a nemzeti közösség megbecsülésében, a nemzeti sajátosság megőrzésében és annak kiépítésében realizálódó valóságát. A nemzettől függ hazánk sorsa. Ha meg akarjuk menteni veszélybe döntött, halálraítélt hazánkat, akkor ébresszük fel aléltságából nemzetünket, adjuk vissza régi nemzeti és erkölcsi értékeit, mert csak művelt, erkölcsös, nemzeti egyéniségében kiépült nemzetnek van joga a történelmi

élethez. A nemzet és hazaszeretetnek tehát két fundamentális alapja van : a nemzeti egyéniség és tiszta erkölcs. Vissza kell hódítani a magyar nemzet sajátosságait. Életfeltételünk magyar voltunkban rejlik. Érvényesüljön magyar nyelvünk irodalmi és költői művekben, a társasélet különféle megnyilatkozásaiban, a politikai élet fórumain, a vármegyeház és az országgyűlés falai között. A közönyösen vett tánc sem közönyös neki : «a nép lelke» rejlik abban. «Titkos törvényit mesterség nem szedi rendbe, csak maga szab törvényt.» A nemzeti sajátosság ad életjogot és hivatást a nemzetnek, tulajdonképpen ez teszi népből nemzetté. «Nem tenger, nem egyéb helyhezet alkotá a nagy népeket és nagy birodalmakat : *minden nép, ha javát ismeri nagy, szabad.*» Bölcseségünk kezdete az, hogy megismerjük önmagunkat és megbecsüljük magunkban magyar voltunk értékes jellemvonásait. (A magyarokhoz. A felkelt nemességhez.)

A nemzeti élet második fundamentális alapját Berzsenyi az erkölcsben látja. Kazinczy Ferenchez írt epistolájának 1809-iki fogalmazványában mondja, hogy az erkölcs minden polgártestnek a lelke. Ezen az alapon áll létünk, alkotmányunk. A nép erkölcsével nő, avagy esik. Szállóigévé vált történelem-bölcseleti igazsága : «Minden ország támasza és talpköve a tiszta erkölcs». Ezt az igazságot alkalmazza a nemzet közéletén kívül az egyes emberre is. Az emberek értékmutatóját abban látja, hogy mennyi áldozattal és munkaerővel ajándékozzák meg a nemzetet. Önérdekük kicsiny földjén százezer számra élnek a földturkáló törpék, ezek a magukba szerelmesedett, önző érdekkufárok, kik önmaguknál magasztosabbat sohasem láttak és önmagukon kívül életcélt sohase ismertek. De a magasba tekintő nagyok megértik a nemzet igazi jelentőségét s vagyont, erőt, életet örömmel áldoznak oltárán. Az igazi virtus feláldozza önmagát és senkitől sem kéri érdeme jutalmát. A bajnok mosolyogva rohan a halálnak és örömmel áldozza hazájáért életét. A nemzet köztudatában eleven igazsággá

válik a költő szigorú ítélete : csak a közember neve vész magával, a derék nem fél az idők mohától, a koporsóból kitör, eget kér, érdemeit a jók, nemesek s jövendő századok áldják.

Nagyokat dicsőítő ódái fenséges akkordokban beszélnek arról, hogy :

«Ők voltak a harc vérzivatarjain
S a béke napján bölcs vezérek, atyák,
S kormányra termett őrszemekkel
Szélvészeket zabolázva tartók.»

De a költő magasztalásából kiérezzük a költő tulajdonképpeni célját : vezéreket nevel nemzete számára. Felébreszti a szunnyadó lelkiismeretet, munkásokká teszi a tétleneket, áldozatkészekké a fösvényeket, vezérekké a henyén kényelmeskedőket. (Felsőbüki Nagy Pálhoz. Eszterházy Miklóshoz, Wesselényi hamvaihoz.)

Berzsenyi egyéniségében ez az etikai tartalommal gazdag hazaszeretet nem elszigetelt, magában álló jelenség, hanem szerves kiegészítője, valósággal lelki terméke általános vallás-erkölcsi világnézetének. Költészetében egy mélyen vallásos lélek lép elénk. Önmagát és egész életét Isten ajándékának tekinti s életfelfogásán átragyog a sáfárság gondolata. Birtok-visszaszerző fáradozásai és a költészet oltárán áldozásai közepette gazda és költő tusakodnak lelkében. Egyszerű mondásnál többet jelent, amikor így ír Kazinczynak : «Én poétának sem elég gazdag, sem elég szegény nem vagyok». Költői felelősségtudatának pedig márványt érdemlő megnyilatkozása az, amit Horváth Istvánhoz írt levelében találunk : «aki ír, annak úgy kell magát nézni, mint az emberi nemzet tanítóját». Ő igazán a nemzet tanítója volt s életét, tehetségét a nemzet szolgálatára rendelte. Ugyanezt az erkölcsi mértéket kívánja alkalmazni minden emberrel szemben. Elvész, vagy eltűnik az élet boldogsága és fájdalma. Mint egy cseppet az óceán, mint egy sóhajt az orkán, eltemet az enyészet. Egykor visszaadunk mindent

és el kell számolnunk mindenről. Az életfilozófia pedig ez marad: úgy éljünk, hogy életünket visszaélni ne bánjuk!

De mindez csak töredék Berzsenyi költői egyéniségének erkölcsi gazdagságából. Lelkének művészi csiszolású, kristálytiszta tükörképe a vallásos világirodalom örök remekében, a *Fo ászkodás*ban áll előttünk. A keresztthordozó, viharcsapdosta vándor áthalad szenvedések szakadékán, siralmak tarolt földjein, embert váró nyitott sírok temetőkertjén s Istenhez viszi kérdések gyötrelmében vergődő szívét. Azután megérkezik a megnyugvás templomának küszöbéhez és felismeri a nagy makrokozmos és parányi mikrokozmos problémáinak boldog kiegyenlítését. Keletkezés és elmúlás, élet és halál, munka és könnyhullás, való és reménység csendes harmóniába olvadnak. Isten áll a templomszentélyben, ember térdel az oltárlépcsőn: «Buzgón leomlom színed előtt, dicső!» (Búcsuzás Kemenesaljától. Életfilozófia. Az én osztályrészem, Közelítő tél, Fohász.)

Nemzetének szeretete és vallás-erkölcsi világnézetének tisztult nemessége fenséges tartalommal töltik meg költészetét, mely egyéniségének magyaros méltóságával is gazdagodik. E két tényezőnek természetes eredője az óda, mely eszméi kifejezésére és egyéniségének visszatükrözésére kiválóan, szinte egyedül alkalmas. A klaszszikus versmérték, a káprázatos, színes jelzők, az erőteljes hasonlatok, a dübörgő erejű, hatalmasan zengő nyelvezet méltóképpen kiegészítik költészetének emelkedett tartalmát. Pedig küzdenie kell a csiszolatlan nyelvvel. Más a Berzsenyi rendelkezésére álló nyelv, mint amit örökségül ő hagy korára és az utókorra.

3. Berzsenyi Dániel jelentőségének megállapításánál, éppen úgy, mint költői egyéniségénél, az irodalomtörténeti szempont mellett a nemzeti szempontot is érvényesítenünk kell.

Már saját kora a kiváló nagyságok közé sorolta. Kortársai tiszta érzelmek lantosát, fenséges igazságok pró-

fétáját látták benne s körülvették a tisztelet és hódolat jeleivel. Az irodalomtörténet pedig megállapítja, hogy kinőtt saját kora időhatáraiból. Nem alapított ugyan iskolát s költői irányának nincsenek követő, mégis láncszemként beilleszkedik a nemzeti irodalom organikus fejlődésébe. Költészetének nemes tartalma és műgondja, nyelvezetének erőteljessége és szárnyaló hevülete költői indításokat ad s nyelvi gazdagodásunk forrásait nyitja meg. Ódáiban bizonyos tekintetben világtörténeti mértéket ér el. *Toldy Ferenc* megállapítja, hogy «Berzsenyit az érzés heve, a fenség, nagy, erős gondolatok, lírai csapongás és gazdag dikció Horác fölé emelik, sőt mondjuk ki bátran, a világköltészet legnagyobb ódaköltői, a zsoltárdalnokok és próféták mellé iktatják». Ez Berzsenyi irodalomtörténeti értékelése.

De megszólal a nemzet históriája is s Berzsenyi Dániel teljes jelentőségét abban tünteti fel, hogy ő a magyar lélek élő, állandóan munkálkodó, kihasított darabja. A nemzet szívét nagy emberek keblébe rejti az Isten. Mindegyikébe elhelyez egy-egy darabkát, melyben azután tovább rezeg a nemzet öröme, gyötrelme, vágya és álma. A nemzet szívének ez a darabkája gondolatolvasóvá teszi a költőt : megérezteti vele nemzete legszentebb vágyait. Apostollá teszi : beszédes ajakkal, kemény energiával küzd eszményeinek megvalósításáért. Verejtékezve és sírva, nevetve és könyörögve, átkozódva és ujjongva dolgozik nemzete álmaiért. A nemzet szívének ez a kicsi darabkája prófétává teszi a költőt ; lelkek és egek jeleiből prófétáló szent emberré, ki megérzi köd ben késlekedő éjszakák surranó jöttét s meglátja pirkadó hajnalok ébredését. Rombol, hogy építsen, sebet éget, hogy gyógyítson, véresre korbácsolja nemzete lelkét, hogy azután gyalázata után sírva csókolhassa le annak könnyeit. Az ilyen költő többet jelent a lantoló poétánál : a nemzet kihasított része, lelkének sugárzása, ideáljainak papja, oltártüzének lobogó lángolása, élő lelkiismeretének felviharzó zúgása.

Ebben rejlik Berzsenyi Dániel igazi nagysága. A halál szétpaskolhatta az enyészet szikláján daltermő életét. Forgácsokra téphette lantjának finom erezésű fáját, szerteszaggathatta annak ernyedt húrjait. Azóta megváltozhatott az irodalmi izlés is. Mirtus és amarant szigetekről eltűnhettek a táncoló hórák és a nevető mapéák. Helikon leányai is abbahagyhatták álmaik tündérligetének hímzését. De a szétpaskolt lant elernyedt húrjai közül tovaszáll egy szentséges, örök-melódia: a nemzet megmaradó lelke. Berzsenyi Dániel mint láthatatlan ércszobor áll a Sághegy lapos tetején. Tovább él a nemzet életében. Lélekbe markoló szóval megkérdezi Mi a magyar most? Megtekinti: nem áll-e ez a szerencsétlen nép ma is a visszavonás tüzében? Figyeli a nagyokat, nagyok-e lélekben és áldozatban? És a kicsinyeket: gazdagok-e hűségben és szolgálatban? Azután intelemre emeli kezét s szava mennydörgésként belékiált a magyar lelkiismeret halotti csendességbe: «Minden ország támasza és talpköve a tiszta erkölcs!»

Berzsenyi Dániel költészetének jelentőségét tehát végeredményben nem önmagában való értéke és nem is irodalomtörténeti hatása állapítja meg, hanem a nemzettel való összeforrottsága. A nemzet lelkéből született s a nemzet lelkét élteti. Olvasóinak tábora megkisebbedhetik, ő mégis a nemzet próféta-költője marad, ki a nemzeti eszményekhez hűséget, önvizsgáló bűnbánatot és életet felajánló nemzetszolgálást követel.

VERSEK

AJÁNLÁS.

1808.

Mint a világnak hajdani díszei,
Csendes meződben rejted el éltedet,
  Hogy ott magadnak s nemzetednek
    Élj Eratód arany édenében,

Kazinczy! s merész ætheri szárnyakon
Felleng sas elméd Hella dicső egén,
  A dithyrambok lángkörében
    S a Kegyek életadó virányin.

Plátói nyelved s lelked idézte le
Hozzánk az ép íz szebb geniussait ;
  Nyelved' mosolygó gráciája
    Önti belénk Helikon malasztját.

Pólyádba' paeán ringata tégedet!
Már ott tapodtál sok buta undokat,
  Melyek zavarták Pindusunknak
    Szent ereit s ege tiszta fényét,

Boldog vagy Áon szűzei kedvese,
S nagy, mint hazádnak legnemesebb fia!
  E két remek dísz kéri méltán
    A Ganyméd poharát az égben.

Te lelkesítéd szunnyadozó erőm,
Kebledbe öntöm zsenge virágimat :
  Iktasd dicsően tört utadra
    Nyomdokidon lebegő Caménám!

ELSŐ KÖNYV.

KÜPRISHEZ.

Küpris! ledűlök berkeid alkonyin,
S eldanlom első ömledezésimet,
Eldanlom amelyekre engem
A szerelem s epedés tanított.

Lebegj körűltem, Mennyei, óh lebegj!
Varázsövednek bájival ékesíts,
Fedezz el ambrás lombjaiddal,
S Lolli szelid keze nyújtsa bérem.

A MELANCHOLIA.

Te a setét erdők vadonjain
Szeretsz álmodozni, ó melancholia
A puszta vár bús omladékain
Nyögdező lágy szellő néked harmonia.

A felhőkbe nyúlt gránit ormai
S az elzárt völgy néked legkedvesb nézőhely,
A halvány hold s gót falak kormai
Bájolnak tégedet mágusi erővel.

A mohosúlt sírkövekre ledűlsz,
S mély lelkesedéssel emeled hárfádat,
Az őszült kor képeibe merűlsz,
S édesen elsírod bús elegiádat.

A Vidámság csak a valóságnak
  S szűk jelenvalónak szedheti rózsáit :
De te, karján a szép álmodásnak
  Éled a jövendőt s a múltnak óráit.

Oh, te voltál eddig biztos társam!
  Te intéztél engem józan útaidon,
Ha a földi vígságtól megváltam,
  Sátorodba intél csendes alkonyidon.

Te vontad bé az ifjú húrjait
  Egy csendes búsongás gyászos fátyolával :
Te derítsd fel a férfi gondjait
  Magányos örömid szép holdvilágával!

A SZERELEMHEZ.

Psyche bíbor kebeléből
  Repülj le felém,
Eged fényes aetheréből
  Csöpögtesd belém,
Oh Szerelem! malasztaid
Mennyből eredt balzamaid.

Hol van lelkem rokonfele?
  Jer, jelentsd ki már!
Repülj kebelembe vele,
  Szívem alig vár ;
Repdez, mint Noe galambja,
De enyhelyét nem láthatja.

Bennem mélyen metszve lelem
  Szép ideálját,
Pygmálionként ölelem
  Kedves bálványát,
De meg nem lelkesíthetem :
Csak tünő képét kergetem.

Hozd el, hozd zephyr-szárnyakon
    Már valahára,
Ki ágyamhoz mécset gyújtson
    Psyche módjára ;
S ha majd a szent forrást issza,
Ismét add ölembe vissza.

A JÁMBORSÁG ÉS KÖZÉPSZER.

Más az Atrídák ragyogó dagályát
Tarka pórázon mosolyogva nyögje,
S Tantalus-szájjal magas asztaloknál
    Üljön epedve.

Ó ti, elrejtett kalyibák lakói,
Régi Jámborság s te arany Középszer!
Üljetek mellém küszöbömre : vígan
    Látlak, ölellek.

Üljetek mellém ősi tűzhelyemre!
S majd Szabínám hív keze-főzte mellett
Mártsatok vídám ajakat mosolygó
    Bükkfa-kupámba.

Aki keblében helyt ád tinéktek,
A Szerencsének letapodja kényét ;
S szíve épségét soha semmi bájszín
    Tőrbe nem ejti.

Nem von az fényes rabigát nyakára ;
Sem majomnévért kenyerét nem adja ;
Kincseket sem gyűjt, hogy azokra árvák
    Könnye kiáltson.

Tiszta lélekkel s megelégedéssel
Látja csűrében keze míve bérét ;

S izzadásának gyönyörű gyümölcsét
Éli örömmel.

Nyájas orcával szegi meg falatját
A barátságnak s jövevény szegénynek ;
S asztalánál, mint az öreg Philémon,
Égieket lát.

Háza szent templom, maga áldozópap,
És az áldásnak poharát kezében
Istenek töltik kimeríthetetlen
Égi itallal.

GRÓF TÖRÖK SOPHIEHEZ.

MIDŐN GOETHE ÉS SCHILLER MUNKÁIVAL MENT SZÉPHALOMRÓL KÁZMÉRBA.

Aki a Múzsát veszi útitársul,
Mint te, szép vándor, kies annak útja ;
A hideg polus s szomorú Sirocco
Díszt nyer előtte.

Táncoló Hórák, nevető Napaeák,
Tegzes Istenkék koszorús Kegyekkel,
Szózatos lombok mosolyogva intik
Ott is örömre.

A magányosság rideg alkonyában
Paphius fényes csalatásit éli ;
Égi népekkel repes andalogva
Kronos ölébe.

Schillered s Goethéd geniussa lengjen
Véled, és fáklyás keze fedje pályád ;
Mágiás képek s arany álmodások
Fátyola lepjen.

S mely Zephyr Ámor jegyesét emelte,
Az vigyen téged, felölelve gyengén,
Vissza hívedhez bibor illatok közt
Aetheri szárnyán.

MELISSZÁHOZ.

Más tárogasson maeoni kürtöket
Alcíd s Pelídesz isteni tettein,
Fellengjen a dircéi harsány
Hattyu szerént az Olymptetőken :

Én itt, az elzárt béke homályain,
Itt e romános Tempe vidámjain
Öntöm ki szívem gerjedését
Sokrat ölébe Anákreonnal.

Ki tudja méltán festeni a huszárt
S bús arculatját harcai közt, midőn
A megzavart renden keresztül-
Rontja magát dühödött haraggal?

Ki tudja méltán írni az öklelő
Hajdú vivását, amikor a lovast
Dárdája szórja, s mennykövek közt
A meredek falat ostromolja?

Múzsám szelídebb tárgyakon andalog,
A csendes erdő boltjaiban szeret
Víg lantja zengni, s rettegéssel
Néz az erős hadak Istenére.

A csergedő vízpartokon énekel
Vídám enyelgést s gyenge szerelmeket,
S tőled, tetőled, szép Melissza,
Kér koszorút epedő ajakkal.

Édes jutalmam verseimért te légy!
Tűzz egy virágszált barna hajam közé:
Nem kell borostyán, nem kiáltó
Pároszi kő nyugovó poromra.

A KÖZELÍTŐ TÉL.

Hervad már ligetünk, s díszei hullanak.
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.
Nincs rózsás labyrinth, s balzsamos illatok
Közt nem lengedez a Zephyr.

Nincs már symphonia, s zöld lugasok között
Nem búg gerlice, és a füzes ernyein
A csermely violás völgye nem illatoz,
S tűkrét durva csalét fedi.

A hegy boltozatin néma homály borong.
Nektárthyrsusain nem mosolyog gerezd.
Itt nem rég az öröm víg dala harsogott:
S most minden szomorú s kiholt.

Oh, a szárnyas idő hirtelen elrepűl,
S minden míve tünő szárnya körül lebeg!
Minden csak jelenés: minden az ég alatt,
Mint a kis nefelejts, enyész.

Lassanként koszorúm bimbaja elvirít,
Itt hágy szép tavaszom: még alig ízleli
Nektárját ajakam, még alig illetem
Egy-két zsenge virágait:

Itt hágy, s vissza se tér majd gyönyörű korom.
Nem hozhatja fel azt több kikelet soha!
Sem béhunyt szememet fel nem igézheti
Lollim barna szemöldöke!

HORÁC.

Zúg immár Boreas a Kemenes fölött.
Zordon förgetegek rejtik el a napot.
Nézd, a Ság tetejét hófuvatok fedik,
S minden bús telelésre dőlt.

Halljad, Flaccus aranylantja mit énekel:
Gerjeszd a szenelőt, tölts poharadba bort,
Villogjon fejeden balzsamomos kenet,
Melyet Syria napja főz.

Használd a napokat, s ami jelen vagyon,
Forró szívvel öleld, s a szerelem szelíd
Érzésit ki ne zárd, míg fiatal korod
Boldog csillaga tündököl.

Holnappal ne törődj, messze ne álmodozz.
Légy víg, légy te okos; míg lehet, élj s örülj.
Míg szólunk, az idő hirtelen elrepűl,
Mint a nyíl s zuhogó patak.

OSZTÁLYRÉSZEM.

Partra szállottam. Levonom vitorlám,
A szelek mérgét nemesen kiálltam.
Sok Charybdis közt, sok ezer veszélyben
Izzada orcám.

Béke már részem: lekötöm hajómat,
Semmi tündérkép soha fel nem oldja.
Ó te, elzárt hely, te fogadd öledbe
A heves ífjút!

Bár nem oly gazdag mezeim határa,
Mint Tarentum vagy gyönyörű Larissa,
S nem ragyog szentelt ligetek homályin
Tíburi forrás:

Van kies szőlőm, van arany kalásszal
Biztató földem: szeretet, szabadság
Lakja hajlékom. Kegyes istenimtől
Kérjek-e többet?

Vessen a végzet valamerre tetszik,
Csak nehéz szükség ne zavarja kedvem:
Mindenütt boldog megelégedéssel
Nézek az égre!

Csak te légy vélem, te szelíd Caména!
Itt is áldást hint kezed életemre,
S a vadon táják kiderűlt virány lesz
Gyenge dalodra.

Essem a Grönland örökös havára,
Essem a forró szerecsenhomokra:
Ott meleg kebled fedez, oh Caména,
Itt hüvös ernyőd.

EGY HÍVTELENHEZ.

Mely zöld Tempe fedez, Chloe?
Mily bájos ligetek rejtekiben lebegsz?
Kit lát gyenge öledbe' most
A szép esttünemény s Délia csillaga?
A mély tengereket hinár,
A jégszívet alakszín fedi álnokúl.
Megcsalt engemet is tehát
Kisded mézajakad s kék nefelejts-szemed!
Megcsalt! s rózsabilincseden
Más boldog csalatott néz mosolyogva rám.

Oh nem véli, mi tőr lesi
A zengő labyrinth ernyei közt szegényt!
Galyról galyra vigan repes
És üdvezli az ég reggeli lángjait.
Majd elhallgat örömszava,
Lépvesszőre ragad, s fészke kalitka lesz ;
Vagy vergődve kitépdeli
Hímzett szárnyait, és nyögve fut énvelem.

AZ ÉN MÚZSÁM.

Akit Cypris ölel s delphusi láng hevít,
Nem szállít ki hajót Bengala öblein ;
Tajtékos paripát sem zaboláz keze
Harsány trombitaszón a hadi arc előtt :
Bájoltan heverész ernyeitek között,
Ó édes Szerelem s pieri gyenge szűz!
S ott énekli vidám lanttal az isteni
Szépet, jót s Amathus berke virányait.
Hippokréne szelíd völgye homályiban
Leltem gyenge korom kellemes édenét ;
Ott leltem gyönyörű elmerülésimet
A szent lelkesedés s képzelet árja közt :
Nem mérkeztem aranylanttal az ó világ
Bámult dallosival : nem ragad énekem
A mæoni madár szárnyain ég felé,
Sem Pindár riadó hymnusa repteként
A félisteneket zengeni nem meri.
Mint kis méhe csak itt a vizerek körül
Döngécsel mezeink zsenge virágain,
Hol néktek, nemesek, ritka Kazinczy s Kis
Bokrétát szedeget nimbusitok közé.
Ti két Tyndaridák lettetek a magyar
Pindus fellegi közt s hajnali csillagok
Hosszú éje után : én philomélaként
Üdvezlém az aranynap piruló egét.

CHLOE.

Láttam! látta Chloét andalodó szemem!
Oh mint lenge felém, s mint mosolyodt reám!
Mint a latmuszi szép szenderedő felett
Rezgő Cynthia csillaga!

Tündér ambrosiát hinte lehellete,
Mint a heszperi kert mennyei lombjai.
Nincs oly illat egész Tempe virányain,
Sem Kallírhœ, partidon.

Szép, mint a ragyogó nap s feselő virág;
Szép, mint a fiatal Cypria, amidőn
A tenger kiadá isteni kellemit
Ég föld ünnepelése közt

Oh ti lengedező híves Etésiák,
S rózsás esti szelek gyenge fuvallati,
Jertek gyúlt kebelem lángjait oltani:
Égek! szívem elolvadott!

A TAVASZ.

A tavasz, rózsás kebelét kitárva,
Száll alá langyos levegőn mezőnkre.
Balzsamos fürtjén Zephyrek repesnek,
S illatot isznak.

Alkotó æthert lehel a világra,
Melyre a zárt föld kipihenve ébred;
Számtalan lélek lekötött csirái
S magvai kelnek.

Flóra zsengét nyújt mosolyogva néki,
Nyomdokin rózsák s violák fakadnak,
A vidám Tréfák, Örömek, Szerelmek
Lejtnek utána.

Én is üdvezlő dalomat kiöntöm,
S egy virágbimbót tüzök, édes Emmim,
Gyenge melledhez : valamint te, oly szép,
S mint mi, mulandó!

EGY SZILAJ LEÁNYKÁHOZ.

Miért rettegsz kebelemben,
Miért? félénk leányka?
Mit félsz te, mint a kegyetlen
Vadtól fél a bárányka?

Nem vagyok én ellenséged,
Sem hitszegő csapodár ;
Hív lelket adok én neked,
Míg koporsóm bé nem zár.

Tiéd leszek, míg e kedves
Rubint-ajak csókot kér,
Tiéd! midőn már e kegyes
Szív csak akadozva vér.

Halld, mely édesen csatináz
A völgy zengő csermelye,
A víg madár mint leng s trilláz
S mint nyögdel a fülmile!

Majd ha a bús tél közelget,
Ezek mind elnémúlnak,
Elrepűl a szép kikelet,
S örömeink elmúlnak.

AZ ÖRÖMHEZ.

Édes Öröm! oh tündérek
Mosolygó szűz leánya!
Kacsingatsz, s ha hozzád érek,
Eltűnsz, lelkem bálványa!

Mint egy kacér leánykának
Nyitva int bájos kebled,
Szerelmem kivánságának
Lángjait úgy ingerled.

S midőn csókolni akarom
Ajakidat, elrejted,
Elvadúlsz, s ölelő karom
Közűl magad kifejted.

S csak messzünnen kinálkozol,
Ha gerjedelmim sejted:
De közel megkomorodol,
S szeretődet megejted.

A MÚZSÁHOZ.

A te ernyődnek kies alkonyában
Andalog szívem, Helikon leánya!
Álmaim tündér ligetit te hímzed
Bájos ecsettel.

A szökő Hórák mosolyogva lengnek
Büszke hullámin magas énekednek,
S halhatatlanság koszorúi nyílnak
Könnyü nyomokban.

Megszeged reptét az örök tünésnek;
Néma hamvvedrek mohait biborral
Fested, és a bús ravatalba fényes
Életet öntesz.

A derék tőled nyeri szíve bérét.
Hektor és Alcíd dalod égi szárnyán
Hágtak a Dörgő palotája ázur-
Bércein által.

A te berkedben szedi laurus-ágát
Théba felséges koszorúsa, Pindar,
És az ömlő lant fejedelme, Flaccus,
S Lesbos alakja.

Mély sugallásod kiemelt magamból,
Sátorod csendes kebelébe intett,
Hol Kazinczydnak keze szent örömmel
Nyújta borostyánt ;

S Lethe áradt rám! elenyészik a föld,
Lelkes élettel ragad édenébe
Delius, s mellem magasabb erőkkel
Kezd dagadozni.

LINON.

Mint egy árva madár, Lini,
Melyet fészke helyet néma kalitka zár,
Nyögdécselsz, epedő kegyes!
S vasbékódra szemed gyöngyei hullanak.
Megcsalt a ragyogó hinár :
Süllyedsz, s nincs ki kezét nyújtsa ki kezed felé.
Későn nyílt szemed árjai
Rabságod kötelét meg nem emészthetik!
El kell ásni szerelmedet
Bimbózása előtt, zsenge csiráiban.
Ah, így játszik az ég velünk :
Szívünk ösztöneit fájdalom oltja el.
A kit lelked epedve kér,
Attól messze szakaszt, hogy soha el ne érd :

A kit félve kerülsz, utálsz,
Annak jégkeblén hervad el életed.
Boldog, boldog az, a kinek
Párját szerelem myrtusa váltja fel,
S egy kedvelt rokon-érző,
Egy kedvelt szerető oldja le szűz övét!

A SZERELEM.

Mi a földi élet s minden ragyogványa,
Nélküled, oh boldog szerelem érzése?
Tenger, melyet ezer szélvész mérge hánya,
Melynek meg nem szűnik háborgó küzdése.

India kincsével légyen tömve tárod,
S Cæsar dicsősége ragyogjon fejeden :
Mit ér? ha vágyásid végét nem találod,
S nem lel szíved tárgyat, hol megelégedjen.

De te, édes érzés, egek szent magzatja!
Az emberi lelket bétöltöd egészen,
Bájodnak ereje az égbe ragadja
S a halandó porból egy félisten lészen.

Te a Szerencsének játékát neveted,
Mert hatalma néked semmit nem ád s nem árt ;
A nagyság álképét mint bábot elveted,
S nem szab semmi földi erő néked határt.

Mosolyogva rohansz te habnak és lángnak :
Meg nem rémít ég föld reád rohanása ;
Te a bús koporsót menyasszonyi ágynak
Nézed s elenyészik rettenetes váza.

Te a szegénységnek mohos kalyibáját
Márvány palotává tudod változtatni,
S mezei gyümölccsel rakott asztalkáját
A mennyei nektár illatban úsztatni.

Tegyen mást boldoggá a sors csalfa kénye :
Nékem te légy dajkám s ápolóm, Szerelem :
Zöld myrtuskoszorúd pályám szép reménye,
S könnyel ázott kendőd légyen szemfödelem.

BARÁTOMHOZ.

Íme lassanként lefoly a virágkor,
S gyenge rózsáink vele elvirítnak ;
A kies Tempék, Örömek, Szerelmek
Véle enyésznek.

Mely rövid s kedves! valamint az első
Éjjelünk, melyet szeretőnk ölében
Életünk legszebb örömében égve
Kóstola szívünk.

Elrepül tőlünk, soha vissza sem tér!
Sem Galenusnak tudományi titka,
Sem kegyességünk ezer áldozatja
Vissza nem adja.

Minden órádnak leszakaszd virágát :
A jövendőnek sivatag homályit
Bízd az Istenség vezető kezére,
S élj az idővel.

Elmarad tőlünk szeretett barátnénk,
Itt hagyunk mindent, valamit szerettünk,
Semmi nem kísér szomorú koporsónk
Néma ölébe.

A piros hajnal derülő sugára,
A barátságnak kegyes ápolási,
A legesdeklőbb szerelem siralmi
Fel nem idéznek!

MAGÁNYOSSÁG.

Égi csendesség fedező homálya
Leng reád, ó szent Egyedűlvalóság!
S szívemet békés kebeledbe inti
Mágusi vessződ.

A világ lármás vigadó-helyéről,
Mint az elfáradt utazó, pihegve
Térek ernyődhez, s fejemet lehajtom
Lágy mohaidra.

Itt vagyon bátor menedéklakása
A szabadságnak s nemes érzeménynek,
Itt nem aggathat rabigát reájok
A buta köznép.

Itt fakad laurus-koszorúja minden
Bölcsnek és minden magasabb daloknak,
Itt az ártatlan szerelem s vidámság
Zöld amarantja.

Légy, Magányosság! vezetőm s barátom.
Csendes ernyődhez sietek nyugodni.
Itt lelem Plátót, Xenophont s Ilissus
Myrtusa berkét.

Téged óhajtlak, ha szemembe' reszket
Bánatos lelkem kiütő panassza:
Téged a legszebb fiatalka édes
Oldala mellett.

AZ ESTHAJNALHOZ.

Emeld fel bíbor képedet,
Csendes Esthajnal!
Enyhítsd meg a természetet
Harmatillattal.

Hozd alá a fáradt szemnek
Kívánt álmait,
Fedezd bé a szerelemnek
Édes titkait.

Titkon nyílnak az életnek
Legszebb rózsái,
Mély titokban csörgedeznek
Legszebb órái.

Ah, nekem is van egy titkom
Szivembe rejtve!
Nem szabad azt kimondanom:
El van temetve.

Nem szabad kijelentenem,
Mely boldog vagyok;
S hogy ki az én egyetlenem,
Kiért hervadok.

Csak a néma hold mosolyog
Rám szemérmesen,
Mikor az örömcsepp ragyog
Forró szememen.

A SZONETTHEZ.

Cypris rózsalehellete
  Nemzett Laura ölén téged, alak Szonett!
Zengvén lelkes ezüstszavad,
  Megnyílt a buta kor százados éjjele;
Hellás napja dicsőn derűlt,
  S pæánt ömledezett a Capitolium.

Pæán! újra születsz nekünk;
  Ott, hol Koosz koszorús húga, az ősz Tokaj
A Bodrogra könyöklik, és
  Eos lángjaival keble bujálkodik.
Hallom Dácia halmain,
  Hallom zengeni már æoli lantodat;
Fürtöd mádi aranygerezd
  S tündöklő amazonpárta ölelgeti.

Üdvezllek Helikon kegye!
  Jer csókold, koszorúzd a te Kazinczydat!
Pólyád szebb örömébe mártsd
  Lelkét, cyprusidat húrjaitól kizárd.
Múlass, zengj, enyelegj vele!
  Vaucluse s Laura leend — Széphalom s angyala.

AMATHUS.

Mit főz magában Gallia Sándora,
S a zordon éjszak rettenetes feje?
  Mely öblöket zár, merre tart s ront
    Anglia nagy koszorúsa, Nelson?

Nem gondom. Igy volt, így marad a világ.
Forr, mint az ádáz tengerek, amidőn
  A szélvészek bércodvaiknak
    Vaskapuit s reteszit leszórván,

A bús haboknak zúgva rohannak, és
A képtelen harc itt hegyeket temet,
Ott új világot hoz fel ; — egymást
Váltja örök romolás s teremtés.

Mint a setét völgy csermelye, életem
Elrejtve lappang, s halkva csörögdögél
A laurus-erdők szent homályin,
Illatozó Amathunt ölében.

Nincs itt kegyetlen had s veszedelmes érc,
Melyért halandók véreket ontanák ;
Nincs itt gonoszság cimborája,
Sem nyomorúlt fene nagyravágyás.

Itt Ámor ápol, s píeri gyenge szűz
Nektárpohárt nyújt s ambrosiás kebelt,
S a lelkes élet játszva felleng
Hesperidák bibor ætherében.

BÚCSÚZÁS.

Elszakadsz tőlem, szeretett barátném!
Hasztalan zárlak kebelembe : eltűnsz,
S mint az álomkép, örömim, reményim
Véled enyésznek.

Jaj! sem a sérűlt szerelem nyögése,
Sem kegyességem, sem az ég hatalma
Téged énnékem soha vissza többé,
Vissza nem adnak.

Élj szerencsésen! valamerre fordúlsz
Légyen áldásom veled és vezérljen!
Légyen a végzés utain szerelmünk
Angyala társad.

Élj szerencsésen, s ne felejts el engem!
Menj az égtartó Pyreneken által,
Menj az éjszaknak havasin keresztűl,
Csak ne felejts el.

Ott is, oh ott is tied e sebes szív,
Mindenütt kísér, veled él, veled hal ;
S sárga képemnek halovány vonásin
Festve neved lesz.

A CSERMELYHEZ.

Oh csermely, arra térsz, látom,
Csendes csörgedezéssel,
Merre az én sóhajtásom
Repűl epedezéssel.

Vedd buzogó könnyeimet
Szapora vizeidhez,
S vegyítsd bús nyögéseimet
Lassú csörgéseidhez.

Vidd el szomorú zúgással
Ama kisded kert felé,
S nyögd ki egy fohászkodással
Szívem kinek szentelé.

Tán most is ott múlatozik
A rózsák árnyékában,
S rólam nem is gondolkozik
Kevély nyugodalmában.

Tán habjaid mosogatják
A szép tündér lábait,
S nem tudja, mint csókolgatják
Hív könnyeim tagjait.

Mutasd halvány képemet
    Néki tűkröd fényében,
Mutasd meg égő szívemet,
    Mint vergődik vérében.

Mutasd neki, mint hervadok,
    Szemem miként sírdogál,
S mondd, hogy érte ellankadok,
    Mint egy gyenge virágszál.

Mondd : töltsön kegyes írt sebhedt
    Lelkemre hív kezéből,
Vagy egy szánakozó cseppet
    Gördítsen szép szeméből.

EGY LEÁNYKÁHOZ.

Régen sohajt utánad
Szívem, kegyes leányzó
Régen! de ah, nem érzed
Ámor szelíd hatalmát.
Vigan lebegsz körültem,
S mint a Zephyr tavaszkor
A rózsaillatokkal.
Bájos tekintetidben
Vidám öröm sugárzik,
S mint a nap égi lángja
A bús homályt elosztja :
Tündér szemed mosolyogván,
A társaság feléled.
Minden derül tevéled,
Minden : de én, de oh én
Némán lehajtom elholt
Orcámat, és szorongó
Keblem döbög, szemem sír.

MÁSODIK KÖNYV.

VIRÁG BENEDEKHEZ.

Eván! merre, hová ragadsz?
  Mely szentelt ligetek boltjai fednek el?
Tíbur völgyei rejtnek-e?
  Vagy Lesbos kiesűlt berkeit álmodom?
Pindár, Stesichor isteni,
  S Alcæus magasabb lantjai zengnek itt?
Honnom Flaccusa, oh Virág,
  Itt szegdelsz te dicső delphusi ágakat.
Itt kent fel Polyhymniád,
  S eddig nem töretett hellai szirtokon
Nyitsz útat, koszorús vezér,
  S a Vértest Helikon hangjai töltik el.
Példád élteti mellemet.
  Jer, jer, légy kalaúz pályafutásomon!
Fáklyád mennyei lángjai,
  Mint Pharus lobogó oszlopi, fénylenek.
Jer, jer, karjaidon segélj
  Ösvényedre! akármerre vezérlsz, megyek.

A TUDOMÁNYOK.

ALLEGORIA PLATO UTÁN.*

Midőn e földet elhagyá Saturnus,
S a nagy Minden keblébe rejtezett,
Két égi szűz maradt az embereknél:
A szent *Igazság* és a szűz *Szemérem;*

* Németből.

Kik mint az égnek hív küldöttjei.
A jámbor népek kormányit vezették.
Örök békesség és aranyszabadság,
Víg ártatlanság s minden égi jók
Lakoztak vélek a boldog világban.

De a halandók csakhamar megúnták
Ezen jóltévő égi védeket;
Mert sokban ellentálltak a nagyoknak,
A büszke nagyravágyás kényeit
S a rút gonoszság titkos céljait,
Mint őrálló bírák, meggátolák;
Melyért is ők az emberek közűl
Kizáratván, dicsőbb honjokba tértek.
Már így sokkal szebben folyt a világ.
Most a hatalmas már hatalmasabb lett,
A víg vigabbnak érezé magát,
A dús pediglen sokkal gazdagabbnak.

De csak rövid volt e hiú öröm.
A gyenge csakhamar kezdé érzeni
Kevély nyomását a hatalmasoknak;
Az erő nemlétét pótolá ravaszság,
S rettentővé lett láthatlan keze;
A sok hasznos csekély romlása által
Kiszárad a bőség s dúskálkodás ere;
Fortély ellen fortély, erőszak ellen erő,
És fegyver ellen fegyver volt szegezve;
S mármár kiveszni tért e balgatag faj.

De megszáná a földet Jupiter.
Menj! így szólítja bölcs lyányát, Minervát,
Menj! s hozz ki táram titkos rejtekéből
Észt s bölcseséget e vak fajzatoknak.
Nem észt, hanem ravaszságot lopott,
S csak azt adott nekik Japet fia;
S most a Szemérem és a szent Igazság,
Kiket nekik küldék, ím visszatértek.

Készült tehát az ægis asszonya
A bölcseség dicső szövétnekével
A földre szállni, és az embereknek
A tudomány szent kincsét osztani.
S minthogy saját komolyságát tudá,
S a földi gyarlóságot ismeré:
Az ő ifjabb s vidámabb húgait,
A nyájas Múzsákat küldé elől,
Hogy készítsék kedves játékjaikkal
A vak szilaj lelkekhez útjait.

Díszlett e mód. Mert ámbár voltak oly
Múzsák, kik a kedveskedést fölösleg
Űzvén, lettek nagyok kacérjai:
De mások, kik megtartották tovább is
Az ő mennyei ártatlanságjokat,
Az emberekbe szent szikrát leheltek,
Kikben tüstént gyuladt az ætheri rész,
Mely egy rokon kötél az égiekkel;
S hálás kezekkel kezdék elfogadni
Minerva égi áldomásait.

Most láták, hogy dobzódások veszély,
És a pusztítás ádáz balgatagság;
Hogy minden emberek csak egyneműek,
S minden közjó az egyesből ered!
Azolta van remény, hogy a halandók,
Mennél több fényt nyernek Pallas kezéből,
Annál forróbban fogják majd ölelni
A szent Igazságot s a hív Szemérmet.
S akkor majd ismét Krónos boldogabb
Századja hozzánk visszatér az égből.

GÖRÖG DEMETERHEZ,

MIDŐN A KORONAHERCEG NEVELŐJÉNEK VÁLASZTATOTT.

1803.

Mennyi országok s koronák reményét
Vetted, oh boldog nevelő, kezedre!
Mennyi népnek nyújt bizodalmat a te
Chironi lelked!

A nagy álláspont köre nem telik meg
Áldozat nélkül; de ki honja híve,
Mint Görög, mindent mosolyogva áldoz
Honja javának.

Róma undokját s Senecát felejtsd el!
A Nemes legszebb diadalmi bére
Minden ádáznak s alacsony tyrannak
Kénye felett van.

Konnidás márványt nyere Parthenonban.
Adj Traján nékünk s kegyes Antonínust,
Véreid hálás kebelébe márványt
Nyersz te s örök fényt.

A te munkádnak gyönyörű gyümölcsét
Századok várják, diadalmi pæant
Századok zengnek, s maradékainknak
Áld maradéka.

Hajdan, óh bús sors! nemesült atyáink
Mennyi belső tűz s fene üldözések
Ostorát nyögték! de az égbe ért már
Ábeli vérök.

Már ma nem félek. Sem idők zavarja,
Sem gonosz vádak soha fel nem oldják
A magyar szívnek kötelit. Királyunk
Ismeri népét!

ORCZY ÁRNYÉKÁHOZ.

Mely méltó koszorút, mely diadalmi bért
Adjon néked örök míveidért hazád?
Oh bajnok s koronás mennyei lantverő!
Voltaire érdeminek szép köszönet vala
Páris tapsai közt a fejedelmi csók,
Petrarcát ragyogó győzödelemszekér
Jútalmazta : kinyílt a Capitolium
Hellász szűzeinek, mint mikor a világ
Hódítói előtt zengtenek ormai.
Hát Néked, ki az ő útjaikon vezetsz
Minket Delphi magasb pálmavirányihoz,
Oly buzgón törekedsz s gátokat ostromolsz,
Hogy fáklyáddal egünk fellegeit higítsd,
És napját az idők lelke szerint emeld —
Néked vajjon ezért lészen-e pályabér?
Vagy tán csak csalatás minden előtörés?
E nép nem veti el már soha fékjeit
S vak rögzése örök hályogiban marad?
Hagyján : aki úgy élt, mint te s úgy énekelt,
Nem kér lelke hiú gyermeki bábokat ;
Önérzése dicső Pantheon annak, és
A jók szíve alatt fenmaradand neve ;
A némúlt ravatal zárait eltöri,
S a villámvezető sashoz emelkedik.
Nem hal meg, ki úgy élt, mint te Kazinczy, nem!
Általküzdi sötét Aeacus öbleit :
Mint Alcídes, erős fegyverein ledűl,
S a tűzből az Olymp lángküszöbére hág.

A MAGYAROKHOZ.

Romlásnak indúlt hajdan erős magyar!
Nem látod Árpád vére miként fajúl?
Nem látod a bosszús egeknek
Ostorait nyomorúlt hazádon?

Nyolc századoknak vérzivatarja közt
Rongált Budának tornyai állanak,
Ámbár ezerszer vak tüzedben
Véreidet, magadat tiportad.

Elszórja, hidd el, mostani veszni tért
Erkölcsöd: undok vipera-fajzatok
Dúlják fel e várt, mely sok ádáz
Ostromokat mosolyogva nézett.

Nem ronthatott el téged egykoron
A vad tatár khán xerxesi tábora,
S világot ostromló töröknek
Napkeletet leverő hatalma;

Nem fojthatott meg Zápolya öldöklő
Századja, s titkos gyilkosaid keze:
A szent rokonvérben füresztő
Visszavonás tüze közt megálltál:

Mert régi erkölcs, spártai férfikar
Küzdött s vezérelt fergetegid között;
Birkózva győztél, s Herculesként
Ércbuzogány rezegett kezedben.

Most lassu méreg, lassu halál emészt.
Nézd: a kevély tölgy, melyet az éjszaki
Szélvész le nem dönt, benne termő
Férgek erős gyökerit megőrlik,

S egy gyenge széltől földre teríttetik!
Így minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledűl s rabigába görbed.

Mi a magyar most? — Rút sybaríta váz.
Letépte fényes nemzeti bélyegét,
S hazája feldúlt védfalából
Rak palotát heverőhelyének.

Eldődeinknek bajnoki köntösét
S nyelvét megúnván, rút idegent cserélt,
A nemzet őrlelkét tapodja,
Gyermeki báb puha szíve tárgya.

Oh! más magyar kar mennyköve villogott
Atilla véres harcai közt, midőn
A félvilággal szembe szállott
Nemzeteket tapodó haragja.

Más néppel ontott bajnoki vért hazánk
Szerzője Árpád a Duna partjain.
Oh! más magyarral verte vissza
Nagy Hunyadink Mahomet hatalmát!

De jaj, csak így jár minden az ég alatt!
Forgó viszontság járma alatt nyögünk,
Tündér szerencsénk kénye hány vet,
Játszva emel s mosolyogva ver le.

Felforgat a nagy századok érckeze
Mindent: ledűlt már a nemes Ílion,
A büszke Karthago hatalma,
Róma s erős Babylon leomlott.

A MEGELÉGEDÉS.

Nem kér chínai pamlagot,
Sem márványpalotát a Megelégedés.
Többszer múlatoz a szegény
Földmíves küszöbén s durva darócain,
Mint a dáma kigyöngyezett
Keblén s ambroziás mellpatyolatjain.
Csendes szalmafedél alatt
A víg pásztori kor gyermeki közt lakik ;
A természet ölébe dől,
Annak nyújtja kezét s mennyei csókjait.

FELSŐBÜKI NAGY PÁLHOZ.

AZ ORSZÁGGYÜLÉS ALATT.

1807.

Már midőn a föld letapodva hódol,
S Róma felséges geniussa eltünt,
Mint egy őr Cátó feded a világot,
S mennyköveket szórsz.

A közembernek neve vész magával ;
Kincs, kevély márványpaloták homályba
Dőlnek, elmúlnak, s heverő uroknak
Híre enyészik.

A derék nem fél az idők mohától,
A koporsóból kitör és eget kér,
S érdemét a jók, nemesek, s jövendő
Századok áldják.

Láttalak fényes hadi öltözetben,
Látlak országunk ragyogó gyülésén :
Ott merő Hektort s Kinizsit mutattál,
Itt Cicerónk vagy.

Ősz atyáink közt fiatal korodban
Pálmaágakkal koszorús fejedre
A kitündöklő magas elme s lélek
Égi sugárt vont.

Nagy, midőn tündér paripádra szöktél,
Nagy, hazánk kormányvezető tanácsán:
Itt az érdempolc! ez az égnek útja,
S régi magyar dísz!

AZ ULMAI ÜTKÖZET.

1803. október 14.

Mit hallok! Árpád honja határain
Ágyúk dörögnek! rettenetes veszély
Zúg, mint dagadt felhők morajja
S Bosporusok zokogó nyögése.

Egy nagy csapással mindeneket levert
A harc s dicsőség kénye, Napóleon,
S mint Juppiter mindent lerontó
Mennyköve, egy riadással elszórt.

Látom hazámnak fegyveres őreit
Rémült futásban; látom az éktelen
Vert had zavarját tébolyogva,
S Bécs s Pozsony érckapuit vivatlan

Kitárva. O sors! oh csuda nap! mi ez?
Nincs hát remény már? — Itt az idő, magyar!
Mely majd szabad-lelked-nem ismert
Jármot akaszt te szilaj nyakadra.

Nyolc száz repült el már Budavár felett;
Villámok ádáz zápora, vérözön
Toldúlt s rohant rád számtalanszor:
Ám de te, mint az egekbe ötlő

Kriván, mosolygál a zivatar között.
Rémíthetetlen melled acélfalat
Vont fel körülte, s vakmerően
A haragos buzogányt ragadván

Gigászerővel harcra szegült karod.
Vívtál ezerszer többel ezer csatát:
Menj, most mutasd meg Zrínyi lelkét
Zrínyi dicső remekét, halálát!

Merj! a merészség a fene fátumok
Mozdíthatatlan zárait átüti
S a mennybe gyémánt fegyverével
Fényes utat tusakodva tör s nyit.

FÉLTÉS.

A bézárt Danaét érctorony és acél-
Závárok s iszonyú őrebek őrizék.
A pajkos Szerelem mint kacagott ezen!
Mert ő csak mosolyogva győz.

Féltő! tompa szemed látta-e míveit?
Állítsd meg, nyomorúlt, a dagadó Dunát,
Gátold meg Boreász vad dühe harcait
S a villám rohanó tüzét!

A tündér Szerelem béfedi a napot
S Argus száz szemeit; majd lebegő Zephyr,
Majd szélvész s fenevad. Fojtva erősödik,
Mint a puskapor és harag.

HORATIUSHOZ.

Róma felséges szavu Pindarussa,
Flaccus! eldőlt már az Olympig ötlő
Róma, s a roppant Capitóliumnak
Szent tüze elhúnyt.

Ám te élsz most is! neved és Caménád
A dicsőségnek tetején ragyognak.
A halandóság köde fel nem érhet
Fényes egedre.

Oh te buzdítsd fel magas énekeddel
Gyenge Múzsámat! te emeld magadhoz
Lantomat! fűzd rá tüzes ömledésed
Aetheri szárnyát :

Hogy tehozzád felvigyen, és tevéled
Tíburod csendes ligetébe rejtsen,
Hol te oly sok szép örömet találtál
Blandusiádnál.

Ott taníts engem nemes érzeményid
Tiszta forrását huraimra csalni ;
Ott taníts : mint kell az idővel élni
S bölcsen örűlni.

Ott taníts nyúgodt megelégedéssel
A dicső virtus menedéköléből
A vad orkánok s habok üldözését
Nézni mosolyogva.

AZ ÉLET DELE.

Felhágsz éltem napja, eged délpontjára,
Ragyogva omlik rám fényed hév sugára.
S ah tudom! valamint fölért szép delére,
Szintoly gyorsan leszáll nyugovóhelyére
Hanyatló pályád!

Nem volt ekkorig is felhőtlen futásod :
De hamar felderült rövid elhunyásod.
Csak azért rejtezél néha fellegekben,
Hogy fátyolod alól annál kedvesebben
Mosolygjon orcád.

Nem adtál szüntelen tüskétlen rózsákat,
Nem lengettél mindég lágy Etésiákat :
De adtál víg elmét, erőt, barátságot,
Angyali érzéssel tölt édes órákot
Cypris ölében.

Mit várjak ezután, nem látom előre ;
Könnyes szemmel nézek a múltra s jövőre
Annak örömeit sírva emlegetem,
Ennek komor képét előre rettegem
Setét ködében.

KISHEZ.

Nézd : az igaz Virtus feláldozza magát,
S nem kéri senkitől érdeme jutalmát,
Mert azt magában érzi.
A bajnok mosolygva rohan a halálnak ;
Hogy vére gyümölcsöt teremjen honjának,
Éltét örömmel végzi.

A bölcs, kebeléből szívét kiszakasztja,
Néma falak között hervad arculatja,
Fejét mély gond epeszti ;
Álmatlan szemei mécseknél virradnak,
Kizárja örömit a ragyogó napnak :
Az áldást úgy terjeszti.

Barátom! érzed-e? Képed festegetem,
De el nem érheti eléggé ecsetem
Az eredeti szépet.
Bölcselkedő Múzsád, sokratesi lelked
Mennyei kincseit rózsák közé rejted,
Hogy megfoghasd a szívet.

Te Schiller mélységét, Matthisson hímzését
S a tíburi phœnix magas ömledését
Egy alakban mutatod ;
Bájos színnel fested az erkölcs szépségét,
Az álorcás bűnnek felfeded rút képét,
S tőreit elszaggatod.

Az észt az érzéshez remeken csatolod ;
A csapongó elmét szelíden oktatod,
Mint fellengjen az égen.
Nagy érdem : de bérét e föld meg nem adja.
Csillagkoronáját csak ottfen várhatja
Mnemosyne kebelében.

BÚCSÚZÁS KEMENES-ALJÁTÓL.

Messze sötétedik már a Ság teteje,
Ezentúl elrejti a Bakony erdeje,
Szülőföldem, képedet :
Megállok még egyszer, s reád visszanézek.
Ti kékellő halmok! gyönyörű vidékek!
Vegyétek bús könnyemet.

Ti láttátok az én bölcsőmnek ringását,
S ácsorgó ajakam első mosolygását
Szülém forró kebelén ;
Ti láttátok a víg gyermek játékait,
A serdűlő ifju örömit, gondjait
Éltem vídám reggelén.

Mélyen illetődve búcsúzom tőletek ;
Elmégyek : de szívem ott marad véletek
A szerelem láncain,
Hímezze bár útam thessali virulmány,
Koszorúzza fejem legdicsőbb ragyogvány
A Szerencse karjain ;

Bánatos érzéssel nézek vissza rátok,
Ti szelíd szerelmek s vídám nyájasságok
Örömmel tölt órái!
Nem ád vissza nékem már semmi titeket!
Evezzem bár körül a mély tengereket,
Mint Magellán gályái.

Ó gyakran a szívnek édes ösztöneit,
S tárgyaihoz vonzó rózsaköteleit
Egy tündér kép elvágja!
A szilaj vágyások gígási harcait,
E bujdosó csillag ezer orkánjait
Bévont szemünk nem látja.

Hív szívünk csendesebb intésit nem halljuk,
Az előttünk nyíló rózsát letapodjuk,
Messzebb járnak szemeink ;
Bámúlva kergetjük álmunk tarka képét,
Örökre elvesztjük gyakran éltünk szépét,
S késön hullnak könnyeink.

KESZTHELY.

Itt a kék Balaton partja virányain,
Hol minden mosolyog, mint az aranyvilág,
Hol dús búzakalász rengedez a mezőn,
S a halmok koszorús oldalain ragyog
A százféle gyümölcs s a zamatos gerezd ;
Itt, a keszthelyi zöld parton emelkedik
A csendes Helikon. Jőjetek, ó szelíd
Áon szűzei! és verjetek itt lakást!
Nézzétek, mi kies sorhegy ölelgeti
A tér telkeit és a vizenyős lapályt ;
Itt leltek gyönyörű thessali berkeket,
Bércforrást, susogó völgyeket és homályt.
Gyakran múlatoz itt zöld hinarak között
Nereus, sáskoszorús nymphaleányival ;
Gyakran zengeti itt Árion énekét
A hold fénye alatt gerjedező vizen.
S nézzétek, hol ama már feketült falak
Látszatnak, menedékváratok ott vagyon :
Ott vár títeket egy bölcs, s kebelébe zár
Egy nagy férfi, kinek lelke periklesi
Századnak született, s aki virágkorát
Rómának ragyogóbb szinre derítené.

BACCHUSHOZ.

A te rettentő karodat Lykurgus,
Veste, és Pentheus letörött királyi
Polca, s vad Rhaekus szomorú halála
Hirdeti, Éván.

Hát reám mit sujt haragod, hogy eddig
Édes áldásod megutálva néztem,
S éltető lángját poharadnak ajkam
Még nem izelte?

Megvetőd lelkét örökös komoly gond,
Néma bágyadtság, megölő hidegség
Gyötri, s e szép föld örömit mogorva
Homloka fojtja.

Ám de kit Cypris kegyel, és Caména
Lelkesít, nem kér örömet tetőled ;
Égi nektárt nyújt Aganippe néki
Ámor ölében.

TÉTI TAKÁCS JÓZSEFHEZ.

Édes éneklő! ligeten, virágon
Andalog Múzsád vegyes illatok közt,
Ám de nem mint egy üresen csapongó
Lepke tavasszal.

Mézet és nektárt szedegetsz te, mint méh,
Minden elrejtett violán s kükürcsön ;
Halkva döngécselsz, de szelíd hurodról
Aetheri hang foly.

Szívét és elmét magasít Caménád,
Sokrates karján mosolyogva oktat,
A vidám Erkölcs s vezető Okosság
Kincseit osztja.

Aki a széppel köti össze a jót,
Oh Takács, az bölcs, az igaz poéta.
Ez dicső érdem, s ez az égi bélyeg
A remek elmén.

A FELKÖLT NEMESSÉGHEZ.

1805.

Mint majd midőn lángszárnyakon eljövend
A nagy birónak Cherubim angyala,
És kürtje harsány hangja a mély
Sírba leszáll hidegűlt porunkhoz ;

Mindenfelé dob s tárogató riad :
Úgy tetszik elhúnyt párducos őseink
Támadtanak fel hamvaikból
Véreiket fedező karokkal.

Toldúlva jőnek bajnoki népeink :
Erdély kegyetlen székelyi, a fene
Hajdúk, az áldott tér mezőkben
Megfeketűlt haragos kunokkal

Az ütközet közt állni tudó, kemény
Horvátok és vad rácok erős hada
Táborba szállott, hogy kövesse
A magyarok rohanó lovagját.

Örvendj hazám! nézd : mennyi jeles sereg
Kész érted önkényt ontani életét.
Ó bátran örvendj! mert megőrzik
Hantjaidat született vitézid!

Magyar nemes vér bére jutalma vagy,
Vérző magyar kar tarta meg eddig is,
Csak hív szülöttid vérpatakja
Áradozand ezután is érted.

Nézd, mint buzognak szép deli ifjaid ;
Mind annyi harcost s Márst mutató vitéz
Tüzelg szemökből ; felkelend még
Bátori, s él *Kinizsink* ezekben!

Tud győzni e nép! Attila magva ez!
Ez dúlta Árpád hajdani harcain
A föld legelső tartományit,
S láncra füzé sok ezer vitézit.

E nép csatázott nagy Hunyadink alatt,
Mikor kevély Bécs tornya lerontatott,
S roppant Budának győzhetetlen
Ormai közt diadalmi kürt szólt.

Hát bölcs királynénk, Trézia! trónusod
Nem a magyar szív vívta ki *Pálfyval?*
Nem a magyar s *Nádasdy* kardja
Tette dicső koronád fejedre?

Hat nagy királyok fegyvere omla rád,
Tűzláng borítá Ausztria tájait,
S nem volt ki terhed Herculesként
Tartsa: egész birodalmad ingott.

S ím mint midőn bús Aeolus éktelen
Barlangja torkát Kaukazus oldalin
Feltárja s ádáz szélveszekkel
Fellegeket hasogatva pusztít,

Felkél az ébren szunnyadozó magyar,
S elszórja villámkardja eged ködét;
Megtörte, földhez verte mint egy
Bellerophon, hat agyú Chimaerád.*

Menj, mint vitéz faj! Nézd, mikor a vadak
Királya felkél Júba vadonjain,
Szavára megrémül az erdő,
S futnak ezer vadak odvaikba!

* Toldy kiadásában itt a következő versszak áll még:

Menj hát, vitéz faj! Őseid Istene
Legyen vezérlőd vérözönid között!
Rakj zöld borostyánt kalpagodra,
Vagy nemesen pazarold el élted.

HERCEG ESZTERHÁZY MIKLÓSHOZ,

MIDŐN A SZOMBATHELYI TÁBORBAN COMMANDÍROZÁ A NEMESSÉGET.

1797.

Árpád virágzó magva te, fő magyar!
Eldődeidnek fegyvere népeket
Győzött, s hazánkért számtalanszor
A viadal mezején csatázott.

Ők voltak a harc vérzivatarjain
S a béke napján bölcs vezetők, atyák,
S kormányra termett őrszemekkel
Szélveszeket zabolázva tartók.

Mely áldozat volt a vezekényi harc!
Bús tisztelettel könnyezi a magyar
Négy bajnok Eszterházy véres
Porba kevert ajakit, halálát.

Láttam tebenned buzgani véröket,
S orcádra öntött nemzeti lelköket:
Láttam szemed villámsugárát,
S ősi dicső vasadat kezedben.

Rémülve megszűnt a fene háború.
Int a kegyetlen tengerek Istene
Képével a forró haboknak,
S tűnik az Oceanus dagálya.

Szép a borostyán s győzödelemszekér,
Szép a vitéznek sebhelye homlokán.
Félisten, a kit nimbusával
A hatalom s tudomány ragyogtat.

Minden nagy és szép, melyet az ó világ
És e jelenkor mívei közt csudálsz:
  Bajnok, dicsőség, fényes ország:
    A tudomány gyönyörű gyümölcse.

Ez hozta mennyből földre az isteni
Szikrát, ez oldott a butaság alól.
  A bölcs Athenaet s győzhetetlen
    Róma fejét ez emelte égre.

Hát nemzetednek mért fakad ily soká
A rég ohajtott laurus? Ezer nemes
  Vállvetve törtet s gátokat ront;
    Ah de acélhegyek állnak ellent!

Téged, hatalmas herceg! az Istenek
Fő plocra tettek: véreidet segélld!
  Vidd a dicsőség templomához:
    S ajtaja zárva lehull előtted.

A MAGYAROKHOZ.

1807.

Forr a világ bús tengere, ó magyar!
Ádáz Erinnys lelke uralkodik,
  S a föld lakóit vérbe mártott
    Tőre dühös viadalra készti.

Egy nap lerontá Prusszia trónusát.
A balti partot s Adria öbleit
  Vér festi, s a Cordillerákat
    S Hæmusokat zivatar borítja.

Fegyvert kiáltnak Baktra vidékei,
A Dardanellák bércei dörgenek,
  A népek érckorláti dőlnek,
    S a zabolák s kötelek szakadnak.

Te Títusoddal hajdani őseid
Várába gyűltél, hogy lebegő hajónk
A bölcs tanács s kormány figyelmén
Állni tudó legyen a habok közt.

Ébreszd fel alvó nemzeti lelkedet!
Ordítson orkán, jőjön ezer veszély:
Nem félek. A kürt harsogását,
A nyihogó paripák szökését

Bátran vigyázom. Nem sokaság, hanem
Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.
Ez tette Rómát föld urává,
Ez Marathont s Budavárt hiressé.

A FELKÖLT NEMESSÉGHEZ.

A SZOMBATHELYI TÁBORBAN.

1797.

Él még nemzetem Istene!
Buzgó könnyeimen, szent Öröm, ömledezz!
Állsz még, állsz, szeretett hazám!
Nem dőlt még alacsony porba nemes fejed!
Méltán búslakodám előbb,
Hogy hérósz eleid nyomdokiból kitérsz,
S régen félt veszedelmidet
Rád húzzák netalán majd buta korcsaid.
Hála! mást mutat e sereg,
Mely most, régi magyar módra, nyeregben ül.
Nem szállt Trója alá soha
Ily szép spártai had, sem Hunyadinak kevély
Zászlóit nem emelte volt
Rettentőbb hadi nép Bécs letörött falán.
Csak sast nemzenek a sasok,
S nem szűl gyáva nyulat Núbia párduca.

Thétis nagy fia nem maradt
Chironnál, mikoron kardra veté szemét :
Árpád vére se' hűlhet el,
Ámbár rég heverész a puha pamlagon.
Nézd : most felköti fegyverét,
Csákóján lobogó kolcsag emelkedik.
Buzdító katonás ruhát
Öltvén, lelke nemes lángja kigerjedez.
Majd kardjára felesküszik,
Mindent ront s megemészt, mint heves Afrika
Búsúlt tigrise, amidőn
Ordít kölykeiért s körme viaskodik.

Majd felkelnek alattad is,
Oh József! nagyanyád Trézia bajnoki,
S bátran mégy, szeretett vezér,
A jégálpeseken s Ádria öblein.
E nép nem gyülevész csoport,
Nem rabbérbe emelt bús buzogányt keze.
Önként áldoz ez életet,
S horgas kardja kövér hantjaiért hasít.
Míglen hősi bibor süveg
Tündöklik fejeden, Hunnia csillaga,
Eszterházy, dicső magyar!
Míg győző eleid pallosa combodon
Csattog : győzni fog a magyar,
S Andrásnak ragyogó napja le nem menend.

WESSELÉNYI HAMVAIHOZ.

1810.

Leomlom én is szent porodon, nemes!
A jókkal együtt könnyeket áldozok,
S hamvvedredet bús cyprusággal
Illeti Melpomeném zokogva.

Nem úgy jelentél meg te hazád egén,
Mint egy szökőfény, mely mosolyog s kivész,
Mint egy szivárvány tarka párák
Kölcsönözött ragyogásaikkal:

Te, mint az orkán s mint az olympi láng,
Megráztad a gőztorlatok alpesit;
S villámszavad megszégyeníté
A gonoszok s cudarok dagályát.

A jók csudáltak, mint az Egész javát
Titkon segítő mennyei tüneményt:
Neved, dicsőűlt Wesselényi,
Rettenetes vala és imádott.

Ritkán talál itt enyhhelyet a derék.
A virtus útját szörnyetegek lesik:
Pályája küzdés; ám de végre
Talpa alá szegi a chimaerát.

Mint hajdan a szép Aethra jeles fia,
Felbírtad ifjú karral az éktelen
Márványt; s atyáid pallosával
Győzödelem vezetett az égbe.

Tekints le hozzánk hős eleid közűl!
Lebegj körűltünk, légy szeretett hazád
Védlelke, s óh add vissza fényes
Díszeidet deli magzatodban!

GRÓF FESTETICS LÁSZLÓHOZ.

1809.

Kevély örömmel kérkedik a magyar
A *Festetics* név tölgykoszorúival;
Kevély örömmel látja rajtad
Híres atyád deli lelke mívét,

Nagyságos ifjú! Bölcs nevelőd keze
Bélyegzi, látjuk, már feselő korod ;
S méltó remekkel gazdagítja
Benned örök neve Pantheonját.

Dicső előkép várja figyelmedet.
Nagyságra hínak minden előjelek.
S nem kétli Pannon, hogy te léssz majd
Legnemesebb fia, híve, dísze :

Akár szilaj mén vért s hadi port dagaszt
Alattad a megtört csatarend előtt,
Akár mosolygó Keszthelyedben
Élj az igaz nagyok enyhelyében.

Megnyílt előtted fényes Olympiád.
Indúlj vezéred zöldkoszorús nyomán,
A nem halandók pályabérét
A haza szent keziből kinyerni.

A nagyra termett áldozatokban él.
Felmúlja bézárt léte határait,
A századok bús omladékin
Állva marad, s az örök tünésnek

Fennen parancsol, s megtöri a halált.
Köz lelkeket fojt a buta semmiség
A Tartarus mély tengerébe,
S híröket és nevöket kitörli.

A kincs ha bájol porcsapodárokat,
Büszkén körűlnéz a sybarita kény.
Mint egy aranyborjút imádják
A cudarok, de kacagja a bölcs.

A nagy csak a jók tiszteletére vágy,
Melyet nem a fény bábja szerez, hanem
A virtus, amely nagy nemének
Címjeihez magasítja lelkét.

Ezt áldja méltán s hirdeti a világ.
Minerva gyémántaegise béfedi,
Mely Juppiter villáma mérgét,
Mint valamely buta zajt, elosztja.

A BALATONI NYMPHA

GRÓF TELEKI LÁSZLÓHOZ,

MIDŐN A BALATONRA SZÁLLOTT.

1812.

Üdvezllek, *Teleki*, nádligetim között,
S vígan nyújtom ezen tölgykoszorút neked.
Vígan zengeti el nádsipom énekét,
S e szent csészeviz áldozik.

Hősek magva! nemed tiszteli a magyar:
Él még benned ama régi Szilágyi vér,
Mely Pannon letörött thrónusa talpkövit
Még egyszer leraká dicsőn

Corvínban, ki hazánk Bellerophonja lett,
S a vakságba merűlt századok éjjelén
A mennyből lehozá Delphi szövetnekét,
S meggyújtá Buda ormain.

Ennek fénye fajod nemzeti bélyege.
Ez buzgatta ama főpapi lantverőt
Pécs szent erdeiben, szent palotáiban,
S ez gerjeszti te melledet.

Minos rejteke volt a te nagy iskolád:
A villám ura ott iktata Parthenon
Felsőbb pitvariba, s béavatott szemed
Függött palladiumjain.

Láttad Deukaledon fennen uralkodó
Hullámit s koronás Albion árbocit,
A bölcs nép felemelt lelke csudáit, és
A törvény diadalmait.

Lásd e tájakat is, melyeket e napon
Kormányodra bizott a haza Istene:
Nézd a puszta virányt s tunguzi vad lakost,
S a szörnyek fene nyomdokit. —

Nem tenger, nem egyéb helyhezet alkotá
A nagy népeket és nagy birodalmakat:
Minden nép, ha javát ismeri, nagy, szabad
S boldog minden időn s helyen.

A nép, hogyha szabad s virtusi nincsenek,
Gyermek, mely keziben kést s üszököt visel;
S egy rút törpe, gigászkarddal: az éget, öl
Ez vázkép s kacagást okoz.

A fényes Latium s Sparta kevély feje
A virtus meredek bércein ötle fel;
Pallás fegyvere nyit útat oda, s lehull,
Amit nem fedez aegise.

Tedd a durva getát a Tiberishez, és
A hét hegy lakosit Bosporus öblihez:
Barlang lészen amott a Capitólium,
S itt új Róma emelkedik.

Menj! megcsillapodott a zaj előtted, és
Szendergő suhogás váltja fel a morajt;
Nézd a kék Badacsony lassu Favónt lehell,
S nem küzd a Tihany ősz foka.

BÁRÓ PRÓNAY SÁNDORHOZ.

1812.

Mint a szerencsés harcos, Olympián,
Kit megtapsol egész Graecia, s Pindarus
Megzeng, magát félistenekhez
Méri, s az ég özönébe fürdik :

Mosolygva nézi lelkesedett szemem
A hősek ragyogó szobrait és halált,
Mióta tőled pályabért nyert
Oh haza bölcs fia! szűz Caménám.

Győztem! lezárták combaim a fövényt,
Izzadt fürteimen szent olajág lebeg,
Nevem kivívtam mély porából,
S általadám maradékaimnak.

Hová, hová ránt ömledező hevem?
Oh érzem gyönyörű bérem egész becsét,
Érzem, tetőled nyerni laurust
Mely diadal s mi kevély dicsőség!

Tőled, ki a jót tiszteled és nemest,
S általhatsz az igazt fátyolozó szinen,
Mely annyi visszás képzetekkel
Tölti, zavarja szemünk homályát ;

Tőled, ki pályánk tárgyait ismered,
És nagy fényü atyád s híres ipad szerint
Ösztönt, paizst, tőrt nyújtva munkálsz
A haza, nyelv s tudomány ügyében.

Jer, jer, borúlj le Pythia zsámolyán,
S honnunk Isteninek áldozatot vigyünk
Te tulkokat, bort, drága myrrhát,
Én amarant-koszorút s virágot.

BARÁTIMHOZ.

Én is éreztem, s tüzesen szerettem,
Éltem a szép föld örömit, barátim!
Barna fürtim közt szerelem s vidámság
Myrtusi nyíltak.

Repdezett szívem kies édenében:
Mint ama boldog ligetek lakója,
Már midőn a porkötelet lerázta
Lethe virányin.

A szilaj lélek, rekeszét kitörvén,
A nap útján túl magasan csapongott,
S mint az aetherben lakozó rideg sas
Földre se' nézett.

Mennyi tündérbáj s ragyogó kilátás,
Mennyi andalgó öröm és reménység
Rengetett, édes Csalatás! öledben
Mágus erővel.

Álmaim tűnnek, leesik szememről
A csalárd fátyol, s az aranyvilágnak
Rózsaberkéből sivatag vadon kél
Zordon időkkel:

Hol csak a külszín fedi a valóság
Puszta országát bibor állepelben;
Ámde a bölcsnek beható szemével
Játszani nem mer.

Látja a Virtust letapodva nyögni,
Látja a Bűnnek koronás hatalmát,
Sokrates méregpoharát, s Tibérnek
Trónusa mocskát;

Látja és keblét szomorún bezárja;
Nem szeret semmit, de nem is gyülölhet;
Szíve óhajt még, de üres vadonban
Hal ki nyögése.

FOHÁSZKODÁS.

Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
  Léted világít, mint az égő
    Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

A legmagasb menny s aether Uránjai,
Melyek körűlted rendre keringenek,
  A láthatatlan férgek, a te
    Bölcs kezeid remekelt csudái.

Te hoztad e nagy Minden ezer nemét
A semmiségből, a te szemöldököd
  Ronthat s teremthet száz világot,
    S a nagy idők folyamit kiméri.

Téged dicsőít a Zenith és Nadír.
A szélvészek bús harca, az égi láng
  Villáma, harmatcsepp, virágszál,
    Hirdeti nagy kezed alkotásit.

Buzgón leomlom színed előtt, dicső!
Majdan ha lelkem záraiból kikél,
  S hozzád közelb járúlhat, akkor
    Ami után eped, ott eléri.

Addig letörlöm könnyeimet, s megyek
Rendeltetésem pályafutásain,
A jobb s nemesb lelkeknek útján,
    Merre erőm s inaim vihetnek.

Bizton tekintem mély sirom éjjelét!
Zordon, de ó nem, nem lehet az gonosz,
  Mert a te munkád: ott is elszórt
    Csontjaimat kezeid takarják.

HARMADIK KÖNYV.

A MÚZSÁHOZ.

Szelíd Múzsa! ki keblemet
  Égi lángra gerjeszted,
Felvonsz a porból, s szememet
  A nap felé függeszted ;

Ki mennyei balzsamiddal
  Öntözgeted fejemet,
S örökké zöld pálmáiddal
  Feded bé ösvényemet ;

Íme oltárodra nyújtom
  E pindusi szálokat,
Tömjénem, myrrhám meggyújtom,
  Fogadd el illatjokat!

Te vetted fel karjaidra
  Gyenge esztendeimet,
Te osztod fel vállaidra
  Még most is terheimet.

Ha a gond jeges kezei
  Szívemet elcsüggesztik,
Áon myrtusligetei
  Öledben felélesztik.

Ha balsors zivatarain
  Reszketnek kormányaim,
Ilissus virulmányain
  Rengetnek szép álmaim.

Az ifjúság örömei
  Lassanként elrepülnek,
A szép orca kellemei
  Komor ráncokra gyűlnek.

Ami most ifjú szivünknek
  Érzeményit bájolja,
Utóbb hideg értelmünknek
  Homlokát megráncolja.

Minden gyönyörű Tempéink
  Lassanként elhervadnak,
Legforróbb képzelményeink
  Egyszerre majd megfagynak :

De te, kegyes tündér, végig
  Ragyogsz bús éjtszakánkon,
S a Lethe csendes révéig
  Kisérsz setét pályánkon.

Bíbor fátyollal fedezed
  Az élet halvány képét,
Rózsaszínekkel hímezed
  A sír gyászos környékét.

Oh engedd, hogy napjaimat
  Tenéked szentelhessem,
S örömimet, gondjaimat
  Kebledbe kiönthessem.

ESDEKLŐ SZERELEM.

Ím a nap leereszkedik
  Thétis bíbor keblébe,
S mosolyogva emelkedik
  Lúna szemérmes képe.

Az esti szellő fuvalma
  Édes álmot lengedez,
Az ég békés, s nyúgodalma
  Hegyet völgyet béfedez.

De ah, az én siránkozó
  Szememre nem hullatja
Balzsamát az illatozó
  Esthajnal csillagzatja!

Lehajtom árva fejemet,
  De gondjaim felköltik,
S nyughatatlan kebelemet
  Fájdalmakkal eltöltik.

Bágyadtságom ha bézárja
  Néha fáradt szememet,
Kinyitja könnyeim árja,
  S mossa halvány képemet.

Jaj, semmi nem enyhítheti
  Sérült szívem sebeit!
Mert a szerelem égeti
  Minden titkos ereit.

Csak nálad van gyógyító szer,
  Te, ki azt megsebzetted,
Ki a szerelemnek ezer
  Tőrét rám lehelletted!

Téged várnak kiterjesztve
  Reszkető két kezeim,
Téged az égre függesztve
  Sirdogáló szemeim.

Egy tekinteted gyilkosom
  S boldogítom tud lenni,
Szánj meg, kegyes! légy orvosom:
  Ne hagyj holtig epedni.

Süllyedek! nyújtsd karjaidat,
  Míg el nem fogy életem,
Míg elhervadt ajakimat
  Ajakidra tehetem.

LOLLIHOZ.

Lolli! deli kellemiddel
A rózsára homályt vetsz,
S szívégető szemeiddel
Belém ezer tőrt nevetsz.

Szebb vagy te, mint a szép Hébe
A Dörgő lángölében,
Szebb, mint a szép Erycéne
A kellem bájövében.

Képed szelíd vonásiban
Szerelmek nyíladoznak,
Tested minden mozgásiban
Tündérek múlatoznak.

Szép, mikor édes éneked
Syrenhangja zengedez,
S angyali érzékeny szíved
Harmoniát ömledez.

Szép, mikor pihegő kebled
Mint egy galamb epedez,
S lankadó nefelejts szemed
Harmatgyöngyöt görgedez.

Szép vagy te, mikor csintalan,
Mint könnyű Zephyr, játszol,
S titkaidról vigyáztalan
Le-lereppen a fátyol.

Szép, mikor a gerjedelem
Andalodásba merít,
Szép, mikor a szűz szemérem
Bíborlángszínbe borít.

De Lolli! a test szépségét,
  Hidd el, csak úgy imádom,
Ha a szép lélek épségét
  Tiszta kebelben látom;

Ha angyali leplegidben
  Angyali szív verdegél,
Nemes tűz ég ereidben,
  S lelked a porból kikél.

AZ EST.

Jer Daphne! hol e nyers patak
  A bércből kiforradoz,
S mohosúlt kősziklafalak
  Közt a völgyre szakadoz;

Hol jegenyék hajladoznak
  Égig nyúlt súdárokkal,
S bokros tölgyek árnyékoznak
  Terepély zöld ágokkal:

Ott függesszük szemeinket
  Az ég dicső képére,
Ott nyissuk meg szíveinket,
  A szépnek érzésére.

Nézd, már a nap sugárai
  A hegyekbe merűlnek,
S Hesper piruló lángjai
  Alkonyaton derűlnek.

Égi bíbor festengeti
  Az aranyos felhőket,
Esti szellőcse lengeti
  Az illatos ernyőket.

A setét bükk felett ragyog
A hold, csendes fényében,
S rózsabokrok közt mosolyog
A patakok tükrében.

Nézd, minő mennyei szépség
Nyílik meg most előttünk,
Minő mennyei csendesség
Lelke lebeg körűltünk.

Elysium kiessége
Mosolyogva tér hozzánk,
S az Istenek békessége
Nyugalmat harmatoz ránk.

Ily szent csendesség ölében
Hallgatott minden, s így állt,
Midőn gyöngyház szekerében
Anadyomene szállt.

Cynthia így ragyogtatta
Latmusz virulmányait,
Hogy Endymionra rakta
Isteni szűz karjait.

Oh Daphne! a szép lelkeknek
Legkedvesb ünnepe ez,
Hol a forró érzelmeknek
Lángja önként gerjedez.

Hol szív önként megnyílik
A gyönyörű érzésre,
S Plátó karján emelkedik
Égi lelkesedésre.

Hol lelkünk legszebben derűl
Eredeti fényében,
S legtisztább örömbe merűl
A természet ölében.

Szíved haszontalan eped
  A földi vak lármában,
E szentséget nem lelheted
  Semmi tündér hívságban.

Ott a dicső természetet
  Gyarló ecset majmolja :
Itt a csuda szépségeket
  Alkotó kéz rajzolja.

Ott a bölcset elkábítja
  A balgatag sokaság :
Itt a szívet s észt megnyitja
  A józan magányosság.

Ott az érzékeny szeretőt
  Csapodár kar öleli,
Nem talál rokon érezőt,
  Nyugodalmát nem leli.

Itt az ég örömét ússza,
  Mely úgy buzog keblében,
Mint a kies Arethúsa
  A hold ezüst fényében.

A HALÁL.

A gonosznak, a gyáva sziveknek
  Rettenetes vázkép a halál,
Mint a félénk kába gyermekeknek
  Rémítő az éjjeli homály.

Az erősek mosolyogva néznek
  Porfedelök oszlatójára,
A jámborok békés szívvel dőlnek
  A bús cyprus szent árnyékára.

A bölcs nyúgodt elmével bucsúzik
  E játékszín álorcájától,
Szabad lelke feljebb ohajtozik
  E bujdosó csillag hantjától.

Érzi, hogy itt isteni szárnyait
  Eléggé nem héjáztathatja ;
Érzi, hogy rab, mig testi láncait
  Hordozza és le nem rázhatja.

Oh, de mitől válunk oly nehezen?
  Mi tündér báj vonz úgy magához,
Hogy mennyei lelkünk ne siessen
  Eredete dicső honjához?

Nincs itt tiszta öröm bánat nélkül,
  A jó rosszal van öszvefonva :
Itt a gazdag nyomva van szükségtül,
  S a dicsőség fátyolba vonva.

Mihez ragad szivünk édesebben,
  Mint tehozzád, szent gerjedelem?
Mi tölti bé lelkünk teljesebben,
  Mint te, édes boldog Szerelem?

Mégis gyakran csak kínzó örömmel
  Fojtogatod nyögő kebelünk!
Hol örömmel, hol bús könnyözönnel
  Édes kelyhed itatod velünk. —

Csak repülő álomkép s csalódás
  A halandó ember élete!
Rövid öröm, hosszú gond s bánkódás
  Bús életünk szűk kerülete.

Rabláncok a földi szenvedések,
  Melyeket csak a halál szakaszt :
Rózsaszálak a gyönyörűségek,
  Melyeket egy őszi szél hervaszt!

Boldog, ki a reá mért láncokat
  Itt nemesen tűrve viseli,
S a hervadó gyenge virágokat
  Az erkölcsnek s észnek szenteli!

MULANDÓSÁG.

Hol a mohos szirt ölbéből
  Ezüstforrás ömledez,
S a patakok csörgésétől
  A setét völgy zengedez;

Hol meredek tar kősziklák
  Az egekkel mérkőznek,
S a százados roppant tölgyfák
  A felhőkbe verődznek;

Hol a vadonnak csudái
  Pompájokat mutatják,
S a természet nagy scénái
  Az érzőt felborzasztják;

Hol a váromladékokon
  Az őszült kor lelke leng,
S a bészakadt sírboltokon
  Bús halotti ének zeng;

Itt lakik a képzelődés,
  Képekben elmerülve,
Itt a forró lelkesedés
  Plutarch karjára dűlve.

Itt emeli fel fátyolát
  A Visszaemlékezés,
Itt rakja le zöld sátorát
  A bölcs Magábatérés.

Itt tévelygek a világi
  Lármától különválva,
Képzeletim forrósági
  Között magamba szállva.

Amott egy magas szirt fokán
  Egy puszta vár dőledez,
Melynek szomorú homlokán
  Bús régiség epedez.

Hajdan ez a dicsőségnek
  Volt fényes palotája,
S a legerősb vitézségnek
  Győzhetetlen hazája ;

Hajdan felséges tornyai
  A felhők közt ragyogtak,
S íme most kevély ormai
  Rakásra omladoztak!

Ott az eldőlt sírköveknél,
  Hol most lelkek támadnak,
S a mély csendű éjféleknél
  Bús nyögések hallatnak ;

Ott nyugosznak a bajnokok
  Mélyen a föld gyomrában,
A töredezett oszlopok
  Között örök homályban.

Ama kormos ablakoknál,
  Hol most repkény szövődik,
S a mohosúlt kőlábaknál
  Iszolag tekerődik :

Ott búcsúzott szívszakadva
  Az ékes hölgy férjétől,
Mikor a kürtök riadva
  Elszakasztták keblétől.

Ott nézett le borzadozva
  Bajvívó kedvesére,
Ott dőlt ismét lankadozva
  A győzőnek keblére.

Amaz ijesztő boltoknál,
  Hol most baglyok huhongnak,
S a rémítő nyílásoknál
  Száraz kórók suhongnak:

Ott hörpölték egymás vérét
  A párducos magyarok,
Ott nyerték el a harc bérét
  A győzhetetlen karok.

Ama bércfalakon álltak
  A vár pártás szűzei,
Mikor ellenségbe vágtak
  A haza erősei.

Ama vár roppant kapuján
  Zengtek a tárogatók,
Mikor a véres harc után
  Megtértek a hóditók.

S ott, hol a győzedelmesek
  Toborzan vígadoztak,
S az érzékeny szerelmesek
  Szívekben olvadoztak,

Most a gyászos romladékon
  Bús éjtszakák borongnak,
És a borzasztó tájékon
  Bágyadt szellők zokognak. —

Így múlik el a világnak
  Minden gyönyörűsége!
Így minden tündér nagyságnak
  Veszendő dicsősége!

Hősek márvány sarampóit
  Az idő eltemeti,
S a fél világ hódítóit
  Feledékeny por fedi.

A bölcs, ki ma nagy lélekkel
  A naphoz emelkedik,
Holnap gyáva gyermekekkel
  Egy sirba ereszkedik!

VIGASZTALÁS.

Mindég csak sírsz? csak bús siralomra
  Nyílnak most is bágyadt szemeid?
Mindég csak e gyászos sírhalomra
  Öntözgeted néma könnyeid.

Tudom, árva szíved kedves felét
  E szomorú hant alá zárád;
Tudom, árva szíved kedves felét
  Kéri vissza epedő orcád.

Oh, hárítsd el ázott fátyolodat
  Bús szemedről, kegyes szenvedő!
Nem fedi már szeretett tárgyadat
  E porhalom s mohos temető.

Ott lebeg már az öröm szárnyain,
  Hol a békés Lethe csörgedez,
S virágzó zöld pálmák árnyékain
  Örök élet lelke lengedez;

Hol a myrtus s amarantszigetek
  Felett arany aether mosolyog,
S illatozó balzsamos ligetek
  Közt az élet forrása ragyog;

Ott békesség s isteni nyúgalom
  Harmatozva száll mindenekre,
Nincs ott bánat, sem gyász, sem sírhalom,
  Sem bús fátyol halvány képekre.

Nem szakad el a hív szerelemnek
  Ottan többé rózsakötele;
Ott virrad fel a sokat sírt szemnek,
  Bíborszínben, kívánt reggele.

Vár tégedet is e dicső tájék!
  Ezentúl szent hantjait járod;
Vár szeretőd, vár e kedves árnyék,
  S nem sokára szívedhez zárod.

Akkor égi csókok törlögetik
  Gyöngy orcádról kegyes könnyeid,
S rég ohajtott karok ölelgetik
  Rég ohajtott szűz tetemeid.

Ölelkezve fogtok leborúlni
  Dicső atyánk szent zsámolyánál,
S édes örömlángokra buzdúlni,
  Cherubimi harmóniánál.

A REGGEL.*

Nézd a napnak derülő sugára
  Mint ébreszti a természetet,

* Az első kiadásban a kezdő versszak helyett a következő két strófa áll:

Már keleten pirulnak az egek,
  A virradó hajnal mosolyog,
S a tündöklő aranyos fellegek
  Közt ragyogó fáklyája lobog.

A pacsirta hangicsálva repdez,
  Víg örömét zengve kiönti,
A kis fecske s elefánt örvendez
  S a feljövő napot köszönti.

Mint önt uj bájt a virág fodrára
S mint zendíti a zöld ligetet.

Újult öröm s újult életerő
Száll hegyekre, száll most völgyekre,
Csak az örök homályban heverő
Bagoly siet bús rejtekekre.

Nem mosolyog néki a szép reggel,
Sem az élet harmóniája :
Kedvesb néki a szomorú éjjel,
Mint az egek dicső pompája.

Így van minden ! változhatlan renddel
Ki van szabva éltünk pályája ;
Egyik rokon a félistenekkel :
A másiknak por a hazája.

A rablelkek örök setétségben
Bolyongnak a denevérekkel :
Nem nézhetnek a dicső napfénybe
Örök éjhez szokott szemekkel.

A nagy lélek önként az ætherben
Héjáztatja szabad szárnyait,
Nem tartja itt fojtva porkötélben
Az égi tűz nemes lángjait.

Nem tébolyog gót épűleteken
Az éjjeli vak madarakkal :
Feljebb evez a nagy Álpeseken
A nap felé úszó sasokkal.

NELLI.

Hát a szerelem szent lánga
Csak ily mulékony?
S Nelli is, mit minden lányka
Csak változékony?

Hív szeretőt az ég alatt
Ne kérj kebelem!
Ha a szelid Nelli csalhat,
Hol a szerelem?

A kép angyalvonásai,
A kegyes szemek,
Nem a lélek tolmácsai:
Csak csalfa szerek!

A szerelem esküvését
A hagymáz teszi:
A szív forró döbögését
A vértől veszi.

Egy pillanat tüneménye,
Múló örömünk;
Csalatásunk szüleménye
Játszadoz velünk.

Jaj, de hát én mért epedek?
Lelkem miért ég?
Szünet nélkül mért szeretek?
Ha nincsen hívség!

Kínomat mért nem olthatja
Sem idő, sem ész;
Sőt sebeimet faggatja
Minden orvoskéz.

Éjjelimen őtet látják
  Beteg álmaim,
Nappal ő nevét kiáltják
  Sohajtásaim.

Philomele panaszai
  Nevét zokogják,
A csillagok fénysorai
  Nevét rajzolják.

Valamerre járok-kelek,
  Üldöz árnyéka,
Meg nem menthet a tengerek
  Végső tájéka.

Van igaz, van hív szerető,
  Érzem keblemben :
Csak te vagy, Nelli, hitszegő!
  Csak te kegyetlen!

FANNIM EMLÉKE.

Sírásra vonúlt képemmel
  Hűs öledbe sietek,
Csendes liget! keservimmel
  Mert itt magam lehetek.

Te láttad szép örömimet
  Fannim forró keblében :
Te rejtsd el bús könnyeimet
  Alkonyatod leplében.

Itt, hol hársak árnyékoznak
  A setét völgy ölébe',
S csörgő vizek omladoznak
  A vadrózsák tövébe' ;

Itt nyögtem ki epedezve
  Beteg szívem sebeit,
Itt szorítám esedezve
  Hozzám gyenge térdeit.

Itten mosolygott szemembe
  Szelíden elpirúlva,
Itt dőlt égő kebelembe
  Édesen elájulva.

A liget zöld sudarai
  Halkva körűlsusogtak,
A hold játszi sugarai
  Könnyeinken ragyogtak.

Minden megszűnt, s az estvének
  Nyugalmában hallgatott,
Csak szíveink verésének
  Döbögése hallatott.

Csak a szerelmek angyala
  Élt s repdezett körűltünk,
Csak az öröm szép hajnala
  Virradozott felettünk.

Örökké virúlj, kedves hely!
  Hintsen bé virágival
Minden tavasz, s minden reggel
  Legfrissebb harmatival.

Gyakran fog bánatos lelkem
  Tekörűlted lebegni,
Hozzád vonz árva szerelmem
  Kínom elkeseregni.

Gyakran éjféli órákon
  Látsz te itt sírdogálni,
S nyögdécselő furulyámon
  Bús nótát fujdogálni.

PHYLLIS.

«Még most teljes orcáimon
  Rózsabimbó fakadoz,
S alabastrom vállaimon
  Barna hajfürt ingadoz.

Éden virágzik mellettem,
  Szemem rózsán tévedez,
Érzem, örömre születtem,
  S íme szívem epedez.

Vídám szerelmet mosolyog
  Még most minden körűltem,
Szívem csak örömre dobog :
  De ah, még nem örűltem!

Mi haszna szívom ætherét
  Éltem szép tavaszának?
Nem szívhatom lehelletét
  Az öröm balzsamának.

A galamb is csak úgy örűl
  A kedves kikeletben,
Ha szerelmes párja körűl
  Búgdozhat a ligetben.»

AZ ÉN KEGYESEM.

Az én kegyesem nem nemes,
  De deli és szép,
Mint egy Grácia, kellemes
  Szíve tiszta s ép.
Félénk szeme nem mosolyog,
Csak dagadó melle dobog,
      Midőn felém lép.

A módit ő nem ismeri,
  Sem piperéit,
Ah, még is oly szépen szedi
  Könnyű lepleit!
Barna fürtje sodradéka,
Fátyola csendes árnyéka
    Festi kecseit.

Szép, ha képén a szerelem
  Rubintja pirúl;
Szép, ha könnyét törülgetem,
  S vállamra simúl;
Szép, ha ölel, fohászkodik,
Színe százfelé változik,
    S nyelve elnémúl.

GLYCERE.

Alkonyati homály terjed
  A csillagok boltjára,
S pirholagos lánggal gerjed
  Az esthajnal sugára.

Szűz Cynthia sárkányait
  Fényszekéren vezeti,
S a Balaton hullámjait
  Rubintláng festegeti.

Örömre int a természet
  S éltem tűnő tavasza;
Szerelemre az enyészet
  S philomele panasza:

De én komoly szemet vetek
  A hold ezüst képére,
S csak szomorú dalt pengetek
  Hesperus intésére.

Túl jár elmém a Badacsony
  Kies virulmányain,
Túl a rengeteges Bakony
  Setételő ormain.

Ott, hol zsenge érzéseit
  Ifjú szivem gerjeszté,
S az öröm s bánat könnyeit
  Legelőször ereszté.

Hol, Emmi, veled karöltve
  Néztem az est csillagát,
S lelkem, örömmel megtöltve,
  Itta Hébe poharát.

SZERELMES BÁNKÓDÁS.

Itt, hol e bújdosó csermely
  A bús bükkben tévedez,
S búslakodó énekemmel
  Csak a kőszirt epedez,

Megjelensz, oh kegyes lélek!
  Epedező szivemben,
S hív kebledbe visszatérek
  Forró képzeletemben.

Ha a bús hold sugárai
  A vizeken reszketnek:
Bágyadt szemem záporai
  Csak téged emlegetnek;

Ha a hajnal bíborszínnel
  Az égen pirosodik:
Árvád lankadozó szívvel
  Terólad gondolkodik.

Ha bús völgyek rejtekében
  Kínom előtt bujdosom,
A vadon bús zengésében
  Édes neved hangozom ;

Ha magányos kammarában
  Keservemmel zárkozom,
Könnyel ázott nyoszolyámban
  Utánad óhajtozom.

Minden reggel siralomra
  Nyitom fáradt szememet,
Siratlak, ha nyugalomra
  Hajtom árva fejemet.

Oh, siratlak míg könnyeim
  Forrása el nem apad,
Míg bé nem húnynak szemeim,
  Míg szivem meg nem szakad.

LILIHEZ.

Jer, Lili! nézd langyos szellők
  Lengetik a ligetet,
S illatozó híves ernyők
  Mérséklik a meleget.

Jer e szép juharlugosnak
  Dőljünk le árnyékára,
S míg a gerlicék búgdosnak,
  Vigyázz lantom szavára.

Kedves gyermek! fakadoznak
  Kellemeid bimbai,
Pihegnek már s dagadoznak
  Melled hattyúhalmai.

Az ifjúság kellemei
  Mosolyognak orcádon,
S az életnek örömei
  Virítnak zöld pályádon.

Olyan vagy, mint egy szűz rózsa,
  Mely még csak tavaszt látott,
Melyet csak harmatgyöngy mosa,
  S csak lágy szellőkkel játszott.

Mint egy zephyr, mely virágos
  Ligetek közt lengedez,
Illatokkal él, s balzsamos
  Violákon tévedez.

Gyönyörűség és vidámság
  Folyja körül ösvényed ;
Mert még a szűz ártatlanság
  Oltárán ég tömjéned.

De ki ne térj ez ösvényből,
  Melyen most rózsát szaggatsz ;
Oh vigyázz, mert az örvényből
  Soha ki nem gázolhatsz.

Ha elveszted az erkölcsnek
  Intéző fonalait,
Számtalan veszedelmeknek
  Leled labyrinthjait.

El ne hagyd őrangyalodat,
  Hív szelíd erkölcsödet ;
Nyújtsd neki gyenge karodat,
  Hadd vezérljen tégedet.

Csak ő menti meg szemedet
  Ezer könyhullatástól,
Ő menti meg szépségedet
  A kora hervadástól.

Ő intézget karjaival
  Páphus virulmányain,
S béfedez hív szárnyaival
  Az öröm hullámain.

Oh ezer örvény és hinár
  Fogja pályád majd körűl!
De ha ésszel s erkölccsel jár,
  Hidd el, egybe sem merűl.

Ezek légyenek őrei,
  Kedves gyermek, szivednek!
Így a hiúság tőrei
  Meg soha nem ejthetnek.

Ezek ismertetik veled
  A syreni hangokat;
Ezek mutatják meg neked
  A gaz csapodárokat.

Szíved kedves rokonfelét
  Neked ezek választják,
S földi éltednek édenét
  Karjai közt megadják:

Hol szelíd öröm s vidámság
  Lelke fog ápolgatni.
S az aranykori boldogság
  Angyala csókolgatni:

Addig is, míg homlokodon
  Aranyüstök omladoz,
Akkor is, ha majd arcodon
  A rózsaláng hervadoz.

A REMETE.

Egy őszült remetét a Tihany oldalán
Ismértem. Sivatag sziklaüregben élt.
Már két századokat hordoza vállain,
S mellén lengedezett hosszu fejér szakáll.
Gyakran, bölcs szavait hallani elmenék
Barlangjába, vidám gyermekidőm alatt.
Sok történeteket hordogatott elő
A bölcs ősz az idők régi homályiból.

Egy szép alkonyaton melleje ültetett,
Ősz pillái alól könnye kicsordula,
S így kezdé szavait: Látod amott, fiam,
Amint a Balaton habja locsogva küzd
A bérc öbleiben, s rengeteges vadon
Zöld pártája körűlfűzte az ormokat?
Ott, hajdan ragyogó tornyok, erős falak
Állottak sudaras sorjegenyék között.
S im ott egy feketűlt klastrom, az ó világ
Buzgósága dicső temploma s szent helye.
Sok távollakozók s messze zarándokok
Csókolták küszöbét s szentjei zsámolyát,
S a hymnusba vegyűlt orgona hangjai
Buzgón ömledezék a hegyeket körűl.

Hány szív harcola szent boltja homályiban!
Míg eltépte magát ösztöne láncain,
S lángérzése szelíd búslakodásra vált!
Hány szép hervada ott élete hajnalán,
Mint egy gyenge virág a havasok között,
Mely látatlan alak díszeivel kivész!

Ott lankadt, epedett Váradi Lóra is
Érző lelke tüzes gerjedezésiben.
Nem fojthatta meg azt a feledő idő,
Sem más isteni kéz mennyei balzsama.
Legszebb szűz vala ő Hunnia térein.

Sok fényes lovagok néztek ohajtva rá :
Sok nagy gazdagokat Lórika megvetett,
Mert szívét szeretett Sándora bírta már,
S oldhatlan kötelek közt vele egyesűlt.
Sándor régi nemes faj, de szegény vala ;
Melyért Lóri kemény atyja csikarva dúlt,
S e klastromba dugá a szerető leányt.
Kábultan maradott Lóri sokáig itt,
S mint egy álmodozó csendesen elmerűlt.
Míglen végre beteg szíve felébrede,
S a kétségbeesés tőreivel vivott.

Már négy bús kikelet látta siralmait
S lassanként kihaló kellemit, amidőn
Egy bús óra alatt ajtaja megnyilék,
S a régen siratott karja közé rogya.
Testek rándulatit festeni nem merem,
Sem tördelt szavokat s ömledezésiket.
Megdöbbent kebelik nyögve szorúltak el,
S bennek minden erő s élet eloltatott.
Míglen végre, sebes könnyeik árjai
Megnyitván lekötött nyelvöket, így zokog
Forró csókjai közt a pihegő leány :
Ó kedves, kit az én lelkem epedve várt
Minden perceneten, s érted imádkozott!
Választott! de az ég szívemet eltöré!
Eljöttél, hogy ezen néma falak között
Esdeklő szeretőd könnyeiben füredj?
Eljöttél, hogy alélt lelkem előtt kinyisd
Elvesztett örömünk hajdani édenét?
S hogy még egyszer örömkönybe borúlt szemét
Lóridnak karodon zárja be a Halál!

SÁNDOR.

Nincs szóm, nincsen erőm! végy kebeledbe, végy!
S olvasd e halovány orca vonásain,
Olvasd e szomorún béapadott szemen,
Mint szenvedt nyomorúlt életem ekkorig.

Bujdostam hegyeken, völgyeken és habon,
Míg felleltelek, óh angyalom! édesem!
Im áttörte acélzáraidat karom.
Jer most, merre karom s a szerelem vezet.
Jer, menjünk oda, hol senki nem ismer és
Egy csendes kalyibánk, egy nyoszolyánk leszen.
Menjünk! int az idő; ó ne habozz! kövess!

LÓRI.

Menjünk! nyújtsd karodat! légy vezetőm! megyek
A bús Kaukazuson s tengerek árjain
Lángnak, habnak, ezer fegyverek élinek.
Isten véletek itt, ó szomorú falak,
Itt hagylak! szeretőm karjain elmegyek!
Menjünk a szerelem szárnyain... Ó, de mit,
Mit hallok? elalél lelkem. — Egek, mi ez?
Halld a lármaharang! nézd! közelítenek
A fáklyák. Ti kemény Istenek! — el vagyunk
Árultatva tehát! — Ó, te csalárd öröm!
Eltünsz, el, valamint egy hiu búborék?
Már hát nem lehetek, kedvesem, a tiéd
E földön! de tiéd lészek az égbe' majd!
Ó kedves szeretőm! hogyha szeretsz, ne hagyj
E mélységbe'! ne hagyj! ölj meg ezen helyen;
Ölj meg, hogy kezeden fogyjon el életem.
Hah jőnek! Szeretőm, hív szeretőm, ne hagyj!
Csókolj meg, s vasadat döfd ide, ó ne szánj!
Döfj, ím itt kebelem. Én örömest halok.
Add meg nékem ezen leggyönyörűbb halált!

Ekkor Sándor előrántja hegyes vasát,
S a vállára borúlt szűz kebelébe döf.
Elsóhajtva repűl bánatos élete,
S egy bágyadt *köszönöm!* volt lebegő szava.

SÁNDOR.

Hah, menj, menj, te nemes lélek! ez a világ
Nem méltó tereád, menj! követőd leszek,
Hah, már látlak! az ég fényözönén lebegsz,
Intesz, hívsz, mosolyogsz, karjaidat nyitod.
Ó kedves szeretőm, Lóri, te hívsz : megyek.

Ekkor Lóri hideg karja közé borúlt.
Csókokkal befedé kedvese tagjait,
S mélyen mártja sebes szíve alá vasát,
S forrón öszvevegyűlt vérök eláradott.

Ott egy nyárfa alatt lett temetőhelyök.
Egy szép gerlicepár jött ki porokból, és
E csendes ligetek sátoriban leszállt.
Gyakran látni sötét éjjeleken fejér
Fátyolban lebegő lelköket e helyen :
Gyakran hallani itt lassu melódiát
Éjjel, mint valamely gyenge furullyaszó
Messzünnen kihaló gerlicehangjait.

CENCIMHEZ.

Cencim! repűl az élet,
Mint egy sebes sohajtás.
Tünik tavassza s hervad
Mint gyenge rózsabimbó.
Amely Zephyr kinyitja
Langyos lehelletével,
Az tépi el mosolygó
Diszét kis életének.

Még most mi is virágzunk
Mint a libáni Tempék
Szivünk örömre repdez,
Lelkünkben égi láng ég.

Majd eltünik szerencsés
Éltünk arany tavassza.
E barna fürt lehull majd,
Mely büszke válladon csügg ;

Villámkacér szemednek
Fényét homály borítja ;
Kebled csudás alakja
S e szép ajak rubintja
A vad halál kezében
Porban heverve sorvad.
Éljünk tehát s örüljünk ;
Mert ah, csak egyszer élünk!

FŐ ÉS SZÍV.

Mit? s hát azért epesszem
Éltem tünő tavasszát,
Hogy megvetett az álnok?
Biblisz szerént nem olvaszt
Vizzé szerelmem engem :
Nem mossa gyáva könnyel
A férfi arculatját.
Tán hímes Hybla berkén
Egy szál virág mosolyg rám?.
Tán Ámor *egy* leánynak
Képére nyomta csókját?
Nem csak Chloe fejéről
Folynak le barna fürtök,
Nem csak Chloe szemében
Villognak égi tegzek.
Menj, menj! szabad vagyok már :
Hálá! kinyílt kalitkám!
Hálá! — de jaj, mi fojt el?
Bús könnyeim buzognak :
Jaj, szívemet nem oltja
A fő hideg tanácsa!

Édes Chloém! szeretlek
Mint méhek a virágot,
S mint a folyót az őzek!

ESZTIHEZ.

Szép, szép az élet, Eszti!
A myrtus-illatokban
Ámor s Dióne karján
Be édes élni, Eszti!
Más félje a szerencsét
S a tengerek haragját;
Golkonda drága kincsét
Rakásra gyűjtse öszve;
Villogjon a dicsőség
Polcán Napoleonnal;
Hirdesse győzedelmét
Száz diadalmi paeán:
Én véled, édes Esztim,
Véled kivánok élni
Elrejtve a világtól,
Hol senki nem vigyáz ránk,
Hol semmit én ne látnék
Csak édes angyalorcád,
Csak téged, édes egyem!
Hol mást ne hallanék én,
Csak szád kegyes sugását
S hív szíveink verését.

A TÁNCOK.

Nézd a tánc nemeit, mint festik játszi ecsettel
  A népek lelkét, s nemzetek ízleteit.
A német hármas lépéssel lejtve kering le,
  S párját karja közé zárja s lebegve viszi.
Egyszerü a német mindenben s csendesen örvend,
  Egyet ölel mindig, s állhatatos szerető.

A gallus fellengve szökik, s enyelegve kacsingat,
  Párt vált, csalfa kezet majd ide, majd oda nyújt ;
Ez heves és virgonc, örömében gyermeki-nyájas,
  Kényeiben repdez, s a szerelembe' kalóz.
A magyar egy Pindár : valamerre ragadja negéde,
  Lelkesedett tűzzel nyomja ki indulatit.
Majd lebegő szellő, szerelemmé olvad epedve,
  S búja hevét kényes mozdulatokba szövi ;
Majd maga fellobbanva kiszáll a bajnoki táncra
  (Megveti a lyánkát a diadalmi dagály),
S rengeti a földet : Kinizsit látsz véres ajakkal
  A testhalmok közt ugrani hőseivel.
Titkos törvényit mesterség nem szedi rendbe,
  Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
Ember az, aki magyar tánchoz jól terme, örűljön!
  Férfierő s lelkes szikra feszíti erét.

EMMIHEZ.

Emmi! nékem sem fedi szívemet jég.
Láng az éneklő, heve forr dalában ;
Ömledő bőség, magasabb csapongás
Önti ki lelkét.

Aki vért zengett s haragos Skamandert,
Aki a zordon Rhodopén parancsolt
Kőnek és vadnak s Rhadamanth kezének :
Hév szerető volt.

Dirce zengőjét, ki Olympiának
S Peliont égig ragadó gigásnak
Harcait dörgé : szerelem dagasztá
Küpris övében.

S azt, ki ezt mérész utain követte,
S büszke reptével ragyogóbb vidékre
Hívta Rómának koszorús leányit,
Grátia szülte.

A lyrát felkent kezek érdekelték:
Húraim gyengék magas égi hanghoz,
A szelíd Páphus kiesébe' nyögdel
Lesbosi hárfám.

Jer, vegyűlj hozzám epedő szavaddal
Édes esdeklőm! öröm-ömledéssé
Olvad e bús dal, s koszorúzva dűlök
Gyenge öledbe.

Énekeld Chárist velem, és Diónét!
Ahol e kettő mosolyogva múlat,
Ott az ég minden kegyes Istenével
Harmóniát zeng.

ÉLETPHILOSOPHIA.

Én is örömre születtem
Arkádia berkében,
Rózsapárnán szenderegtem
Cypris ambrás ölében.
Az arany század Istene
Pásztorai közé kene.

Ah! de mint az aranyvilág,
A rózsakor elrepűl!
Olympusra más Isten hág,
S Dodona berke dördűl.
Elvirít a szép kikelet,
S vele a hesperi liget.

Az enyém is elvirúlt már!
Pályám vége közelít:
Hol a gígászi Örök vár
S chaoszába elmerít,
Mint egy cseppet az oceán,
Mint egy sohajtást az orkán.

Légyen álom, légyen bíró,
  Bátran megyek elébe,
Mint egy elfáradt utazó
  A vadon enyhelyébe.
    Mert ha bíró : nem furdal vád,
    Mert ha álom : nyúgalmat ád.

Ember voltam, csak gyarlóság
  Létem fényes bélyege,
Ha virtusom nem hiúság,
  Forró vérem melege,
    Ha szívem nemesebben vert,
    Önmagában méltó bért nyert.

Sírjak-e, hogy életemet
  Jól használni nem tudtam,
S legkiesebb ösvényimet
  Álmodozva folytattam?
    Ha ezt újra elkezdhetném :
    Ismét a múltat követném.

Az ifjúság örömeit
  Lelkesedve öleltem,
De szívem szebb ösztöneit
  Soha bé nem tölthettem.
    Ithakám partját elértem :
    S ah hazámra nem ismértem!

Úgy éltem, hogy életemet
  Visszaélni ne bánnám,
Úgy éltem, hogy életemet
  Végezni ne fájlalnám ;
    Megcsókolgattam rózsáját,
    Megizzadtam vaspályáját.

Láttam a mosolygó tavaszt,
  Láttam az égető nyárt,
Láttam minden időszakaszt,
  S minden földi láthatárt :

Ha örök időket élnék,
Ezeknél többet nem érnék.

Tűnő éltem rövidségét
Én tehát nem síratom,
S a jövendő kétes képét
Előre nem borzadom.
Minden kornak van Istene,
Nem zúgolódom ellene,
S kebelembe marasztom.

LEVÉLTÖREDÉK BARÁTNÉMHOZ.

Ne kérdezd, barátném! mint töltöm időmet,
S távolléted alatt kedvem miben lelem?
Tudod, elvesztettem édes enyelgőmet,
Tudod, magam vagyok, mert te nem vagy velem.

Lefestem szüretem estvéli óráit,
Ha már cselédimet nyugodni eresztem.
És csak alig hallom a vígság lármáit,
Agg diófám alatt tüzemet gerjesztem.

Leplembe burkolva könyökömre dűlök,
Kanócom pislogó lángjait szemlélem,
A képzelődések álmába merűlök,
S a lelkesedésnek szent óráit élem.

Az őszibogárnak búsongó hangjai
Felköltik lelkemnek minden érzéseit,
S az emlékezetnek repdező szárnyai
Visszahozzák éltem eltűnt örömeit.

Életem képe ez. — Már elestvéledtem,
Béborúlt az élet vídám álorcája!
Még két múlatótárs van ébren mellettem:
A szelíd szerelem hamvadó szikrája,
S bús melancholiám szomorgó nótája.

BARÁTIMHOZ.

Már-már félre teszem lesbosi lantomat,
Érzésim felesét s néhai biztosát.
Nem pendíti meg azt már soha semmi tárgy.
Sem nagyság ragyogó nimbusa, sem Cloém
Andalgó szemein gerjedező hevem.
Forró ömledezés csalta ki hangjait
A víg reggeli kor rózsavirányain.
Hervad már tavaszom, s bimbai hullanak :
A szép álmodozás kedves alakjai,
A tündés Amathus bájai oszlanak
Éltem gondjai közt, a komoly ész előtt.

Nem kíván koszorús hírt, nevet énekem.
Kész bérem, ha nemes lelkeket érdekel,
És néktek szeretett nemzetem ékei,
Laurussal fedezett bölcsei! tetszhetik.
Épít, ront, az idő lelke, ezer csudát
Szül, s ismét repülő szárnyaival ragad :
A ti érdemetek s mívetek élni fog,
Amíg egy magyar él a Duna partjain.
Alkotmánytok örök talpkövihez teszem
E morzsát, s az idők harcai közt megáll.

NEGYEDIK KÖNYV.

A BONYHAI GROTTA.*

Lebegjenek, oh grotta, feletted
Ölelkezve pálmák s myrtusok lombjai,
Hintsenek szent árnyékot körülted,
Hintsenek illatot Ilissus bokrai.

S ha majd csendes mohaidon ledül
A hősek leánya magányos óráin,
S a szebb lelkek gondjaiba merűl,
Oh fedezd kőnnyeit s szárítsd el orcáin.

S midőn karján «Melancholiámnak»
Az ének nektáros érzésére hevűl,
Légy temploma a szelíd Múzsáknak
S a sphærák zengése ömledezzen körül.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS KÉPE.

Mint az egekbe merült Aetnának az alja virányos
S a tetején örökös tűzörvény s ætheri fagy küzd ;
Arcaidat derülő tavaszod szép hajnala festi,
Jég fedi homlokodat, s láng csap ki komoly szemeidből.
Erdély : mennyköveid forrnak bent, esküszöm, áldozz!

* Döbrentei a 3. kiadásban ezt tette a cím alá : Özv. gróf Bethlen Ádámné gróf Gyulai Katalinnak.

A TEMETŐ.

Elrémülve tekint, oh temető, reád,
A tündér hatalom s a ragyogó dagály.
Látásodra szemek vázai s a világ
Álorcái lehullanak.

Te a durva tyrann bíborit elveted,
Mint a koldus utált élete terheit,
S a szent emberiség jussa szerint nekik
Egy rangot s nyugodalmat adsz.

Akit szíve emészt s elhagya a remény,
Annak még te reményt adsz s magas enyhülést.
Jer, adj nékem is, adj! ím leereszkedem
Szenteld hantodon s álmodok.

Mit? s hát kell-e nekem álmadozás, remény?
Agyváz altat-e vagy pólyadal engemet?
Oh ismérem ezen phantomi lét körét
S nem szédűl küszöbén fejem!

Minden szálfü, virág, melyre tekintek itt,
Érző szív vala, mely ömlede mint enyim;
Minden porszem úgy élt, úgy szeretett, őrült
Mint e gerjedező kebel!

Minden kődarabon, melyre szemem vetem,
A nagy Persepol és Palmyra képe int;
Látom Theba kevély tornyait omlani,
S a márvány Babylon falát.

Látom hangyabolyi míveidet, világ!
Mint szórja s temeti a nagy Örök' keze,
Látom, hangyasereg! mint tusakodsz s tolongsz
Sírod partjain és porán.

Jertek, bámulatos bajnokok és nagyok!
S tí, kik nem meritek nézni az elmulást,
És tí porba-nyögők, jertek ide s velem
Élni s halni tanuljatok.

EPISTOLÁK.

A PESTI MAGYAR TÁRSASÁGHOZ.

1814.

Ki kétli s kérdi, hogy csak a dicső ész
Emel ki minket a barmok sorából?
Ki kétli azt, hogy minden érdemünk,
Minden szerencsénk, ezzel nő s hanyatlik?

Az ész az Isten, mely minket vezet,
Az ő szavára minden meghajul,
Hegyek lehullnak s olvadnak vizekké,
S örök helyéből a tenger kikél ;
Ez alkot minden szépet és dicsőt,
Az egyes embert mint a milliókat
Ez áldja s égi boldogságra inti.

Miért utálja hát szövetnekét
Az ember, és mért nem terjeszti fényét
A vak halandók néma éjjelén?
Aegyptus áldott földe kérkedik
Az ész legelső nyilt virágival ;
De ott fakadtak egyszersmind azokkal
A hit vakító szentelt maszlagi,
Melyek korunkig hintik mérgeket,
S örök zavarba dönték e világot.

Az ég ürébe felható tudós
Az égi zsákmányt barlangokba zárta,
S az embereknek bábot s vázt vetett,
Melyek vakabbá tették a vakot
És a lenyügzött józan értelem
A szarvas Isten áldozatja lett.

Így a görög nép s Róma bölcsesége,
Melyet csudálva tisztelünk ma is,
Csak a tudósok székiben lakott :
A nép szemébe nem hatott sugára.
Előtte el volt rejtve mindenütt,
Míg végre a vad barbarok dühétől
A föld szinéről eltörültetett.
Éj fedte a föld pusztaságait,
Éj, melybe számos századok merűltek.
S ha most miköztünk kezd is fényleni,
Mely szűk határba önthet áldva éltet,
S az éj csudái mint süvöltnek arra!
S hány népek élnek még ma is körűltünk,
— Tekintsük által a föld részeit —
Kik a baromság aklában hevernek,
És semmi Isten nem tekint ügyökre.

Ez, Istenének a barmot hiszi,
Imádja a föld ocsmány férgeit,
S azoknak embervérrel áldozik ;
Emez, vakító papjának ganéját,
Mint szent ereklyét tisztelvén, eszi ;
Amott, az odvas fákban éhezik
Az embereknek görhes Istene,
S a legnagyobb bűnt batkákért lemossa ;
Imitt hamúban kotlik a herélt szent
S bámészkodása Istenné teszi ;
Itt, a mosódás módja szent titok
S a félvilágot embervérbe mártja,
Mert azt az egyik párt az ujjain,
Másik könyöknél szokta kezdeni,
Melyért is egymást öldözik halomra;

Ott a falukban s városok piacin
Jár kóborolva a sok meztelen szent,
Szabad kezekkel élelmet rabol,
S az asszonyokba önti szent dühét,
S a férj, az égnek hálát adva, nézi,
Ha hitvesével szent bujálkodik.

Így a világnak legkiesb vidékit
Ádáz bolondság tölti, ostorozza,
S undok zsiványi barlanggá teszi;
Erynnis üszkét hányja városinkra,
Az öldöklő kést egyaránt füreszti
A reszkető ősz tűztelen szivébe
S az anyja keblén ácsorgó szopóba,
És csontjainkból thrónust rak magának,
Melyet dög, inség, sárga félelem
S kinokkal élő bánat fog körűl.

Hol van tehát a józan értelem,
Hol a tudósok annyi izzadása?
Remélhetünk-e vajjon jobb világot?
Gyaníthatunk-e oly időt, mikor
Az ész világa minden népeket
Megjózanít és öszveegyesít,
S kiírt közűlünk minden bűnt s gonoszt?

Reménylek. Amit század nem tehet,
Az ezredek majd megteendik azt.
De hinnem is kell; mert midőn, barátim!
Buzogni látom lelketek hevét,
Mely e nagy ügyre felken titeket,
S e szent szövetség láncába csatol,
Előre látom: mint terjesztitek
Hazánkban Delphi égi kincseit,
S az értelemnek nagy törvényeit;
Előre látom: mint leheltek éltet
A sziklamellbe és a holt agyagba,
S mint jámborodnak a vad állatok
Előttetek, s mint omladoz rakásra

Az ész s igazság menydörgő szavára
A zordon ínség óriási tornya,
S mint hullanak le durva láncai.

Fogadjatok hát engem is, barátim!
Szent frígyetekbe ; íme esküszöm,
Hogy áldozatlan kézzel nem jövök :
S ha gerlicéim és virágaim
Kedvelni hajlandók az Istenek,
Tömjénetekhez szívesen teszem.

DÖBRENTEI GÁBORHOZ.

Ne véld, barátom, hogy nyugalmamat
A sandaságnak gáncsa megzavarja ;
Ismérem én azt s megmosolygni szoktam,
Mint csürhe gyermek kámpolásait,
Midőn legázolt bábjait boszúlja.
Nem úgy tanultam Sokrat iskoláját,
Hogy a köz ember változó eszének
S itéletének rabja lenne Múzsám.
Gúnyolja bizvást mívemet s gyalázza,
Galád szidalma rám homályt nem ejt :
Sőt a bohóktól kárhoztatni fény.

Azok, kik a szent Cátót pökdözék,
S a bölcsek atyját méreggel megölték,
Élnek ma is még s mérget öntve marják
Mind azt, ki odvok mellett elmegyen.
S csudáljuk-e, hogy ránk morogni mernek?
Gyűlöljük-e, hogy nem barátaink,
Kik önmagoknak ellenségeik,
S az Istenekkel perbe szállni készek?
Vagy tán az orvos hagymázos betegjét
Üldözze azért, ha tőle öklözést kap?
Nem, mert az ember nem véthet, ha józan,
Minden gonoszság hagymázból ered.

Előbb lehetne a lángból viz és jég
S az égi fényből vastag éjtszaka,
Mint a valódi bölcsből rút gonosz.

Az Isteneknek egyik legnagyobb
Csudájok az, hogy szintúgy lelkeink
Mint arcainknak számtalan vonási
A milliók közt mássokat ne leljék.
Miért utálnánk hát ezt és amazt,
Hogy teste-lelke hozzánk nem rokon?
Hiszen magától egyikünk se' van.
Nézd a tövis szúr, és csíp a csalán,
S a gyenge rózsa illatot lehel:
Az emberekben végtelen különbség
S megérthetetlen visszás értelem van.
Ez a hiú fényt s rangokat vadássza,
Kucorgva koldul s pénzen vesz tehert;
Emez dühödve pusztít, öl, rabol,
Az átok és jaj hymnus vad fülének,
S bűnében virtust s érdemet keres:
Amaz magától s mástól megtagadva
Kaparja a pénzt s hasznát nem veszi,
Mint a perúi rab mindég aranyt ás
S aranyja halmán izzad, éhezik;
S im ez becsűlni a pénzt rútnak érzi,
Pazérlja, s fogytán a fejébe lő.

Igy a tudósok tarka serge is
Bizarr agyakkal rakva tömve van.
Az egyik a szent régiség barátja,
S utálja mindazt, ami új s nem ó:
A Himfy verse néki konyhadal,
Akárki mit mond, mert cadentiás.
A másik újat s csak honit szeret,
Kitiltja Hellas nyájas Isteneit,
S igaz keresztyén verseket kohol.
Van, aki minden új szót megkacag,
Ha azt tudóstól hallja s nem fonóktól,
Mert néki a nyelv csak fonóba' készűl,

S ahhoz Kazinczy és Virág nem ért.
Van, aki mindég új szót fúr, farag,
A leghelyesbet százfelé csigázza
S abból viaszként majd Istent csinál,
Majd tücsköt s azzal mint naggyal dicsekszik.
Van, aki mint egy szemtelen kofa
Rohadt gyümölcsét lármásan dicséri
S az átmenők közt majd ezt, majd amazt
Betyár gunyokkal megtámadni kész,
És, a becsület úgy hozván magával,
Üstökre, pofra kél akárkivel.

Elég. Az ember a hány, annyiféle
S változhatatlan főbb vonásiban.
Ki gondja mindazt egy kaptára vonni?
Bárányt, oroszlánt egy rekeszbe zárni
S ki gondja minden agynak tetszeni?
Elég, ha néktek tetszhetem, barátim!
Elég, ha célom s szívem tisztaságát
A józanabb rész érti és becsűli ;
A részegekre nem figyelmezek.
S letettem ámbár lantomat kezemből,
Hogy kedvesimnek adjam éltemet,
S nyaram kalásszal biztató szakát
Telemre gyűjtve éldegeljem el ;
De oh nem élet a múzsátlan élet!
Maradjon a föld! minden kincse gőz.
Sietve térek vissza Istenimhez,
Kik ifjuságom zöld virúlatin
Keblökbe zártak nektáros kezekkel,
S kik bár nem adnak kincset és hatalmat,
De megtanítnak vígan élni, halni,
S nevetni a föld balgatagjait.

Nevesd te is, jer, őket ; s vívj dicsően
Az éj süvöltő vak hydráival!
Paizst s aranytőrt nyújt Apoll neked,
S veled buzogva felkél Wesselényid,
A szörny-ölőknek szörny-ölő fia ;

Lehull előtte majd egünk köde,
S paeánt riadnak Erdély bércei,
És én utánok zengetem dalom.

DUKAI TAKÁCS JUDITHOZ.

1815.

Hogy a szelíden érző szép nemet
Letiltva minden főbb pályáiról,
Guzsalyra, tőre kárhoztatni szokta
A férfitörvény, vajjon jól van-e?
Igen: ha az csak úgy tekintetik,
Mint ösztöninknek szenvedő edénye,
S nyers kényeinknek játszó eszköze.

De hát, csak erre vagynak-e teremtve
Azok, kik embert szülnek és nevelnek;
Kik életünknek gyönge bimbait
Dajkálva őrzik forró keblöken,
S véröknek édes nedviből itatják;
Kik szebb korunknak ékes napjain
Rózsás kötéllel kapcsolnak magokhoz,
S lelkünket égi érzésben füresztik;
Kik ősz korunkban reszkető fejünket
Ismét ölükbe vészik s dajka karral
Vezetnek éltünk véghatárihoz,
S ölelve tésznek a halál ölébe,
Míg ott is újra vélünk egyesülnek?

Oh, nagy dicső cél van nekik feladva,
S rendeltetések szebb mint a miénk!
De mint mehetnek nagy pályájokon
Bevont szemekkel s békós lábakon?
S kivánhatunk-e tőlök oly csudát,
Hogy céljainknak megfeleljenek
És lelkeinkkel összezengjenek,

Ha őket a vak gyermekségbe zárjuk?
A míveletlen föld csak gazt terem :
A lélek is csak úgy emelkedik
A virtusokhoz égi szárnyakon,
Ha Delphi Isten önt sugárt belé,
Mely úgy kifejti lelkünk díszeit,
Mint éltető nap a virágkebelt.

Midőn csapongva ömledő dalod
Klavírod érző hangjain lebeg,
Midőn nyilazva repdez ajkidon
Az íhletett szív s nyílt ész lángigéje,
Mely szívet-elmét egyaránt hevít :
Akkor, barátném, akkor érezem,
Mit veszte a föld durva gyermeke,
Hogy a teremtő legbecsesb alakját,
Kinek kezébe szívünk adva van,
Játéka kénye rabjává alázta!

Te megboszúlva méltóságtokat
Kihágsz nemednek szűk korlátiból,
Melyekbe zárva tartja vad nemem ;
Kihágsz s merészen fényesb útra térsz,
Melyen csak a nagy férfinyomdokok
Vezetnek a szép tiltott táj felé ;
Hol a vakító fénybe vont igazság,
Ámbár szemünket kápráztatja is,
De megmutatja a virtusnak útját,
Mely halhatatlan Istenekhez int ;
S hol a poesis nyájas Istenei
Szemünkhez illő földi öltözetben
Enyelgve zárnak karjaik közé,
S a symboláknak hímes fátyolában
Öleltetik meg a nagyot s dicsőt,
S belénk mosolygják rózsás szájaikkal
Az égi szikrát s égi tiszta kényt.

Érzed hatalmas íhletésöket,
S hevült kebelt nyitsz szép sugalmaiknak,

S mint a kalitka zárát elhagyó
S ismét szabadban lengő fülmile
Örömre gerjed s harsány csattogással
Repűl az erdők zöld árnyékiba,
S üdvezli a rég óhajtott galyakról
A tarka völgyet s víradó eget:
Meglelkesedve s égi szárnyra kelve
Lengsz vígan Áon szent virúlatin,
Hol a teremtő Pindár dithyrambja
Harsogva zúg le Pindus ormain,
S a gyenge Sappho esdeklő dala
Nyögdelve reszket gyönge húrjain;
Hol új meg újabb szépségek csudáit
Bájolva látja repdező szemed,
Hol új meg újabb zengzetű melosz
Lángolva járja által lelkedet,
S zengésbe hozza gyönge lantodat.

De, oh leányka! még itt nincs határ!
A képzelődés szép játékai,
Az érzemények édes ömledési,
Szépítik ámbár boldogságodat,
De nem tehetnek boldoggá magok.
Kettősen érzed a jót és gonoszt,
S a sorsnak ádáz kényén függ nyugalmad.
Nézd a magasban fénylő bölcseséget,
Körűlragyogva csillagnimbusával
Az Isteneknek békés sátorában,
Hová nem érhet semmi földi tőr:
Ott, ott tanuld meg a bölcsek nyugalmát
Ismérni, s győzni a föld szörnyeit,
Indúlatinknak pusztító dühét
És a szerencse játékit nevetni,
Használni élted szűk kerűletét,
S bátran letenni a halál kezébe.

Int a dicső táj. Járd zengő ajakkal.
Vezessen érző kebled Istene.
Ölelje myrtus barna fürtidet.

Az égi Múzsák s Grátiák ölén
Álmodd el élted rózsaálmait,
S védjen Minerva pályád zajjain,
Mint Áriont a tenger Istenei,
Midőn zenegve szállt a delfinen.

VITKOVICS MIHÁLYHOZ.

1815.

Midőn mosolygó bölcseségedet
Belém enyelgi szép epistolád,
Melyet barátunk Horvát érdemelt,
Melyben Horáccal fested a mezőt,
S annak szelíden bájoló nyugalmát ;
Vígabban érzek s boldogabb vagyok.
Szebbnek találom puszta lakhelyem,
Kertem virági szebben illatoznak,
Szebben nevetnek szőlőm fürtei,
És kazlaimnak árnya hívesebb.

Igen, de minthogy minden verselők
Homér atyánktól fogva ekkorig
Falut dicsértek, engedd meg nekem,
Hogy én Budáról s Pestről énekeljek.

Midőn Budának roppant bércfokáról
Szédűlve Pestnek tornyait tekintem,
S a száz hajókat rengető Dunát,
A nagy Dunának tündér kerteit
És a habokkal küzdő szép hidat,
Melyen zsibongva egy világ tolong :
Midőn körűltem minden él s örűl
S újabb meg újabb érzelemre gyújt ;
Itt a tanult kéz nagy remekjei,
Ott a dicső ész alkotásai
Az élet édes bájait mutatják,

S mindazt előttem testesűlve látom,
A mit magamban csak képzelhetek:
Kivánhat-e még többfélét szemem?

Hát a midőn majd véled s Helmeczynkkel
Virághoz együtt ballagunk karöltve,
S a bölcs öregtől új lelket veszünk!
Onnét tehozzád s nyájas asztalodhoz,
Hol a kinyílt szív s józan ész kinál,
S vidám szabadság s tréfa a szakács;
Onnét Palinkhoz, Pécel dallosához,
És mindazokhoz, kik barátaink,
S velünk egyenlőn tudnak érzeni;
Hol majd hazánknak ó s új dolgait,
Majd a világnak főbb történeteit
Száguldjuk által, és mustrára intjük
A föld királyit s büszke nagyjait;
Vagy majd Kopernik égi útjain
Vizsgáljuk e nagy minden titkait,
És a világok systemáit oldjuk;
Majd a morálnak mély törvényein
Plátónkkal újabb s szebb respublikákat
Alkotva, Solont s a dicső Lykurgust
Lehozzuk embert boldogítani.

Ha azt megúnjuk, mert mindent megún
Az ember, s édes a változtatás,
Szemünk legelhet Thespis bájvilágán,
S a táncolóknak szárnyas rendein,
Szívünk örömre olvadozva repdez
A zengzeteknek szép concertjein;
S ha kell, közel van kert, szőlő, liget,
Horáccal untig ott kapálhatunk,
S nevetni fognak ott is a bohók.

Mi kell tehát több? Élni és örűlni,
S használni, célunk, nem pedig heverni;
S a bölcs nyugalma háboríthatatlan
A pesti bálban s csörtetés között,
Mint a magányos rejtek árnyain.

Nyugodni, enni, inni, és alunni
Lehet mezőn is; oh de mint örűljek
Fákkal, füvekkel, ökrökkel sokáig?
Csupán szememnek tárgyi mindezek.
Szivemnek ember és rokon kebel kell,
Kivel vegyítse érzeményeit;
Elmémnek elme, mely megértheti,
S melyben sugárit tükröztetheti.

Van itt is ember, mond'd, de milyen ember?
Ínség, gonoszság néz ki vad szeméből,
S lesujt pipádért, hogy ha nem vigyázsz.
Szemét sötétség, vállát terh sanyarja,
S utálja mind azt, aki boldogabb.
S mi szép mulatság látni izzadását?
Mi szép nekem még rajta szántanom
S aszott kezéből lesni sültemet?
Nem szebb-e Pesten vígan perleni
Verbőczi hajló nyelvén, és merészen
A szent igazság mellett harcra kelni?

Barátom! a bölcs boldog mindenütt,
Az Hortobágyon, az Pesten, Budán,
Mert ő magával hordja kincseit;
De boldogabb ott még is, hol körűlte
A nyájas élet hinti kellemeit,
És szíve, lelke tárgyát lelheti:
Mint hol magában zárva él magának,
S csak álma tündérképét kergeti,
Mint egy vadonban bujdosó fakír.

Rendeltetésünk nem magányos élet
S örök komolyság és elmélkedés,
Hanem barátság és társalkodás.
S nem a világi jókat megtagadni,
De józan ésszel vélek élni tudni
A bölcseségnek titka és jele.

Maradj s perelj te Pesten, s élj vidáman
Barátid édes társaságiban,
S ne kérj az égtől többet mint adott.
Van annyi, mennyi kell, s ha ez kevés,
Kevés lesz a föld minden kincse is.
A vízikórság szomját el nem oltja
Minden Dunánknak s tengereknek árja ;
S az ép gyomornak egy pohár elég.

Ha van mit ennünk, innunk és szeretnünk,
Ha józan-elménk, s testünk nem beteg,
Kivánhatunk-e s lelhetünk-e több jót,
S adhatnak-é mást a királyi kincsek?
Így ír, így érez, így él most barátod,
Ki téged, édes Miskám, megkeres
Az új zephyrrel s első fülmilével,
S veled csevegni és nevetni fog.

BARÁTNÉMHOZ.

Tudom, hogy a szív nem vigyáz tanácsra,
Kivált az első fájdalom hevén ;
Csak könnyek és csak bús nyögések adnak
Szorúlt kebelnek édes enyhülést.
De hát te meddig sírsz még Dencsidért.
Mikor találsz te már vigasztalást?
Siralmaidban lát a felkelő nap,
Siralmaidban hágy, midőn leszáll ;
Siránkozol, ha rózsát nyújt kezedbe
S ha illatot hint rád a szép tavasz ;
Dencsid keserged, amidőn az ősz
Lehelletével hervad a virány,
S előtted intve sárga lombja hull.

Nem így barátném! itt is van határ,
Amelyet általhágni nem szabad.
Szép lélek, amely könnyen kap sebet,

S a fájdalomnak önti könnyeit,
S magát kisirván szenved csendesen ;
De kényes, amely sebjét nem felejti,
Sem orvosolni nem bátor s kemény,
Hanem lecsügged s önmagát emészti ;
S hiú, ha még mély sebjével dicsekszik,
Ha fájdalomban édeset keres,
S veszett gyönyörré változtatja a kínt.

Tágúljon a szív könnyek által, amíg
Feszíti, fojtja a nyers fájdalom.
A férfiszem sem bírja könnyezetlen,
A bölcs is érzi a csapást, midőn
Szerelme édes lánca elszakad ;
Az észnek égi balzsamát veszi.

Mi haszna vívjuk a kemény eget
S a bús koporsó gyémántzárait?
Nem hat siralmunk s jajszavunk oda!
Mi haszna sírsz hát, és miért siratjuk
Azt, aki békés révre jut korán,
Ki csak tavassza kellemit szedé
S itt hagyta a tél puszta napjait.

Nem szívja többé Dencsid ajkidon
Az élet első gerjedelmeit,
Nem érzi többé csókjaid hevét,
Sziveddel öszve nem döbög szive :
De már nem érzi a fájdalmat is,
E földi élet számtalan veszélyit,
A test fenéit, a lélek dühét,
S nem a halálnak irtózásait ;
Nem játszik a sors kéje ővele,
Sem a hatalmas durva büszkesége,
Nem csalja őtet áruló barát,
Szerelme kínja nem szakítja szívét,
S nem látja a bűn győzedelmeit.

Ki tudja éltünk számtalan csapásit
Leírni? Minden óra újakat szül,
Újabb veszélyt hoz minden percenet.
Itt a mosolygás sírással vegyűl,
Itt minden édes, mérget rejt magába,
S gígászi harcot minden nyúgalom.

Oh, hadd nyugodjék magzatod tehát
A boldogoknak csendes enyhelyén,
Túl a veszélyen s földi harcokon,
S fedezze béke kedves hamvait!
Követni fogjuk őtet nem sokára ;
De már követjük, és útban vagyunk!
Nem vesztjük azt el, újra megtaláljuk,
Csak egy kevéssé ment előbbre tőlünk.

HELMECZI MIHÁLYHOZ.

Mit írjak, édes Helmeczim, neked?
Nemes tüzedről énekeljek-e,
Vagy ifjuságod ért gyümölcsiről,
S baráti szíved érzeményiről? —

Ha én terólad gondolkodni kezdek,
Csak egyet érzek, egyet gondolok,
Csak azt, barátom! hogy téged szeretlek ;
Csak azt : hogy édes a szelíd barátság
Még akkor is, ha csak képét öleljük
Annak, kit óhajt szívünk messziről.

Ím, gyűjteménykém vedd baráti keggyel.
Érezze ismét gyámoló kezed',
S láttasd világgal, mint már láttatád.
Kevés virággal szerzi meg Caménám :
Oh! elvadúlnak a komoly szemektől
Áon mosolygó gyenge szűzei,
Mint a szerelmek édes Istenei.
Te még virágzol. Dőlj szép karjaikra!
S az égi nektárt idd rózsás ajakkal.

VANDAL BÖLCSESÉG.

A vandaloknak ferde bölcsesége
Ismét divatba jő s csudáltatik:
Ezek, hogy a nagy Rómát dőlni látták,
Vesztének abban lelték fő okát:
Hogy ottan írni és olvasni szoktak;
S ez okra nézve ők a könyveket
Elégeték mint ördögségeket;
S hogy most kiforrta Párizs régi mérgét,
Mi szülte azt más, mint könyvek, tudósok?
Égetni kell hát minden könyveket,
Égetni mind azt, aki gondol és lát!

Oh vandaloknak sanda bölcsesége!
Méltó, királyi fülbe zengeni.
Tenéked a nagy Róma csüggedése
S Párizsnak ádáz harca egy eset?

Tenéked alma s makk egy fán terem? —
Hát vandalok közt nincs-e pártütés?
S nem félt-e Cæsar a vad Galliától?
Hát a szerailok öldöklései,
És Ázsiának végtelen zavarja,
A Dózsa, Hóra gyilkos pórhada
Mind a tudósok s könyvek mívei?
Hát Prussziának s Bécsnek thrónusát
Csak a vak észnek fékje tartja fent?
S azért nem omlik ott királyi vér?
S tán Angliának népe balgatag?
Azért parancsol a föld tengelyének?

Így van! ha szél fúj s fergeteg leend,
Ha a buzában konkoly és vadóc van,
Ha nyájainkat métely szállja meg,
S a szürke kanca vemhét elveti,
Azt mind tudósok s könyvek mívelik.

Bölcsen! dicsően! Inach és Numa,
Ninus, Zoroaster így okoskodának,
Tehát mi is! — Oh de nagy hézag ez!
A makkos ember és mi, nagy különbség.
A makkal elmúlt a szilaj szabadság,
Az ember önként hordja most nyügét,
A békés élet bájit ismeri,
S a marhafékre nincs szüksége többé.
Lám Titus, Aurel s Fridrik nem valának
Sem istenek, sem a nap öccsei:
Imádtatának mégis a világtól:
De a tyrannok, bár istenfiaknak
Neveztetének, bárd alá jutának.

ÖTÖDIK KÖNYV.

A POETA.

Mint majd ha lelkünk Lethe vizébe néz,
Minden földi tehert róla lehullva lát,
S újjá születve nyílt karokkal
Elüzion rokon árnyihoz leng:

Így, aki Kastal vedreiből merít,
Új tündéri világ bája ragadja el;
Magát felejtvén, élve meghal,
S egy melegebb nap alatt lel éltet.

Ott gerjed abban a csuda lángerő,
Onnét hinti alá égi virágait;
Ne nyúlj azokhoz durva kézzel:
Megfagy az égi, hideg kezekben!

FELSÉGES KIRÁLYUNKNAK

KESZTHELYRE VÁRATÁSAKOR.

Keszthely mosolygó völgyei, bércei!
Cæsárunk közelít, hintsetek illatot;
Simúlj tükörré, büszke zengő,
S tükreidet biborozza Phoebus!

S ti csendes ernyők pásztori! gyújtsatok
Tömjént hölgyeitek s gyermekitek között
Annak, ki gunyhótok paizzsa,
S emberi jussaitoknak őre;

S ki, mint dicső nap fergetegink után,
Áldást szórva, körűljárja hazánk egét,
S amit levert a hosszu szélvész,
Újra felélteti égi tűzzel.

Örülj te is hát, Festetics, és pazarlj!
Mutasd: mint szereti a magyar a királyt;
Mutasd: hogy annak szíve, kincse
A haza s atyja kezébe' vagynak.

Mutasd: hogy a szent honszeretet heve
S a jobbágyi szelíd tisztelet egybe fér;
Mutasd: hogy e két virtus együtt
Tesz fejedelmeket és nagy embert.

SZILÁGYI 1458-BAN.

«Ledűlt Hunyaddal a haza védfala!»
Így zeng hősei közt a diadalmas ősz,
Körűltüzelgve bús szemekkel
A had erős fiain, Szilágyi.

«Ledűlt, s az undok cimbora, láncait
Elszaggatva, kitör szent düledékein,
S habzó agyarral tölti újra
Béhegedett sebeinkre mérgét.

A tiszta ifjak lelke gyanútalan
Hódolt a gonoszok csalfa siralminak,
Kik mind Hunyadnak, mind hazánknak
Békepohárba halált adának.

Ezt nyerte a nagy hős atya, virtusán :
Megkímélve magas szívvel irígyeit
Ön gyermekébe döfte tőrét,
S a cudarok diadalt kacagnak.

Ezt nyerte a mi balga hitünk, midőn
Oly körmökre bizánk a haza zálogit,
Melyekre honnunk vére csorgott,
S hív Hunyadink vasa bélyeget vert.

A cselt utáló így veti gyilkosa
Hálójába magát ; így fedi tornyait
Földünkön a bűn, míg Molochnak
Áldozik a nemes önmagával.

A virtus a jók horga, ha céltalan :
Féltünk rosz rokonink véribe' fürdeni,
S a jóknak ártánk : az kegyetlen,
Aki szelíd, mikor ölni szentség.

A százfejű szörny új fejeket terem,
Posványával együtt vesztheti Herkules
A gaz lenyesve még bujább lesz ;
Írtani kell gyökerestül a bűnt!

Így adta vissza Sylla az életet
Rómának, s így adom vissza hazámnak én
Vértorral alkot új világot
Sylla-Szilágyi haragja : jertek!

HYMNUS KESZTHELY ISTENEIHEZ.

1817 február 2.

Ki zengi e nagy század erőseit
S omló thrónusait? ki Agamemnonát
Korunknak, s Aulis áldozatját
S Iphigenía szemérmes arcát?

Feldúlt világunk üszkeit, a Tridenst,
S villám ostromait, a lerogyott gigást,
A megrepesztett Kalpe szirtját,
Pindari láng-ajak ömledezze;

Ti, óh szelídebb égiek! akiket
Keszthely béavatott szent palotáiba,
Ti, éltető Ceres s dicsőebb
Lelket adó Helikon leányi,

Vidám avénám titeket énekel.
A szebb emberiség bennetek él s tenyész,
Ti adtok annak testi-lelki
Jobb eledelt s magas égi éltet.

Ceres! te hívtad erdeiből elő
A vadságba merült emberi nemzetet,
A makk s gyökér helyett az édes
Búzakalászt neki megmutattad.

A társas élet szent szövedékeit,
Az erkölcsi világ új elementomit
Te fűzted egy nagy kapcsolatba
Célra vivő örök ösztöninkkel.

Munkált az ember s tárgyaihoz jutott:
Bátorságba' szedé műve gyümölcseit,
Vigan nyugodtan éle csendes
Sátoriban az aranyvilágnak.

De még lefojtva szúnyada kebliben
A szebb ætheri rész. Múzsa! te illetéd
Nektáros újjal, égi lantod
Zengzete gyúlt erein keresztűl.

Zúgván felébredt a lekötött erő,
S mint új lény leveté állati nyűgeit,
S a még nem ismert lelki élet
Képei közt lebegett örömmel.

Főbb létre lobbant lelke feloldozá
A szép, jó s az igaz mennyei csirjait;
Zengtél! s körülte új világ nyílt
S Elüsion, szomorú vadonján.

Zengtél! s szivének húrjait illetéd:
Forró melle dagadt, homloka virrada,
Elméje szárnyalt, s a tudásnak
Békerülé sivatag határit.

Zengtél! s dalodra Thébe felépüle,
S a boldog görög ég csillaga felderült:
Te zengsz, ha Rómát a kerek föld
Rettegi, és te, ha azt lerontja;

Te zengsz, ha Franklin lelki merész keze
Villámot leragad, s sceptrumokat leszeg;
Ha Newton és Kant a teremtő
Titkait oldja s világot alkot.

Kronos leánya! s Delphi nagy Istene!
Tí munkátok azon titkos örök kötél,
Mely a halandó port s az Istent
Egy csuda mívbe csatolva tartja.

Oh lakjatok hát e kies ég alatt,
Bájoljátok ide Enna virányait,
És a virágzó Attikának
Hajdani szép idejét s Saturnust,

Hogy vérrel ázott századaink nyomán
A szent pálma arany bimbai nyíljanak,
S e kis magyar Weimár öléből
Lássa hazám kiderűlni napját.

Oh látja! s ím a harc deli nemzete,
Mely még csak hadi zajt ismere és halált,
Lerakja harsogó acélit
Színed előtt, ragyogó napisten!

Lerakja s áldoz, s mint mikor a Bakonyt
Messzünnen riadó mennykövek és szelek
Csattogva rázzák, zeng fölötte
Tegzed aranynyila és az Aegis.

HEKTOR BÚCSUZÁSA.

ANDROMACHA.

Elmégy, Hektor, tőlem hát örökre
Oda, hol már Achilles fegyvere
Patroklusnak áldozik vérrel?
Ki fogja majd kisdedünk tanítni
Istent félni és dárdát hajítni,
Ha téged a bús Orkus elnyel?

HEKTOR.

Drága hölgyem, parancsolj könnyidnek,
Tisztem, hitem engem harcba visznek,
Ezen karok őrzik Pergamust;
Tiértetek, hazánk Isteniért
Bátran vívok, hősien ontok vért
S nem rettegem a setét Orkust.

ANDROMACHA.

Nem hallgatom többé kardod hangját,
Itt hever majd, rozsda lepi vasát,
S Priám bajnok nemzete kivész.
Oda mégy, hol nap többé nem ragyog,
A Cocytus bús vadonban jajog,
S szerelmed a Lethében enyész.

HEKTOR.

Minden vágyom, minden érzeményem
A Lethe szent árjába merítem,
De hív szerelmemet nem.
Halld! az ádáz dúlja már a falat,
Fűzd rám kardom, szüntesd fájdalmadat,
Hektor hal meg, de szerelme nem.

NAPOLEONRA.

1820.

Nem te magad győztél, hanem a kor lelke — szabadság,
Melynek zászlóit hordta dicső sereged.
A népek fényes csalatásba merűlve imádtak,
S a szent emberiség sorsa kezedbe kerűlt,
Ámde te azt tündér kényednek alája vetetted,
S isteni pálmádat váltja töviskoszorú.
Amely kéz felemelt, az ver most porba viszontag;
Benned az emberiség ügye boszúlva vagyon.

A FÜREDI KÚTHOZ.

Japet fiának sassa dulá vesém,
S a mennyből lehozott szikra emésztve ölt,
Midőn, dicső forrás, sebimre
Aeglei balzsamot áldva öntél.

Mint aki a szent Lethe vizébe néz,
Minden földi tehert róla lehullva lát,
S újjá születve nyílt karokkal
Elüzion rokon árnyihoz lép:

Így adta vissza életadó ered,
Oh kútfő! nekem az életet és reményt,
Így ébredék fel, s így ölelt meg
Partidon új öröm, új rokon kéz.

Itt leltem a jó Vajkit, az édes őszt,
Itt a téti szelíd énekelőt, ki már
A boldogúlt lelkek körében
Issza az ég örömit, jutalmát.

Kikhez vegyűlve hársaid ernyein
A bús felleg alul hajnali pirjait
Az élet újra rám mosolygá,
S holt kebelem hideg éje virradt.

Itt leltem a szép lelkü nemes magyart,
Pázmándit, s szeretett szíve kegyes felét,
Ki vélem együtt cseppeidben
Enyhületet keresett magának.

Enyhítsd meg ezt is, a kora szenvedőt!
Márvány oszlopidat felkoszorúzom im,
Enyhítsd meg ezt is, mert ha szenved,
Nem leszek én is egész kigyógyúlt.

ELEGIA

GRÓF FESTETICS GYÖRGY HAMVAIRA.

Keszthelyi partnak evez ladikom, mosolyognak előmbe
A szeretett tájék öblei s árbocai.
Nyugszik az ég, lebegő zephyrek ringatva vezetnek,
Csak kebelem zajlik, s hányja halála jegét ;
Hányja midőn lehajult fővel révedre kiszállok,
S nyomdokidon, nagy holt, nyögve előre megyek.
Minden mozdulatom közelebb visz szent tetemidhez,
S míveiden lebegő árnyad előmbe tünik.
Látlak, mint öleléd kegyes arccal, nyájas örömmel,
Akiket a szeretet nyílt kapuidba hoza ;
Látlak, mint fogadád szent csókkal megkoronázva
A piruló Múzsa gyermeki áldozatit.
Mint Görögországnak nagy dæmona gyermekalakban,
Gyermeki játékban alkota embereket,
Úgy te is ősz fővel közibénk enyelegve vegyűltél,
S játszva nyitál pályát isteni célod előtt.
Míg mások honnunk javait vesztünkre kiszórják
S a nemzet lelkét s életerét kiölik :
Közbe Te keltél fel, s valamerre kifordula arcád,
Áldást hinte reánk, s életet önte belénk.
Mint egy hősi Pelops oltárt, pályákat emeltél
A görög ég, Helikon, hajdani Isteninek.
Ünnepeket, muzsikát, táncot, játékokat adván,
A nagyot a széppel kedvesen összekötéd.
A zengőt koszorú emelé és gazdag ajándék,
Minden ideg kifeszűlt, s büszke futásnak eredt.
Így alkotta örök remekét amaz égi Lykurgos,
Amikor összeszedé Ilion énekeit ;
Spárta szilaj lelkét, énekre tanítva, emelte
S a dalok Isteninek áldoza harcaiban ;
Így született Hellás, így szülte az élisi pálma
A csuda helleneket s Pindaros énekeit.
Így született Korybant, zengzetben az égiek atyja,
Így hordott eledelt nékie méhe, galamb.

A buta nép e zajt látá, s a tölgyet emelte,
Látni a mennyrázót nem vala néki szeme.
Ámde ki fenjáró elmédnek látta arányit,
Nyájas alakjaiban látta nagy Istenidet —
Elfolya szép élted s veled a szép gondolat eltűnt,
Mint ama gyenge virág, napja lehúnyta után.
Eltűntél, de ha majd palotád márványi lehullnak
S romjaiból valaha baglyok üvöltnek alá,
Mint a büszke Csobánc szomorú düledékin az útas
A múlt bajnoki kor képzeletébe' mereng :
Így merül el majdan magasabb rémletben az érző
Hamvaidon hálát, könnyeket adva, velem.

WESSELÉNYI, A NÁDOR, MURÁNYNÁL.

(Töredék.)

Mely édes andaly int, Murány, feléd,
Midőn tetődre felvetem szemem!
A várvivásnak jöttem nézni tervét,
S kimérni a tűz égi útait,
És íme mint egy elbájolt lovag
Andalgva nézem a tündéri várt,
Andalgva látom ékes asszonyát.
Kit már feledni véltem évek óta,
Előmbe tűnni látom újólag ;
Látom, miként őt láttam egykoron
A bajnok-ifjak büszke tánckörében
Lebegni pártás fővel a delit,
A nyílni kezdőt angyal-kellemében.
Döbbenve váltam tőle és szorongva
De megpillantván újra kardomat,
A hősi szellem újra megragadt,
S vitt a dicsőség fényes útain,
Vitt élni-halni bajnokok sorában.
És íme már most mint dicső vezér
Előtted állok, oh magas Murány,

Letörni ormod büszke tornyait,
Rabláncra fűzni ékes asszonyod,
S rabláncra véle a pártos magyart.
(Meg-megállva s gondolkodva járkál.)
Rabláncra téged, lelkes árva hölgy,
Rabláncra téged, édes árva hon!
(Gondolkodik.)
Mi ez? mi új zaj dúlongat szivemben?
Oh érzem, a tiszt s a szív harca ez :
A szív fog, érzem, győzni tisztemen,
Kirántja győző kardomat kezemből,
És életemnek új irányt mutat.

FELSŐBÜKI NAGY BENEDEKHEZ.

1830.

Oh te, ki mind névvel, mind testi s lelki kegyekkel
Áldott és Nagy vagy, deli ífjú, mint ki Athéne
Díszei közt paizsán viselé a mennyköves Ámort,
S mint ama nagy rokonod, ki javunkért megvet arany-
Hozzád szól Múzsám. Illesd őt lángajakiddal, [fényt,
Hogy hozzád bájló nyelveddel szólni tanuljon,
Nyelveddel, melyről diadal zeng s mennykövez Ámor.
Menj, nagy pályádon fénnyel, hatalommal övedzve,
Mert az erény hatalom nélkül csak gyámtalan árva ;
Öltöztesd fénybe, hogy az álnok bukjon előtte.
Így fogsz lenni hazád s fejedelmed híve, szabad bölcs.
Menj, de mutasd, hogy bölcs Montesquieu látta szived-
Trézia bajnokait, mikoron koszorúzta dicsően, [ben
Kik hont és koronát egy szívvel védni tanultak.
Férfiakat nemző Pannon szüle téged örömmel.
Törpét törpíthet, de nagyobbá tesz nagyot a polc,
Mely gyávát szédít, de mezítláb hág oda Cátó.
Légy te Aristippus : bírj fényt, de ne bírjon az álfény.
Szentegyházzá lesz tündér palotája előtted,
Mint szentegyház lőn kalibám, mikor abba beléptél,
S váteszi lélekkel láttam már büszke jövendőd.

VIG CHLOE.

«Húnyik a nap, pirúl az ég,
Intesz édes enyhelyem!
Megyek, megyek, ah elég rég
Vonza feléd kebelem.

Te vagy az én kis világom,
Virágim szép ligete!
Gyermeki víg munkásságom
S elmém első képzete.

Hozzád jövök, ha szívemet
Aggodalom terheli,
Hozzád, ha rám öröm nevet,
S kezem lantját emeli.

Szép alakid szemlélete
Új világba andalit,
Nyílt kelyheid lehellete
Illatözönbe merít.

Itt élnek eltűnt rémeim
Gyermeki jelképekben,
S kedves titkos két betűim
A mindig zöld szívekben.

A bús cyprus árnyékában
Az urnák s nefelejtsek,
A két hív szivek láncában
A viola-bilincsek.

Így alkota ifjú lelkem
Egy szebb virányt magának,
Hol égi gyönyör s szerelem
Szebb rózsái nyilának.

De csakhamar felriadtak
Rémledező szemeim,
S karom között eloszlottak
Tündér álomképeim.

Oh, mint sírtam, barátnéim,
A szerelem könnyeit!
Mint ittátok, virágaim,
Szívem égő cseppeit!

Hervadtatok, hervadtam én,
Míg rabláncom szaggatám,
Míg a csalfa büszke remény
Bábjait elhányhatám.

Oh, nem jó, halandó szemnek
Az eget megmutatni,
S a lepkeszárnyú gyermeknek
Égi szárnyakat adni.

Nehéz a mennyet elhagyni,
Pedig le kell hullanunk!
Jobb a hív földön maradni,
S rózsákat itt szaggatnunk.

Nem álmodni, hanem élni
Illik e szép világon :
Méh-ajakkal mézet lelni
Lehet minden virágon.

Egyik hervad, másik nyílik,
Mindenik csak tűnemény ;
Annak nyílik a legszebbik,
Aki szabad s víg mint én.

Szabad pedig kiki lehet,
Míg fejét, — de hol vagyok?
Álmam még Istenné tehet,
Legyen, legyen, hallgatok.»

A KRITIKÁNAK . . .

A kritikának egész szép tárgya, barátaim, a mű,
Nem pedig a művész. E kettőt összezavarni
Rút lelkek szokták ; s a rútból felhat-e a szép?

UJ GÖRÖGORSZÁG.

A Múzsák s Charisok szép honját éjtszaka fedte
S templomi néma halál szomorú hajlékai lettek,
Büszke tatár lovagok patkói tüzelgtek az elszórt
Spárta, Athéne dicső körein már századok óta.
A földnek legszebb, legemeltebb népe bilincsben
Izzada Solonnak szent hamvain égre sohajtva.
Mint mikor a vasból ordítva kiront az oroszlán
S Núbia erdeiről iszonyún emlékezik és dúl :
Így riad álmából az eloltott hajdani Hellas,
És Mohamet hadait tengerbe meríti örökre.
S íme az ég kinyilék! száz évek-fedte porából
Felkele phönixként maradékit védni Lykurgos,
S elszórt hamvaiból Marathon nagy bajnoki váltak.
Menjetek oh Múzsák s Charisok koszorúzva elejbek,
Hajdani napjaiban néktek tömjéneze Hellas.

A LEGFŐBBRE . . .

A legfőbbre akarsz törekedni hatalmas erőddel?
A legszélsőbbet ne tekintsed azonba' tetőnek,
Mert tetejére, középpontjára közép ut emelhet.

A POESIS HAJDAN ÉS MOST.*

Halljuk! miket mond a lekötött kalóz :
Tündér változatok műhelye a világ,
Mint a poesis bájalakja :
Ámde csak egy az igaz, nagy, és jó,

Melyek mosolygó jelcime lett a szép,
Hogy mint a szerelem játszi gyönyör kezén
Folytassa titkon a teremtés
Műve örök folyamát gyönyörrel.

Ennek teremtő íhlete alkotá
Hellász rózsakorán a vidor életet,
Midőn mosolygó égieknek
Innepein lebegett az ének.

A szépet érző emberek ajkain
Szívből szí be gyönyört zengve s vidám erényt ;
Midőn a nyájas áldozóknak
Nyájas örömbe jelent meg a menny.

Oh a poesis rózsaszin ujjai
Fonják azt az öröm gyenge virágiból ;
Örömre intve csalta össze
A vadonok ridegűlt lakóit.

Most a halandó mint ama büszke lyány,
Villámfénybe vonúlt Isten ölén enyész :
A szent poesis néma hattyu
S hallgat örökre hideg vizekben.

Szűnj meg te is hát zárt fület és kebelt
A szép ifjú világ bájira inteni :
Halottas ének zúg felette,
Mint mikor Afrika sámielje

* Címe Toldytól.

A port az éggel összezavarva dúl.
Forró porvihara fojtja az életet.
Oh a halandó lyánka szíve
Emberi szép kebelén virúljon,

Mint a mosolygó Helleniszé, midőn
A félisteneket szülte szerelmiben ;
Gyönyörre nyílt sziv nyíladozza
A szeretet csuda két virágit :

A szent pœsist és a dicső erényt,
Melyek hajdan öröm ünnepivé kenék
A nagy görög nép boldog éltét
S létre hozák örök ideálit.

ANGLIA.

Ész, pénz ád mindent, de csak együtt osztanak áldást.
Nép esze a törvény, mely nélkül pénze veszélyt hoz.
Míg törvényidnek hódolni fog, angol! a pénzed,
Addig hódol a pénz neked és pénzednek a tenger.

ÉVEKET ÁTVIRRASZT . . .

Éveket átvirraszt a művész, még se talál célt :
A pehelyes kis nép álmaiban kitanul.
Amit tegnap alig hallott, azt ma már tanítja :
Oh mely kurta belűk e hadarász uracsok.

HONNÉT VAN . . .

Honnét van, hogy az ég, a fátum, vagy görög Áte
Majd minden jámbor költőt és büszke genieket
Annyira üldöz most, hogy azok majd mind siralommal
Töltik el a Helikont, s civakodnak fátumaikkal?
Én nem tudhatom azt ; s hogy az Átét gyártja-e költő,
Vagy pedig a költőt gyártná bárdjával az Áte,
Azt se' tudom ; de igaz, hogy azok jól ismerik egymást:
Mégis azonba' nehéz őket jól össze egyezni!
Ámde akármint van, zugolódnunk ellene nem kell,
Sőt mint a karaib bajnok harsogja halottas
Énekit a kinzók keze közt mosolyogva, boszontva,
Gyáva csapási alatt víg dalra fakasztva köszöntsük.
Zengj, mosolyogj neki, majd víg lantod táncra ragadja,
Mint Orpheus hajdan vadakat, fát, Thrácia bércét.

GRÓF MAILÁTH JÁNOSHOZ.

1830.

Mailáth! poétád éneke leng feléd,
Nem mint a rohanó Vág, mikor árjait
A Kárpátok közt zúgva szórja,
Tört jeget és köveket sodorván ;

Csak mint az alkony enyhületén kalász-
Párnáján pihenő lyányka szelíd dala
Üdvezli a várt est nyugalmát,
S a hegyek ormai közt mosolygó

Holdat, midőn már csend födi a mezőt,
S a pásztorkalibák gőze a völgybe szállt.
Mailáth! poétád napja húnyik,
S nem ragadoz dala árja többé.

Tündér tükörben nyílt nekem a világ,
S mint egy Pygmalion szobra, ölem hevén
  Életre gyúlva lenge honnom,
    S annak ivá kebelem sugalmát.

Mellembe' mint egy Ílion éneke
Zengett a haza szent lángja ; Olympia
  Istenfiakkal küzdve tűnt fel
    Isteni bájba merűlt szememnek.

Eltűnt a rémkép. Ámde ha szózatom
Szép lelkedre hatott, nem vala puszta hang,
  Nem, mely tudatlan gyermek ajkán
    Lelket emelt ; koszorúm ne bánd meg.

S ha szépnek érzed férfias énekim,
Benned vagynak azok, benned a honni szív,
  Melyet magasztalsz, benned a hív
    Honszeretet daliás erénye.

Menj, énekeld hát e magas égi lényt!
Ezt harsogta örök Pindaros és Horác,
  Ez Isteníté a világnak
    Hajdani váteszit és erősit ;

S ez nyit nekünk ím éliszi pályatért
Rákos hős mezején. Hallom a pályazajt,
  S a pályazajban Széchenyink hős
    Hágdozatit, lova könnyü győztét.

Oh énekeld őt, a diadal fiát!
Eurus-szülte pején mint viva nyerve díjt ;
  Mint áldoza fel ezreit, hogy
    Ész müvein kecsesűlne nyelvünk,

Mely újra szülje a lerogyott magyart,
S Pannon férfi diszét. Engem a Villitánc
  Int már ; de honnom új virúltán
    Vert dalodat porom érzi majdan.

HATODIK KÖNYV.

VENUSHOZ.

Oh szerelmek szép tündére!
  Jövel gerlicéiddel!
Hozz írat szivem sebére,
  S könnyeimet . . .*)

Ámor tőrei égetnek,
  Lobog minden csepp vérem,
Fájdalmaim eltemetnek,
  Ha tárgyam el nem érem.

Te intézed a szíveket,
  Egymáshoz te forrasztod,
A tüzet jéggé teheted,
  A jeget meggyújthatod :

Oh olvaszd el Nacám szívét,
  Szívemhez hadd forradjon ;
Mosolyítsd rám szép kék szemét,
  Kebledbe hadd ragadjon.

NACÁMHOZ.

Beteg szívem tőrbe esett,
  Forrnak minden ereim,
Békességem elenyészett,
  Hervadnak kellemeim.
Nem bír magával kebelem,
Sebeimet nem rejthetem,
  Hullnak néma könnyeim.

* Toldi így egészíti ki : . . . *szárazd el.*

Ne légy kemény, édes Nacám!
  Töröld le bús cseppjeit,
S vedd szívedre halvány orcám
  Titkos esdekléseit.
Szakaszd le a kinyílt rózsát,
Míg el nem veszti illatját
  S fodra bíbor díszeit.

A szerelem az Istenség
  Jóttevő lehellete;
Boldog, akiben tisztán ég,
  S rokon lelket lelhete.
Kivel magát vegyítheti,
Lelkét lelkébe öntheti:
  Édes annak élete.

Jövel, te nékem születtél,
  Érzi minden csepp vérem,
Miolta rám tekintettél
  Nyugalmam nem esmérem;
Benned élek, benned halok,
S hogyha tőled elszakadok,
  A koporsó lesz bérem.

AZ ELVÁLÁS REMÉNYE.

Nem oh! csak nem hat az égig
  Beteg szívem nyögése!
Bús fejemen lesz mindvégig
  Sorsom kemény végzése.

Látom, hasztalan epedek
  Mint egy bús filemile:
Tied, lelkem, nem lehetek,
  Lelkemnek édes fele.

Látom, csak azért forrlanak.
  Öszve árva szineink,
Hogy holtig sírdogáljanak
  Záporozó szemeink.

Tépd el édes bilincsemet!
  Hadd repűlhessek tőled,
Vagy ölj meg, hogy hív lelkemet
  Nyöghessem ki körűled.

Nyújtsd ki angyal karjaidat,
  Végy még egyszer öledbe.
Vedd bucsúzó csókjaimat,
  Zárj örökre szivedbe.

De bár tőled elszakadok
  S mint ez árva nefelejts
Érted, lelkem, elhervadok,
  Oh szivedből ki ne ejts.

Hiszen majd mikor porunkból
  Phönixként felkelendünk,
Tied leszek, ha sirunkból
  Új életre menendünk.

Szánja Vénus szíveinket,
  S majd fényes édenében
Öszveviszi lelkeinket
  Hív gerlicék képében.

GRÓF FESTETICS GYÖRGYHÖZ.

Festetics! boldog, kit az ég kegyelme
Anyja méhében kijegyez magának,
S a szerencsének ragyogó ölében
Rengeti a sors.

S aki jóltevő kezeit kinyújtván,
Mint az Istenség, valamerre fordúl,
Hinti áldását s kebelében érzi
Tettei bérét.

Akkor írígylem fejedelmi kincsed,
Amidőn áldó kezeid kiszórják,
Akkor, ó akkor vetekedve törnék
Véled az égre.

Mint te, oly gazdag vagyok én magamnak,
S mint te, oly forrón szeretem hazámat,
Ámde nincs kincsem, s csak ezen betűkben
Ömledez a szív.

HORVÁTH ÁDÁMHOZ.

Mely a mæoni bölcs lelkét levezette az Orkus
Tornácába, hogy ott Ithakának lássa királyát,
Lássa, kihozza erős Achillest és Agamemnont
A feledékeny idők torkából bajnoki kürttel,
Múzsa! te Horváthot hajdan szárnyadra emelted,
Amikoron Hunyadit lantján hirdette s az Árpád
Vére dicsőségét magyarúl harsogta közöttünk.
Oh te hevítsd lelkét, hangját régolta sohajtjuk.
Vidd el karjaidon lobogó fáklyákkal az elzárt
Régi sötétségnek titkos küszöbére, atyáink
Szentelt hamvaihoz, te fedezd fel előtte hazánknak
Hajdani héróit, kik bölcs intézetek által
A lebegő kormányt csendes révpartra vezetvén,
Spártai erkölccsel s törvénnyel örökre lerakták

A magyar alkotmány bérctalpait a maradéknak.
S kik, mikor a haragos villongó Visszavonásnak
Lelke kitörte acél závárát a fene hadnak,
Mint hajdan Marathon nagy bajnoki vívtak ezerrel;
S vagy diadalmi öröm közt tértek vissza Budára
Vagy pedig a haza szent oltárán áldoza vérek.
Mennyi nemes hamvak vagynak még néma homályba
Zárva, kiket méltán lantjára vehetne Homéros!
Múzsa! hevítsd Horváth lelkét, ne felejtse hazáját,
Szent kötelességét, szép híre arany koronáját.

A BALATON.

(MATHISSONHOZ.)

Jer te, ki a szép genfi tavat s szép genfi virulmányt
Oly eleven színnel festéd, s Eratódnak ölében
A roppant Bernhárd falain múlatni szerettél,
Jer: nézd a Balatont, mikor a nap reggeli lángja
Tükrözetén reszket, s mikor a hold fénye alatt ég;
Nézd a kék hegyeket, mint állanak sorba körűlte,
Melyeken a nektár csorog és az öröm dala harsog.
Itt meredek sziklák tetein sok régi erős vár
Omladozó falain lebeg a mult hajdani képe,
S elnyeli a döbbent elmét a fényes előkor;
Itt a századokat látott vadonok feketednek,
Melyek ezer meg ezer gőbölt kényünkre nevelnek;
A szilaj Árkászok heverészve legeltetik a nyájt,
S a kies estvéken nyögdécsel lassu furullya.
Itt a sárga mező s kiterült láp terjed előnkbe,
Hol dús búzakalász hullámos tengere játszik,
S a barnult arató víg dal közt hosszu kepét rak.
Nézd, valamerre veted szemeid, szép minden előtted,
S a koszorús Tellus kosarit mosolyogva üríti;
És valamint boldog Helvetia népe örömmel
Szántja szabad földjét: itt is szabad a magyar és víg;
A gazdag palotát itt lakja királyi szabadság,
S a gunyhók lakosit szent törvény jobb keze védi.

MAGYARORSZÁG.

Itt hol szőke vizét a Duna rengeti,
Árpád gazdag arany hantjain, oh hazám!
Ceresnek koszorús homloka illatoz,
S a bővség ragyogó kürtje mosolyg reád.
Termékeny mezeid mennyei harmatok
Mossák, s csűreidért Europa írigyed.
Itt édent mutató sorhegyek oldalin
Bacchus tölt poharat, s néked az isteni
Nektár legnemesebb vedreiből merít.
Itt Arkádia zöld halmai nyillanak,
Hol Pán legjelesebb barmok után dalol
Barmok, milyeneket boldog Arábia
Nem látott, sem egyéb nemzet az ég alatt.
Kárpátidnak arany gyomra kevély Perút
Felmúlván, örökös kincseit önti rád.
Minden jót, valamit hint az Olymp ura,
Minden jót, valamit Tellus az emberi
Táplálásra teremt, néked az istenek
Bőv mértékje pazarl büszke határidon.
Boldog népeidet Títusok őrizik,
Kik mindannyi atyák és kegyes istenek,
S kiknek trónusokon Trézia lelke leng.
Törvényed s koronád Cherubim őr fedi,
Nem fertőzteti meg durva tyrann keze :
Törvény, nem hatalom kénye, uralkodik
Rajtad, s régi dicső nemzeti díszed áll.
Oh bár vajha kies gyöngykoszorúd között
Még egy illatozó rózsa fakadna ki :
Szállnának le reád Græcia isteni,
Kik hajdan lehozák Attika földire
A nagy mestereket s bölcs tudományokat.
Akkor csillagokat hatna kevély fejed,
S elbámulna reád a zenith és nadir.

A TIZENNYOLCADIK SZÁZAD.

Század hanyatlik. Már küszöbén vagyunk
Bámult korunknak, századok Istene!
Buzgó örömmel feltekintek,
S titkaidat huraim csudálják.

Népek születnek, trónusok omlanak
Lehelleteddel, s a te szemöldököd
Világokat ronthat s teremthet,
A nagy idők folyamit vezérlvén.

Hány századoknak szélveszes ostromin
Harcolt szerettem nemzetem ekkorig!
Hány száz Charybdis, s mennyi örvény
Várta nemes remeked halálát!

Már sírba szállott hajdani nagy nevünk,
Már-már lecsüggött győzni szokott karunk,
Mikor hatalmas szárnyaiddal
Béfedezéd lebegő vitorlánk.

Megszántad e nagy bajnoki nemzetet,
Mely annyi harc közt vívta ki hantjait,
S véráldozattal kérte vissza
Ősei szent viadalma bérét.

Révpartra hoztad : Trézia karjain
Köztünk Perikles napjai nyíltanak ;
Saturnus áldott lelke jött fel,
S vérbe merűlt mezeinkre szállott.

Dicső szabadság temploma lett hazánk,
Nem dúltak ádáz pártot ütő hadak,
A szent rokonvér nem kiáltott
A babonák tüze közt az égre.

Áldás virágzott a Duna partjain,
Áldásba' ferdett a Tisza síkjain,
Áldásba a vad Dráva berkin
S Fátra kopár farain lakó nép.

S már most Ferencnek títusi trónusa
Fénylik közöttünk : jer, magyar, e napon :
Nyisd meg dicsőült szent királyid
Templomait, s leborúlva áldozz.

Nézd, mely hatalmas népeket eltörült
Körűlted e nagy s ritka időszakasz!
Nézd, mely viszontagság kénye játszott
A legerősbb szegeletkövekkel.

Téged megőrzött őseid Istene.
Trajánok s áldott Marcusok álltanak
Kormányodon, kiknek királyi
Homlokokon ragyogott az erkölcs.

Mindenható kar méri ki sorsodat,
Kar, melyen ég s föld sarkai forganak,
Kar, mely dicsőült őseidnek
Rettenetes hadait vezette.

Bízzál, virágzóbb századokat remélj,
Eldődeidnek szép kora visszatér ;
Csak lelkeden tartsd : mennyi sok szent
Vérbe kerűlt az igaz dicsőség.

AZ ELSŐ SZERELEM.

Szívem zsenge szerelmeit
El nem törli tehát a repülő idő,
Sem más lyányka kacér szeme
Fel nem bontja, Dudim! rózsabilincsemet,
Mely még szép fiatal korom
Boldog napja alatt összeszövött veled!

Mint egy számkivetett sohajt
Édes honja felé, hol csecsemő szopott
S ífjú élte virágzott:
Hozzád vissza-ohajt szívem s epedve kér,
A csendes liget ernyein,
A zúgó Balaton déli vidékein
Látják hullani könnyemet
A csendes patakok s Délia csillaga.
Gyakran kellemes álmaim
Bájos leplegiben véled ölelkezem;
Elgyengűlve borúlsz reám,
Haldokló ajakam szívja lehelleted,
Szíved verdezi szívemet;
Majd ismét bucsuzó csókjaid éltemet
Öltják s földre rogyom veled,
Majd eltűnsz s repülő képed után futok,
Míg lankadva felébredék,
S a forró szerelem könnyei buzganak.

NAGY LAJOS ÉS HUNYADI MÁTYÁS.

Ki vagy te, fényes csillag az ó világ
Sötét ködében? Századok éjjele
Nyugszik terajtad: még is égő
Arculatod közibénk sugárzik.

Ki vagy te, bajnok s rettenetes király
Gyémántsisakban mennyei fény között?
Ki úgy ragyogsz, mint Pharus égi
Lángja az éj sivatag homályán.

Corvin, ki héró atyjai nyomdokin
Árpád szerencsés fegyverivel vivott,
Midőn az országos Dunának
Partjaiból Helikont idézett.

A bölcs s vitéz kar, mint az idős Halál,
Mindenhatóság fegyverivel csatáz :
Őnéki a bércbástya csak por
S rózsalevél Boreas kezében.

Két nagy királyunk nyert koszorús nevet
A régiségben : mindenik a szelíd
Múzsák barátja, s mindeniknek
Múzsa szelíd keze tört borostyánt.

Egy Nagy Lajos bölcs szárnya alatt hazánk
Rómát s Athénét látta felállani,
Atilla roppant városában
Márs, tudomány, hatalom virágzott.

S mikor ragyogtak tornyaid, óh Buda!
Felségesebben, mint mikor a dicső
Király s Apolló tisztelője
Bölcs Hunyadink kezein virágzál?

Mint hajdan a nagy Delius oszlopit,
Delphus csudáit napkelet, alkonyat
Bámulta, s a fáradt zarándok
Ormai közt iszonyodva állt meg :

Sok messzi ország bölcsei, bajnoki
Jöttek hazánknak látni dicső egét,
Rémülve nézett a világ ránk,
S nemzeteket tapodó erőnkre.

S egyszerre e nép, mely Hunyadink alatt
A legkevélyebb polcra emelkedett,
A durvaságban veszni tért, s ment
Két megutált cseh király kezébe.

Pallás s Apolló nemzik az istenibb
Bölcset s erősebb bajnoki lelkeket,
Ők nemzik a Márs pallosával
Bírni tudó fejedelmi embert.

A durva nép közt sorvad az emberi
Legszebb tehetség, nem születék soha
  Ott Sokrates, s nagy Tulliusnak
    Nem szabad ott nemesen buzogni.

Cátó temérdek lelke legörbedett,
Nem áldhat a föld bölcs fejedelmeket,
  Nem támad ott Titus s Trajánus:
    Durva Nerók vasigája büntet.

KISFALUDY SÁNDORHOZ.

Mi kellemes hang reszket, ezüsthuron
Concerteket zeng! Aeoli hárfa ez
  A Rába partján. Ó mi tündér!
    Álom-e vagy csalatás ragadt el?

Nem; nem csalódtam. Honnom alakjai!
Balzsamlehellő hyblai fürtöket
  Hószín kezekkel homlokára!
    Kisfaludynk koszorúkra méltó.

Pengesd szerencsés lesbosi lantodat!
Édes keserved mennyei hangzati
  Petrarca, Sappho hervadatlan
    Érdemeit tereád ruházták.

Ó hogy mosolyogjon rád Amathusia,
S pályádon Eros myrtusi lengjenek!
  Ó énekelj még nemzetednek:
    Mézajakad dalait kivánja.

Ó énekeld még gyenge szerelmidet:
Sírhalmodon majd zöld amaranth fakad,
  S hangját kegyessebb zengedezéssel
    Hamvaidon nyögi philoméle.

GRÓF FESTETICS GYÖRGYHEZ.

Örvendj hazánknak bölcs fia, Festetics!
Győztél, leromlott a buta cimbora;
Gyémántpaizsban sérhetetlen
Áll az igaz, valamint egy Isten.

A földnek ádáz kölykei bérceket
Szórtak, de Pallas mennyei fegyvere
S a szent Igazság titkon égő
Mennyköve porba temette őket.

Örvendj: szerencsénk talpköve szirton áll:
Nyelvünk, atyáink ajka, feloldatott,
Virrad hazánk várt napja, virrad,
S a denevérek előtte futnak.

Nyelvünk hazánkból számkivetett vala,
A régi vakság láncaiban nyögött,
A durva ellenség haragja
Néma homály kebelébe zárta.

Sok nagyjainknak balgatag udvarin
Már a magyarnak híre se' hallatott,
Nem módi, úgymond. Ó gyalázat!
Ó vak idők szomorú gyümölcse!

Ez szülte a sok kárt s nyavalyát reánk,
Ez fojtja bennünk a geniust s erőt,
Ez rontja erkölcsünk, s hazánkhoz
Zárt szeretet kötelét feloldja.

Ezt végre látván a haza bölcsei,
Gátokba zárták a veszedelmes árt,
S őrangyalunkat visszahozták
A diadalmi kapun Budára.

Nagy rész Te munkád, a Te eszed s erőd.
Mely példa voltál! Esmeri nemzeted,
Mennyit köszönhet Néked e nép,
Nyelv, tudomány, magyar ősi erkölcs.

Gályánk ohajtott tárgya mosolyg reánk:
Vár a dicsőség trónusa, menj s vezérelj!
A véghetetlen századoknak
Nagy neved érdemit általadtad.

GRÓF SZÉCHENYI FERENCHEZ.

Astræánk koszorús papja! Polymniám
Példás érdemidet merje-e zengeni?
Hív Múzsám adaját meg ne utáld, hazánk
Őszült Nestora, Széchenyi!

Nem kincs, nem ragyogó polc tüneményei,
Nem mászó csapodár kába reményei,
Mozdítják ajakát, mert csak az istenibb
Erkölcs csalja ki énekét.

Fényes birtokaid kénye le nem köti
Munkás életedet: terhek alá veted
Atlasvállaidat, hogy szemeid hajónk
Kormányára vigyázzanak.

A törvény sivatag rejtekiben lakó
Elméd phárusi láng a szövevény között:
Kővár s szent menedék minden igaznak, és
A bűnnek kegyes ostora.

S hogy mindent megelőzz, a tudományokat
Szárnyaddal takarod, s a haza kincseit
Buzgón gyűjtögeted, s felkel az alkotó
Corvín tára Teáltalad.

A polgári töl-ág s delphusi laurusok
Kettősen fedezik homlokod érdemit.
Méltán áldja nemes lelkedet a magyar,
Mert jó atyja, vezére vagy.

AZ IFJUSÁG.

Mint az aranykornak boldog századja virágzó
Képe, szelíd tündér Fiatalság! visszanevetsz rám ;
Felfeded ártatlan kebelednek rózsaalakját,
S szívemet a múltnak gyönyörű örömébe meríted.
A te fejednek aranyfürtjén mosolyogva virítnak
A tavasz illatozó zsengéi vegyes koszorúkban,
Pázsitos ösvényed violák közt tévedez, és foly,
Mint a csergedező Arethusa s tiszta Meander.
Társaid, a mindig nevető Kedv, Tréfa, Barátság,
Édes enyelgéssel repdeznek játszva körűlted,
A szerelem mennyét feltárja Dióne előtted,
S karjain andalgó örömében renget az égnek.
A te vidám orcád, valamint egy hajnali csillag,
A repülő élet napját felujítja, bezárja ;
Míg te az élet egét ragyogó lángszínbe' feresztеd,
Elysium myrtusligetévé változik a föld,
Hol minden kiderűlt, hol minden szép s nagy előttünk,
Álmodozó lelkünk nem sejt ily puszta jövendőt,
Melyben az életnek volt kedvesi mind elenyésznek,
S csak szomorún egyedűl bújdossa világi futását,
Mint az alélt utazó az oroszlán durva hazáját.
Légy bölcs, légy te vitéz, kardod villáma hasítson
A földtengelyekig s a föld nagy tengerein túl,
Homlokodon híred csillagkoronája ragyogjon,
Tetteidet fél föld leborúlva csudálja, imádja,
Halmozd kincseidet, dúld, pusztítsd Bengala partját,
Ússza körűl gályád a földet százszor, ezerszer :
Oly szent tiszta öröm nem reszketi szívedet által,
Mint mikor a boldog fiatalság rózsavirányin
Andalodó lelked legelőször kezde hevűlni,
S a gyönyörű álomképet csókolva ölelted.

KAZINCZY FERENCNÉHEZ,

SZENDREI GRÓF TÖRÖK SOPHIA ANTONIÁHOZ.

1809.

Repdező kényeink rózsát legelésznek
E tündérkert képein ;
S ah ezek a lelkesb csókkal elenyésznek,
Csak árnyékot adnak az ölelő kéznek,
S tűnnek a szem könnyein.

Te kedves Amazon, Kazinczym szép bére!
Öleled a Múzsákat ;
Öleld! a Charisok legszebbik testvére
A Múzsa karján szed a dísz kellemére
Legigézőbb rózsákat ;

Rózsákat, melyek nem a Hórák fürtjein
Nyílnak és elhervadnak,
Nem a deli termet múló szépségein,
Hanem a lelkeknek édes kötelein
A Lethéig virítnak.

Teremts Idáliát s Áont Széphalmodon,
Égi harmóniával!
Eros amarantja leng majd homlokodon,
S béfed Áon kegye virágpályáidon,
Elysium bájával.

Vegyítsd Kazinczydnak kevély koronáját·
Szelíd myrtus-ágakkal ;
Csókold vissza képén tavasza pompáját,
S zendítsd meg körűlte az élet lármáját
Szerelmes alakokkal.

Úgy folyjon életed, mint híved éneke,
Édes symphóniákkal ;
Takarjon virtusod angyali leplege,
Legyezzen Amathunt ambrósiás ege
Nyájas Etésiákkal.

KAZINCZY FERENCHEZ.*

December 31. 1809.

Az a józanság, mely elömli mívedet,
S melytől félsz, nekem legszebb poesis.
Mit ér a szép virág gyümölcs nélkül?
Mit a bölcsesség a bezárt ajakban?
S ah, édes az nekem, midőn Kazinczy
Úgy szól, mint egy bölcsnek kell szólni honjához,
Midőn az erkölcs vész, s reánk veszélyt kiált.

Forrón magasztalod Zsibó díszeit,
Hogy a nagyság dicső példájával
A virtus magvát plántáld szívünkbe.
Majd mint egy Sokrates nyájas bölcsességgel,
Majd Flaccus lelkével s élesb kacajával
Dorgálod a vakság romlott korcsait,
Hogy a bolondság álképét levond,
S mint hajdan Rómának vigyázó Censora,
A köz romlás ellen fegyvert szegezz.

Lelkedhez illő tárgy a nép erkölcse!
Az erkölcs-alkotó teremt népet,
Az erkölcs minden polgártestnek lelke,
E talpon áll létünk, alkotmányunk,
Ezen függ mind egyes, mind köz szerencsénk ;
Minden népek, kiket csak esmerünk

* E vers inkább csak fogalmazvány ; végleges kidolgozásban nincs meg.

Most és a múlt kor történeteiben,
Az erkölccsel nőttek s viszont fogytak.

A fényűzés és a bujálkodás
A nagy polgártestben lassú méreg ;
De ily csekély népben, mint a magyar,
Nem csak betegség az, hanem halál.
Más nép erős temérdekségében,
Ezt a fekvés, amazt kereskedés
Gazdaggá és hatalmassá teszi :
De nékünk részünk mindezekbe' nincs.
Mi az hát, ami a magyart emelheti?
Valóban nem más, mint az ész s erkölcs :
Csak úgy állhat meg a mi kis testünk,
Ha az lélekkel s erővel teljes.

A régi jámbor erkölcset megúnták
Más népek is, szintúgy mint a magyar,
De azt azok más jókkal pótolják :
Az ész s a kéz miveltségével,
Mely által ők a legfőbb polcra hágtak.
De mi, kizárván minden régi díszt :
A spártai lelket s népi bélyegünket,
Melyekkel eddig e marok nép állott,
Mit nyertünk? te cravatot s gillétet
S más ily bolondság hitvány bábjait,
Melyekkel rút kacaj tárgyai lettünk?
— — Kérdezd az ily cravátos emberkét :
Ha úgy óhajt franc és anglus lenni,
Mért nem kedveli úgy a tudományokat,
Az elme s a kéz remekjeit,
Mért nem becsüli ő nyelvét és nemzetét
Úgy mint azok, kiket rabúl majmol?
Vagy tudja-e, midőn ezt nem teszi,
Mit és ki ellen vét? — Nem tudja, hidd el,
Mert Verbőcziben arról egy szó sincs,
Más könyv pedig nem kell gavallérnak.
Elég, ha tudja hány faluja van,
S minden jobbágy helyétől hány robotja.

— — Bétölti udvarát s jószágait
Százféle népek pórszemetjével.
Azt vélnéd, egy világgyőző király,
Kinek minden nép udvarlókat küld.
Pizseg körülte ánglus, franc, olasz,
Ki mennél csúfosb, annál kedvesebb.
Magyar nem kell, mert a magyar bolond
Nem tud pumit, szajkót tanítani,
És nem tud lopni, sem pillét vadászni,
S más ily nagy dolgokhoz nem alkalmas.
Kincsét ezen cudarkáknak hányja,
Részént pedig külföldön költi el;
Talám, mondom, hitében áll néki,
Hogy honjának csak egy fillért se adjon.
— — De mit nevetjük a fenét testünkben!
Hogy ily kéz dúl a nép verejtékén:
Az ily bolondság oh nem gúnyolást,
Hanem boszús siralmat érdemel!

A míveletlen föld csak gazt terem;
A lélek is csak úgy emelkedik
A józanság tisztább világához,
Ha a tudományok és ismeretek
Tárából gazdag zsákmányt gyűjt magának.
Mit vársz oly agytól, melyben nincs egyéb,
Mint kártya, bor, pagát, szeles dagály?
Ne véld, hogy ez nagy polcának körét
Méltón betöltse; elszédűl azon,
Magán alúl esvén, sárban fertőzik,
Azt a tölt túrja, mely őtet táplálja,
S az áldás átokká válik kezében.
S nézd a Keszthely s a Cenk bölcs nagyjait,
Kikben Minervánk védjeit csókolja,
Mint ellenkeznek ezzel mindenben;
Mint terjesztnek fényes pályájokon
Áldást, dicsőséget magokra, honjokra!
Tudják, hogy a szent erkölcs törvénye
Nem más, mint önjavok feltétele;
Tudják, mit szolgál honjok javára;

Tudják, hogy a nemzetnek sorsával
Saját hasznok szoros függésben áll ;
Tudják, hogy a hiú dagály s pazarlás,
Nem fény, hanem ádáz bolondság :
S azon kincs, mely kezekre van bízva,
Nem bábra, nem cudar majmokra kél ;
Hanem hazánk kincstárában nől,
S gazdag kamatját a közjó szedi.

Az ész minden! s ebből foly minden jó,
Nincs e nélkül virtus, sem semmi boldogság.
Azért becsűli minden józan nép
Az ész szövétnekét gyújtó Minervát,
S annak minden munkás tolmácsait ;
Azért formálja a saját nyelvet,
Azért avatja azt Pallás szentségébe ;
Mert a nélkül remélleni sem meri,
Hogy józanság istenibb szavát
Az elbutúlt község megfoghassa.
Csak a magyar szúnyad mély rögzésben,
Midőn minden népek felébrednek
Az égi szent paizs villámjára,
Nem fut versenyt a szent Olympián,
Csak a győzők pálmáit bámulja.

Hányat találsz gazdagjaink között,
Kik áldozó kézzel járulnának
Hermionénk szentelt oltárához?
Hányat találsz, kik édes nyelvünket
Hiven kegyelnék és buzgón ápolnák,
Hogy sírja szélin még egyszer szelid
Szózatját, mint a haldokló hattyu,
Aon forrási közt elkezdené?
Miért? — azért-e, hogy nem érdemli?
Vagy hogy már éltéhez nem bízhatni?
Vakság! magáért nem kell azt becsűlnünk,
Hanem magunkért szükség gyámolnunk ;
S ha eltörlődik e föld szinéről,
Nem más, hanem hagymázunk törli el.

De félre mind ezzel! ha Cátó villám-
Szózatja s Pharsal vérpatakjai
A római lelket fel nem ébreszték;
Mit vívjak én csekély az ár ellen?
Az én szavam ki sem hat völgyemből,
S a dúsokhoz fel nem löveikedik.
Te nagy fényű barátom s nagy diszem!
Te szólj, légy oly nagy ember, mint dallos!
Neked sajátod a nagy világ nyelve,
S hol én tanácslok, ott parancsolsz te;
S ha bér helyett gyakran bürök vár is
E földön minden nagyra és bölcsre,
Szólj! és ne csüggedj a jók pályáján!
A virtus, hidd el, nem hiú agyváz,
Hanem boldogságunk védistene,
Mely a méltó bért a jóknak megadja,
Még a tömlöcben s a kereszten is.
Te is megkóstolod szent nektárját
Mind itt, mind Orczyd s Rádayd keblén.

HOL VAGY TE SZÉPHALOM . . .

Hol vagy te Széphalom? — Phantásiám bája!
  Jer, mutasd meg elmémben,
Mutasd meg a virtust mennyei mátkája
  Jutalmazó ölében;
Mutasd meg Kazinczyt, s házi isteneit,
Hadd olvassam lelke bérét, örömeit
  Sabinája szemében.

Hadd lássam, mint éli Plátónk szebb világát
  Áon myrtushalmain,
Mint öleli kedves Eugeniáját,
  Mint csügg hölgye csókjain;
Mint él Antónia szép házi körében,
Mint bucsúzik, mint megy Kázmér ernyejébe
  Schiller s Goethe karjain;

S mint repűl majd vissza édes feleihez,
A szelid gerlice fészke kisdedihez
A szerelem szárnyain.

KAZINCZY FERENCHEZ.

Barátom! a gonosz cakó megcsalt téged,
Hogy várt fiu helyett ismét leányt hozott,
Azért-e, hogy nem lelt a minden méhében
Oly magvat, mely hozzád méltó lehetne
— Nem mindenkor lel ám Kazinczyt a cakó! —
Vagy tán azért, hogy még ne légy vágyás nélkül,
Mert aki semmit sem kiván, nem boldog az.
Akármint van, nyúgodj 's örűlj barátoddal!
Mert nékem a cakó ismét fiút hozott,
Ki oly hasonló hozzám mint magam;
Zömök, szelid, barna, gödörkés állú,
Hogy nagy poéta lesz, már is jelenti,
Mert mennél éhesb, annál szózatosb,
S mihelyt megtellik, néma mint a hal.
Miért nem adhatom néked leánykádért!
Hogy édes versedet megmenthetném vele,
S vágyásid legfőbb pontját betölthetném! —
Hagyján! Remélj! s versed tedd el jövendőre!
Ne bántsd! Ily szépet változtatni bűn.
Ha kell, ha nem, kérlek, hadd, úgy amint van,
Tovább fog élni ez minden leányaidnál.

POÉTAI HARMONISTIKA

1833

INTÉZET.

Harmonisticám nem egyéb akar lenni, mint a poétai szép fő létszereinek s ezen létszerek szerközetének ösmerete.

Gondolkodván t. i. a poétai szépnek természetéről, annak titkait a harmóniából és három fő létszer harmóniás szerközetéből fejtegetém, s így nevezém nyomozatim egyetemét Harmonisticának ; amit, úgy vélem, csak annyiból sem tettem minden ok nélkül, mivel a muzsika és poésis oly rokon művészetek, hogy több tekintetben nevezhetjük a poésist lelki muzsikának.

A dolgok létszerein nem értünk egyebet, mint azoknak reánk ható tulajdonságait. Mert a dolgok legbelsőbb valóságait nem ösmerjük, csak azok tulajdonságait nevezzük létszereknek annyiban, amennyiben minden dolgok létét különféle tulajdonságaik szerközetében állani látjuk.

Igy a poétai szép fő létszerei vagy alkató részei sem egyebek, mint azon legalkotóbb, leglétadóbb tulajdonságai, melyek annak legközönebb * létvonalait formálják.

Ily alkató részek összefolyásának — concentrátiójának — rend és rangszeres egyesületét nevezém én szerközetnek ; ami tehát tulajdonképen annyi, mint forma, oly legközönebb létforma, mely a poétai szép-

* Van *külön*, *különb*, azaz *különebb*, van tehát *közön* és *közönebb* is. De egyébiránt is, ha nyelvünket szépíteni akarjuk, a sok *ságost*, *ségest* fogyasztanunk kell.

nek csak legfőbb charaktereit mutatja ugyan, de amelyekből a poétai szem az egészet megösmerheti.

Tárgyomat a természetben és emberben keresem. Mert ámbár a legtulajdonabb poétai szép nem más, mint emberi szép; de mivel az ember csak oly része és kifolyása a természetnek, melynek minden létszerei, életvonalai és törvényei a világéval összefolynak elannyira, hogy az ember, ez a rég s jól úgynevezett kis világ, mintegy láthatja magában a világot, a világban pedig az embert; s mivel így minden poétai szép egyszersmind természeti szépek egyesülete: tehát úgy intézem szemléletimet, hogy minden állítmányaim ezen természetekből folyók s ezekre támaszkodók legyenek. Mert csak annyiban ösmerhetjük mind az igazat, mind a jót, mind pedig ezeknek egyetemét, a szépet, amennyiben ezen természetek rejteményit nyithatjuk.

ELSŐ RÉSZ.

LEGKÖZÖNEBB SZEMLÉLETEK.

I. HARMÓNIA.

Midőn Thálestől azt kérdenék: mi legszebb? «A világ, úgymond, mert isten műve.» Így Aristoteles sem monda igen egyebet, midőn a poésis legfőbbjét a természet szép követésében állítá lenni; de így érez még a magyar is, mikor a legszebbet világi szépnek mondja.

A természetben van minden, még a phantasia világa is, mert az sem egyéb, mint emberi természet, mely is csak addig valami, míg természetes, mert hol a természet megszűnik, ott kezdődik a semmi.

A világ vagy természet nem egyéb, mint a legközönebb élet, avagy minden életjelenetek közöne. Mely

szerint mondhatjuk ugyan, hogy a legszebb annyi, mint természet, vagy élet, s annyi, mint legtermészetesebb élet; de mivel nem tudjuk, mi a természet s mi az élet, holott azoknak nem legbelsőbb valóit, hanem csak vagy reánk ható vagy bennünk megjelenő tulajdonságait ösmerjük; tehát e részben sem lehet az emberi tudomány más, mint tulajdonságok ösmérete, s e részben sem tehetünk egyebet, mint ha megtekintjük a reánk ható világnak legközönebb életjeleneteit s azokból fejtegetjük a szépnek örök létszereit és törvényeit.

Megtekintvén pedig a világ egészét, mi közönebb és főbb életvonal tűnik szemeinkbe, mint az egésznek nagy harmóniája? Mely szerint önként foly ezen szemlélet természetéből ezen legközönebb alaptétel, úgymint:

Valamint a világ egészének legközönebb érzéki életjelenete nem egyéb, mint minden részének harmóniája; a szerint mindenben legközönebb s legfőbb életjelenet, élettökély vagy szép a harmónia a legközönebb nem-szép vagy rút pedig a harmóniátlanság.

II. HARMÓNIÁS KÜLÖNFÉLESÉG.

Minden harmónia különféleséget tesz föl, mert különféléket hoz harmóniába, különféle részeket formál harmóniás egésszé; mely szerint a szép annyi, mint a harmóniás különféleség, harmóniás különféleségű egész; a nem-szép pedig annyi, mint egyformaság és harmóniátlan különféleség vagy tarkaság.

A szépnek ezen ideáját fejezi ki ezen szavunk: szép, mely nem egyéb, mint szi-ép, azaz szép-ép, szép egész. A *szi* t. i. eleinte tüzet jelentett s utóbb lett annak elvont értemény e a szép, mely elvonás igen is helyes volt, kivált ha meggondoljuk, hogy eleink mint nap- és tűzimádók a tűzben lelket, istent s teremtőt képzeltek; mert így már ezen szóban összeköték az istennek, léleknek és szépnek ideáit.

A harmóniás különféleség értemény e összefoly a

szépnek ezen régi definítiójával: «egység a különfélékben»; — de úgy látszik mégis, hogy ebben vagy a gondolat, vagy a kimondás nem épen igaz. Mert az egység és különféleség már magokban egymásnak ellent mondani látszanak; de egyébaránt is a harmónia valamint a szeretet nem egységet akar és tesz föl, hanem csak összeegyezést. Az ideál összeegyez a természettel, de azzal eggyé nem lesz, s a poéta követi a természetet, de nem másolja.

Megtaláljuk ez érzést nemcsak a poésis egész lelkében, de még annak legkülsőbb hangművében is. Érezzük ugyanis, hogy az oly hangegyezetek vagy rímek, melyek a beszéd különféle részeiből valók, szebbek mint azok, melyekben ez a különféleség nincs, de érezzük azt is, hogy a rímeknél valami föntebb nemű szép a görög mérték, melyben nem az egész hangok, hanem csak a különféle hangok lebegései egyenlők.

III. HARMÓNIÁS KÖZÉP.

Valamint a világ harmóniája nem egyéb, mint a természet minden létszereinek concentrátiója; valamint minden harmóniás életjelenetek nem egyebek, mint a természet különféle létszereinek különféle okban és célban concentrált, összeközépelt, összefolyt szerközete, s így a különfélék összefolyása által azoknak harmóniás vegyületű középszerei, középlényei: a szerint minden harmónia valamint különféleséget, épen úgy a különségek összefolyásának középpontját és harmóniás vegyületű közép lényét, középszerét, közép színét, vagy hogy mindezeket egy szóba szoríthassam, középlétét teszi föl. Mert a különfélék szerközetét csak az teszi harmóniás egésszé, csak az menti meg a tarkaságtól, ha a különségek ellenkezetei s tarkaságai az összefolyás pontjainál, egymásból egymásba folyó középszíneik által összeolvadnak és vegyűlnek.

Mely szerint tehát a szép annyi, mint harmóniás vegyület és harmóniás középlét; a nem szép pedig

annyi, mint különösség, szélsőség vagy ezeknek vegyületlen tarkasága.

Ezen okfő szerint nem akarom az egyes szín szépségét tagadni, hanem csak azt állítom, hogy a legszebb, nem egyes színben, hanem különféle színek harmóniás vegyületében áll. Mert midőn a legközönebb szemléletben a széptől általában szólunk, nem az egyes szépek számtalan nemeit, hanem csak a legközönebb s legfőbb szépet értjük, ami pedig természet szerint nem egység, hanem különféle egyes szépek vegyülete és középléte, s amit nyilván láthatunk mind a természet, mind a művészet szépségeiben.

Így látjuk azt, hogy a reggeli és alkonyati fény, azaz setétnek és fénynek középvegyülete szebb, mint a nagy fény, valamint a vegyes rózsa középszíne a többi egyszínű virágokénál ; s így érezzük a harmóniás vegyületnek és középlétnek kellemeit mind a hangokban, mind az ízekben, de így még a lelki színekben és hangokban is. Mert valamint a testi hangok és mozgások szélsőségeinek harmóniás középlétei formálják az éneket, muzsikát és táncot, úgy a lelki muzsikát is a lelki hangok és mozgások harmóniás középlétei adják ; s tapasztaljuk, hogy mind testi érzékeinknek, mind lelkünknek legkedvesebbek az oly középszerű bényomások, melyek mind az igen erős, mind az igen erőtlen illetéstől egyiránt távol vagynak, s melyek sem egyformasággal, sem szertelen különféleséggel nem fárasztanak, hanem e részben is középszert tartanak.

Így folynak össze mindenütt a harmóniás középlétben a szép középszernek, középpontnak, középútnak, vegyületnek, harmóniás különféleségnek, mind a két értelemben vett közönségesnek és legfőbbnek ideái ; mert mi a dolgok legfőbbje egyéb? mint azoknak közönséges középpontja, azaz, legfőbb oka és célja? De összefolynak ezek még a teremtésnek és Teremtőnek ideáival is : mert a teremtés sem egyéb, mint a világ létszereinek harmóniás összefolyása, melynek pedig harmóniázó középpontja a Teremtő, vala-

mint az emberi lelket is csak úgy tekinthetjük, mint minden létszereinek harmóniázó középpontját.

Innét van, hogy valamint egyik fő charakterünknek, az okosságnak, legközönebb törvénye a józan középút ; úgy másik fő charakterünknek, a teremtést érző és követő képzelemnek is, legfőbb törvénye a középlét. Így van az, hogy minden szertelenség, azaz a józan középútról és szép középlétről távozás annyi, mint oktalanság és méltatlanság, s annyi, mint rossz és rút, a szép középlét pedig mindenütt annyi, mint jó és szép, azaz tehát a jó és szépnek harmóniás középléte.

Ezért utáltak a szép-érző hellenek minden különösséget és fölöttébbvalót annyira, hogy valamint Apolló legfőbb templomában, úgy minden görög szép művön nyilván írva volt a szépnek és jónak ezen örök törvénye : «*semmit ne fölöttébb*», ami pedig épen a szép középlét legfőbb törvénye, oly törvény tudniillik, mely a szépnek határiból minden mértéktelent, minden fölöttébbvalót, és így minden szélsőséget, azaz, nem középszerűt egyiránt kizár.

Így érzett Lessing, midőn a tragoediának Aristoteles által alapított fő célján, a szenvedelmek tisztításán, azoknak helyes, illendő mértékre szállítását érté. Mert a helyességnek és illendőségnek mértéke természet szerint nem egyéb, mint az okosságnak és szép érzésnek örök mértéke, a szép középlét, azaz, a különféle helytelen és illetlen igenségek egyenlő kerülése vagy középszerre szállítása.

Hogy pedig Aristoteles épen ezt érté, nyilván mutatja azon munkája, melyben ő az erkölcsi tökélyt vagy szépet mindenütt a szélsők közepén lenni mutogatja. De ezt érté még akkor is, midőn a poésis legfőbbjét a természet szép követésében állítá lenni. Mert a természetet szépen követni, mi egyéb mint szebbítve követni? s mi egyéb, mint a szebbítésnek és követésnek középléte? — S épen azért állítja azon definitiót legjobbnak korunk Argusa, Jean Paul, mivel az két szélsőt egyiránt kizár, úgymint a poétai

idealismust és naturalismust, melyeket ő játszilag *nihilismus*-nak és *materialismus*-nak neveze.

De különösebb az, hogy ezen igazságot nemcsak ily Argusok látják, de látja a legegyügyűbb magyar is: mert mikor a dolgok közepét *kellő* középnek mondja, mit mond egyebet, mint amiket én mondogatok? Amit pedig mind a legfőbb görög bölcs, mind az egyszerű magyar szépnek lát, az minden ép szemnek szép.

De nagy okerő előttem az is, hogy én a legközönebb szempontból indulván, így összetalálkozám a földre néző Aristotelessel, elannyira, hogy valamint ő az erkölcsi tökélyt vagy erényt mindenütt középen lenni mutogatja, épen úgy az én alapnézetimből is önként folyt az, hogy Harmonisticámnak egyszersmind oly tabellának kellett lenni, mely a szépet mindenütt középen állani mutogassa; ami pedig, úgy hiszem, nagy bizonysága szemléleteink igazságának, de bizonysága annak is, hogy az erkölcsi és poétai szépek, valamint egy kútfőből, a szeretetből erednek, úgy a tetőn vagy legfőbb szépben mulhatatlanul egyesűlnek.

Hogy tehát tabellánk tovább is a természetre támaszkodjék, térjünk vissza még a legközönebb szempontokhoz, de mindenkor úgy, hogy egyik szemünk az emberen függjön.

IV. HARMÓNIÁS MOZGÁS.

Valamint a világ harmóniájának legközönebb érzéki jelenete és tökélye nem egyéb, mint a világ minden részének harmóniás mozgása, a szerint a legközönebb szép sem egyéb, mint harmóniás mozgású élet vagy lélek, a nem szép pedig mozgatlan vagy harmóniátlan mozgású lélek és élet.

A lélek és élet minden léterejének harmóniás mozgásában áll azoknak tökélye és szépsége; s minél elevenebb és harmóniásabb mozgásúak, annál szeb-

bek, mert ezen szempont szerint a szép annyi, mint élettökély.

Innét van, hogy a világ harmóniáját érző és követő képzőszellem vagy phantasia, gyönyör vagy szépérzet által ösztönözvén bennünket lélek- és élettökélyre, minden ömleményeit vagy képző játékait és műveit különféle testi és lelki harmóniás mozgásokká formálja, amit az ének, muzsika, tánc és poésis nyilván mutatnak. Ezek pedig valamint legtulajdonabb, legtermészetesebb ömleményei a képző szellemnek, épen úgy legtulajdonabb emberi szépek s legkedvesebb emberképzők, úgyhogy ezek minden ép embert nemcsak gyönyörködtetnek, de egyszersmind valami fentebb s lelkesebb életre emelnek.

A muzsikának és táncnak lelkesítő ereje teszi azt, hogy a nap terhe alatt kifáradt munkás megújul egy furuglaszóra s egész éjjel eltáncol. S tapasztaljuk, hogy a cséplő a csépet, a kádár a sulkot harmóniásan forgatni nyilván ösztönöztetik, s ha úgy nem forgathatja, előbb elfárad.

Az úgynevezett vad népek énekkel és tánccal kezdik az ütközetet s minden fontosabb dolgaikat; énekkel és tánccal gyógyítják a beteget; a halálra ítéltetett bűnös énekkel és pompás hadi tánccal kezdi a tigrissel a halálos viadalt; a hadi fogoly a legiszonyúbb kínzások alatt énekkel és tánccal emelkedik fölül a fájdalmakon, s utolsó lehelletig zengi halottas énekét, néhol pedig a táncban megbotló azonnal lenyakaztatik; mely szerint látnivaló, hogy ezen természetes emberek nyilván valami religiót éreznek az énekben és táncban.

De nemcsak a vad népek érzik ezt, hanem nyilván így érzett a világ leglelkesebb népe, a görög nép is, elannyira, hogy az egész görög műveltség nem egyéb volt, mint a képzőszellem természetes fejleménye, melynek legfőbb szentségei valának az ének, muzsika, tánc és poésis.

Így regélték a hellenek, hogy Delphi oráculumát táncoló kecskék fedezték fel s hogy Delphi a népese-

dett földnek, azaz a civilisátiónak vagy a culturának és religiónak középpontja. Amivel természet szerint csak azt akarják jelenteni, hogy a muzsika, tánc gyűjté társaságba az elszórt embereket, s hogy így az énekből, muzsikából és táncból fejlék ki a poésis, valamint az egész görög szép cultura.

V. MEGHATÁROZOTT MOZGÁS.

A harmóniás mozgás meghatározott mozgást tesz föl; ami pedig annyi, mint határozott szabadságú mozgás vagy a mozgás határozottságának és szabadságának harmóniás középléte; s így a szép annyi, mint határozott szabadságú élet, azaz tehát, a határozottságnak és szabadságnak harmóniás középléte. Ily harmóniás középlét a világ, mely mozog ugyan, de a legfőbb harmónia és harmóniázó által meghatározott rendben. Ily szabad és egyszersmind határozott élet a szép emberi lélek: szabad, mert a földieken szabadon fölűlemelkedik s minden léterejét szabadon játszodtatja; határozott, mert határozott testbe van öltözködve, s mint harmóniát érző lélek függ a harmóniától vagy legfőbb harmóniázótól, s nem akarhat egyebet, mint szépet és jót.

A világ és lélek ezen charakterének symbolás ömleményei az ének, tánc és poésis, azaz hangaink, tagaink s minden lelki érzelmeink mozgásainak harmóniás határozatai, vagy egy szóval harmóniázatai.

A szépnek ezen charaktere szerint szebbíté Daedalus a maga szobrait, midőn azoknak határozott mozgást ada, oly mozgást, mely oknak, célnak, akaratnak harmóniás összefolyását, s így az októl és céltól függő akarat szabadságának és határozottságának harmóniás középlétét mutatá. Mert az ily harmóniás mozgású akarat a nép lélek, s a lélekjelenet a szép.

Így van az, hogy a szépérző lélek szabadon játszodtatja ugyan minden érzelmeit és gondolatjait. de mindig csak a jónak és szépnek határában. Így a poéta részint szabadon idealizálja a természetet,

részint pedig alája veti magát annak és követi, amint t. i. a legfőbb okok és célok kivánják. Így idealizálja a nyelvet, így harmóniázza a beszédet versformákká, s így lettek a görög versformák a határozottságnak és szabadságnak oly szép harmóniás középszerei, valamint az egész görög poésis a természetnek és ideálnak oly harmóniás középléte, hogy attól a mostani természetlen ideálismust ideálnak néző æsthetikusok meg is tagadák az ideálitást.

VI. HARMÓNIÁS MOZGATÓ.

A harmóniás mozgás harmóniás mozgatót tesz fel, s jelenti a mozgatónak harmóniáját, valamint a világ harmóniájának érzete a világ harmóniázójának érzetét ; mivel pedig az embernek harmóniás mozgatója a harmóniát érző lélek, a világé pedig a mindent megharmóniázó isten ; tehát a szép annyi mint harmóniás lélek és isten, annyi mint istent érző lélek vagy lélek- és istenérzetnek harmóniás középléte. Innét van, hogy a szépérzet egyedűl az emberiségnek adatott, más állatokban pedig annak még analoguma sem találtatik. Ezt érezték az emberi érzelmeket nálunknál jobban értő hellenek, midőn nemcsak a lelki szépet, de még a testi szépet is valami isteni jelenetnek nézték elannyira, hogy gyakran a szép embereknek csak azért, hogy szépek voltak, szobrokat emeltek s holtok után isteni tiszteletet adtak. Ezt érezték, midőn mind aegaei Jupiternek, mind az ismenusi Apollónak a legszebb ifjakból rendelének papokat ; s így mondá Plátó a szép lelket legszebbnek, s így látá a legfőbb szépet az istenek keblében.

VII. SZERETET.

A harmónia nem egyéb, mint a szeretet érzéki jelenete vagy alkotó létszere és tulajdonsága ; mely szerint a harmónia érzékibb, a szeretet lelkibb vagy isteni szép. Mivel pedig a szeretet érzéki jelenete a

harmóniát érző, szerető és ismerő emberi lélek, leglelkibb jelenete pedig a szerető lélek leglelkibb erejéből folyó teremtő és istent érző képző szellem; — s mivel ezen háromféle jelenet adja a háromféle természetet vagy szépet: tehát így a poétai szép annyi mint a testi, lelki, isteni természetek, vagy testi, lelki, isteni szépek harmóniája és harmóniás középléte.

Ily harmóniás középlét a testi, lelki, isteni természeteket magában egyesítő harmóniás vagy szép ember, valamint az ily emberben magát tükröző világ, melyeknek harmóniája legfőbb harmónia s legfőbb szép Mivel pedig ez a legfőbb szép annyi mint poétai szép, tehát látnivaló, hogy a poétai szépnek fő létszerei nem egyebek mint a testi, lelki, isteni szépek, melyeknek harmóniás szerközete pedig annyi mint a testi szépen a lelki szépnek, ezeken pedig az isteni szépnek fölülemelkedése.

Mert valamint nyilván érezzük, hogy a harmóniás ember nem egyéb mint a testiekkel részint összefüggő, részint azokon fölülemelkedő, az isteni érzet által pedig istentől függő lélek, úgy legszebb világnézetünk, vagy legfőbb ideális világunk sem lehet egyéb mint az ily harmóniás emeltségű ember színeibe öltözött világ, melynek minden főbb létszerei és szépszépségei a testi, lelki, isteni szépnek, ezen három Grátia ölelkezetét s innét kijelentett táncsorát mutatják.

Mindezeket tehát egybeszorítván, a poétai szép létszereinek szerközete annyi mint a testi, lelki, isteni szépek harmóniás középléte, s annyi mint ezen középlétben a testi szépen a lelki szépnek, ezeken pedig az isteni szépnek fölülemelkedése.

Így fejti Plátó a poésist, midőn azt Diotimával lelki szerelemnek, lelki nemzésnek s az öröklét isteni érzelmének és ösztönének mondja. De így érze akkor is, midőn a poésist isteni sugalmakból, annak elragadó erejét pedig a heraklesi kő vonzó erejéből fejtegeté; mert valamint a legfőbb isten nem egyéb mint sze-

retet, úgy a heraklesi kő vonzó ereje sem más mint a szeretetnek lelki kötele.

VIII. HARMÓNIÁS SZERETET.

A harmóniás szeretet nem egyéb, mint az emberben megjelenő hármas szeretet, úgymint: az ön-, tárgy- és viszonszeretetnek, szerető, szerettető és teremtő erőknek, gyönyört érző, gyönyört éreztető s gyönyörben teremtésnek harmóniás középléte.

S íme, a hármas szeretenek ezen leglelkibb ereje ismét a leglelkibb három Grátia, melyeknek rangszere ismét nem egyéb, mint e különebb és testibb önszereteten, a tárgyszeretetnek, ezeken pedig a legközönebb és leglelkibb viszonszeretetnek, vagy a viszonos szeretetből folyó teremtésnek fölülemelkedése; s melyeknek háromféle hármas jelenetei a legközönebb három fő szépben, ugymint: a testi életben, erkölcsi világban és religióban alakítják a háromszor három Grátiát vagy kilenc Músát.

Mivel pedig az ön-, tárgy- és viszonszeretet harmóniája azt jelenti, hogy az ember szereti ugyan lelketlen tárgyait is, de mégis inkább az élőket, leginkább pedig a vele legharmóniázóbb és szeretetét legviszonozóbb embert; tehát ezen szempont szerint legemberibb szép az emberszeretet és viszonszeretet harmóniájából folyó gyönyör.

Ily gyönyör a szerelem s a szerelemből folyó szülői, fiúi, rokoni szeretet, valamint a barátság és egész emberi nyájas élet. Innét van, hogy a görög poéta leírta ugyan a lelketlen tárgyakat is, de csak mint valami decorátiókat a fő tárgy mellett, mely mindenkor az ember volt; s amaz érzelgő ragaszkodás a holt természethez, melyet az utóbbi poétáknál látunk, csak akkor kezdődött, mikor az emberi társasággal együtt az emberszeretet is megromolván, a poéta több gyönyört lelt a holt természet szépségeiben, mint a romlott emberekben.

Innét van, hogy ezen szempont szerint a legközö-

nebb emberszeretet annyi lévén, mint legközelebb s legfőbb szép, a szerelem és barátság áldozatait is szépeknek érezzük ugyan, de mégis sokkal föntebb szépet érzünk a nép és honszeretet áldozataiban, legfőbbet pedig az emberi nemzetért áldozó szeretetben. Ily áldozat és szeretet Krisztus.

De érezzük azt is, hogy az önáldozatnál föntebb a tárgyáldozat, mert az önszeretetnél föntebb a tárgyszeretet, s a viszonszeretet sem egyéb, mint a kettős tárgyszeretet. Ily tárgyáldozat Ábrahámé, Agamemnoné, a fiait föláldozó Brutusé, Manliusé. S így oltárainkon nagyobb a fiát föláldozó atya, mint a magát föláldozó fiú ; de mégis e kettő csak egy, mert mindenik legközönebb tárgy- és emberszeretet ; s innét azoknak feje fölött a legfőbb szeretet jelképe a szerető galamb.

A szépnek eddig kimutatott és a következő szempontokban is előmutatandó három fő létszere adott, úgy gondolom, okot arra, hogy a régiek a hármat mindenben szent számnak tartották ; s meglehet, hogy amiket én itt mondogatok, már ezredek előtt el valának mondva.

IX. POÉSIS.

Minden eddig mondottakból tehát látnivaló, hogy valamint minden szépnek és jónak, úgy a poésisnek is legfőbb oka és célja a szeretet és a szeretetből folyó teremtés.

Innét van, hogy a szerető lélek szeretni és szerettetni, gyönyörködni és gyönyörködtetni kivánván, gyönyöríti, képzi, szebbíti, harmóniázza magát, hogy szerettessék és gyönyörködtessék : gyönyöríti, képzi, harmóniázza, tökélyíti minden tárgyát, hogy mindent szerethessen s mindenben gyönyörködhessék ; innét az ön- és tárgyszeretetből az ön- és tárgyképzésnek ; az ön és tárgytökélyítésnek és teremtésnek harmóniás egésze és harmóniás középléte a poésis vagy a képző szellem megszebbített testi-lelki világa.

Innét van, hogy a képző szellem nem egyéb lévén bennünk, mint a teremtés örökké folyó munkájának gyönyörben öltözött folytatója, mint valami isteni kéz minden iránylatit gyönyörnek örök folyamává bájolja s gyönyör által vezeti lelkünket legfőbb célainkra: az élettökélyre és életterjesztésre, ezek által pedig legfőbb gyönyörre és boldogságra.

Innét van, hogy valamint a szeretetből folyó erény, úgy a szeretetből folyó képzőszellem minden földieken fölülemelkednek, s nemcsak valami föntebb célt, tökélyt és gyönyört iránylanak; de egyszersmind nyilván istenérzetté magasodnak és világosodnak.

Mert mi az erény egyéb, mint a legközönebb szeretetnek, vagy istennek az önszereteten fölülemelő érzelme, vagy az önszereteten való diadalma? s mi a leglelkibb poétai szép, mint az erényből folyó lelki szépnek s az istenérzetből folyó isteni szépnek harmóniás középléte vagy szép religió.

Ily szép religió volt a görög poésis, melynek rejteménye nem egyéb volt, mint szépben rejtett jó, s melynek valami szép istenei nem egyebek voltak, mint istenített testi-lelki erények, úgy szentségei is azon képző játékok valának, melyek a görög muzsikának és gymnastikának, a lelki és testi ember egyirányú s gyönyörrel járó képzetének nagy harmóniáját alkoták, melyből pedig önként folyt a görög erény és boldogság.

De a képző szellem isteni természetére mutat még az is, hogy a muzsika és ének, ezek az istent érző emelt lélek beszédei, még a mi komoly szentségű religiónkban is örökre fönntarták eredeti méltóságaikat.

Melyek szerint tehát úgy vélem, nem fogok nagy idealismussal vádoltatni, ha mondom, hogy a képző szellem oly isteni tulajdona az emberiségnek, mely nemcsak egész földi életünket megszebbíteni s az által boldogítani ösztönöz bennünket; de egyszersmind ösztöne valami szebb életnek és religiónak; s jól mondá Jean Paul, hogy ha minden templomok

leomlanak is, de a poésis oltárain az áldozatok meg nem szűnhetnek.

Mivel pedig a képző szellem bennünk van, s nem egyéb, mint maga a leglelkibb ember, tehát térjünk annak különösebb vizsgálatára, s látni fogjuk abban a legtulajdonabb poétai szépnek örök törvényeit s azoknak legtulajdonabb középpontját.

MÁSODIK RÉSZ.

KÜLÖNEBB SZEMLÉLETEK.

X. HARMÓNIÁS VAGY SZÉP EMBER.

A nagy természetnek vagy világnak egyik kis része a földi természet, melynek különféle életjelenetei adják a földi szépségek közönét, s melyek között legszebb életjelenet az ember, vagy határozottabban a szép ember és szép emberiség.

Legszebb földi életjelenet a szép ember, a közönre nézve azért, mivel minden földiek között legközönebb tökélyű élet, elannyira, hogy életerejével minden földieken uralkodik, minden földieknél szebbet tud gondolni s minden földieket tud szebbíteni és jobbítani; reánk nézve pedig azért, mivel természet szerint, valamint minden állat a maga faját szereti és látja legszebbnek, úgy az ember is nemcsak legszebbnek látja a természetben a szép embert, de egyszersmind legfőbb célja, tökélye és boldogsága a szép emberiséget szeretni.

Innét van, hogy a mindent szebbítő képző szellem legfőbb ideálai sem lehetnek egyebek, mint szép emberek, amit az emberiség legfőbb ideáliban, a hellenika szép isteneiben nyilván láthatunk, mert azok sem egyebek, csak szép emberek.

Valamint pedig ezen ideálokon nyilván látjuk, hogy

azoknak legközönebb tulajdonsága az, hogy azok az emberiség legközönebb középformáját mutatják ; úgy e részben én sem mondhatok mást, mint azt, hogy legszebb ember az, ki az emberiség legközönebb tulajdonságainak harmóniás középléte, azaz ki az emberi formák különféle extremitásait vagy végleteit és különösségeit egyiránt kizáró középen áll.

Igaz ez mind a testi, mind a lelki szép emberre nézve, mert nyilván érezzük, hogy minél több és nagyobb különösségeket látunk azokban, annál kevesebbé tetszenek, s érezzük, hogy minél nagyobb a különösség, annál nagyobb hiba.

Innét van, hogy a poétai lélek az emberi lelkek legközönebb formáját viseli s azok között középen áll. Mert ha az emberi lelkeket megtekintjük, úgy tapasztaljuk, hogy azok három fő formára oszlanak, u. m. poétai, philosophusi és harmóniátlan formára. Poétai forma az, melyben minden lelki erők harmóniás emeltségben vagynak ; philosophusi az, melyben az értelem emelt, de a többi erők kisebb-nagyobb mértékben munkátlanok ; harmóniátlan forma pedig az, melyben az alsóbb, azaz testibb érző és képzelő erők emeltségben vannak ugyan, de harmóniátlan emeltségben, azaz majd egymással, majd a lelkibb erőkkel ellenkezetbe jőnek s a harmóniátlanságnak különféle nemeit szűlik.

Hogy a poétai forma ezen két forma között áll, mutatja az, hogy mindenikkel összeér. A philosophusi formával összeér az értelem emeltsége által, mely a poétának épen oly fő charaktere, valamint a philosophusnak ; összeér pedig a harmóniátlan osztállyal az alsóbb erők emeltsége által.

Innét van, hogy a keletiek a prófétát vagy szent embert és bolondot gyakran egynek nézik ; valamint a törökök is azt hiszik, hogy a Mahomettől való származásnak legbizonyosabb jele az, ha az ember középkorában eszelős.

Hogy pedig a poétai osztály középszere egyszersmind annyi, mint tető, látni lehet onnét, hogy a

poéta philosophussá tud lenni, de a philosophus poétává nem emelkedhetik. De lehet látni onnét is, hogy mind a philosophusi, mind a harmóniátlan osztály az emberiség vég- vagy vészpontjai felé való hanyatlásnak kezdetei : mert a harmóniátlan osztály végpontja a bolondság és düh, a philosophusi osztály végpontja pedig a kretin- vagy plántaélet ; s így mind a két osztály végletei általmenetelek a nem-emberi természetekbe.

Az pedig, úgy gondolom, kérdést nem szenved, hogy a harmóniás vagy poétai osztályban van az emberek többsége ; mert ámbár a földi természet nem kevés tökéletlent hoz elő, de mégsem oly mostoha, hogy legfőbb teremtményében, az emberiségben, több roszszat mutatna, mint jót, hacsak valami igen ellenkező körülmények az emberi természetet egészen meg nem zavarják.

De még a mi harmóniátlan culturánk mellett is tapasztaljuk, hogy a legjobb poéták legáltalánosb tetszést nyernek ; a poétai culturában pedig még a philosophusok sem igen tudnak egyebek lenni, mint poéták, amit a görögöknél nyilván láthatunk, valamint azoknál látjuk még azt is, hogy Homeros verseinek hallására oly lelkesedésre ragadtatott a görög nép, hogy a poésis hatalmát a szép műveletű népnél majdnem mindenhatónak kell tekintenünk. Amik pedig mind azt mutatják, hogy valamint közép és legfőbb, úgy legközönebb is a poétai osztály.

Innét van, hogy a poéta, midőn szebbít, mindent középít s közönít, mert a szépben a középnek, legfőbbnek és legközönebbnek érteményei egybefolynak, mivel a legtulajdonabb poétai szép nem egyéb mint az emberi osztályok legközönebb közepén álló poéta. Ami azonban nemcsak a poétára, hanem a természet egészére nézve is, amint már láttuk, így van.

De így a dolog a testi szépségre nézve is. Mert valamint az emberi test nagyságának van bizonyos közép mértéke, melytől minél messzebb távozik, annál inkább szűnik szép lenni ; úgy van az emberi forma

minden részének bizonyos közép mértéke, melyet az emberi formák legközönebb tulajdonságai szerint formál magának az egészhez, közönhez és többséghez vonó szeretet vagy szépérzet és izlet. Ami természet szerint oly isteni ösztönünk, mely minket nyilván a közönhez von, s mely minél közönebb, annál boldogítóbb mind magunkra, mind az egészre nézve ; s nem ok nélkül mondá Jean Paul ezen érzelmünket, mely szerint az emberiség legközönebbjét érezzük legfőbbnek és legszebbnek, valami titkos istenérzetnek.

De ezért kerültek a görög művészek is ideálaikban minden individuálitásokat annyira, hogy még a magában szép különösséget is mindenkor távoztaták s mindenben a szép középszert és az emberiség legközönebb tulajdonságait választák. Mert midőn isteneiket az emberi középszernél nagyobbaknak formálták, ekkor religiói bényomásra ügyeltek s az istenek föntebbségét ábrázolák.

Igaz ugyan, hogy az emberi forma a különböző égtájak szerint változván, azzal együtt a szokás ereje miatt változik az emberi szépnek mértéke is ; de ez a mondottakat meg nem zavarja ; mert minden égtájnak van bizonyos középszere, s minden égtájnak szép mértéke a maga középszere. Egyébiránt pedig azt hiszem, hogy a nyiltabb eszű szerecsennel is könnyű azt általláttatni, hogy nem a szerecsen s nem a kakerlak, hanem a középszínű ember a legszebb.

Méginkább így van pedig a dolog a lelki széppel és szép mértékkel. Mert a lélek nincs úgy alája vetve az égtájnak, mint a test, s azt hiszem, hogy a lelki emberiség nagyjában mindenütt egyenlő, vagy legalább egyforma cultúrával egyenlővé lehet formálni, mert annak legfőbb charakterei mindenütt ugyanazok ; s mert ámbár a lelki szerecsenek, lelki kakerlakok és kretinek az égtájak hibáival együtt néhol igen megszaporodnak is, de többséget vagy közönséget sehol sem formálnak, sem pedig az emberi szépnek mértékei nem lehetnek.

Csakhogy, amint már a bölcs görögök tapasztalák

és megjegyzék, a nép erkölcsi romlása felforgatja még a szavak érteményeit is elannyira, hogy azokhoz egészen ellenkező ideákat köt. Így mióta az emberi közönség, középszerű többség megaláztatott, azóta ezen szavaknak érteményei is annyira elváltoztak és alacsonyodtak, hogy azokhoz még a papiroson is alig tudjuk eredeti érteményeiket erőtetni.

Mert természet szerint midőn egyszer a szeretet annyira megromlik, hogy az ember nem szeretni és szerettetni, hanem csudáltatni, bámultatni, különködni s mindeneken felül csillogni kíván ; akkor a szeretetlenség, hamis becsület és fényűzés a szép érzést is meghamisítja s a szépnek minden ideáit felforgatja.

XI. TESTI ÉS LELKI EMBER.

Az emberi természet legközönebb tulajdonságát abban látjuk lenni, hogy az ember nem egyéb, mint szép testben öltözött és testén uralkodó szép lélek : mely szerint a poétai szép annyi, mint a szép testnek és szép léleknek, szép testiségnek és szép lelkiségnek harmóniás középléte, s annyi, mint ezen harmóniában a szép léleknek és lelkiségnek uralkodása.

Az emberi természet ezen tulajdonsága szerint szebbíté a természetet a görög képzőszellem, midőn az egész lelki világnak szép testet, a testi természetnek pedig szép lelket ada, és a lelkieket a testieken uralkodókká tette ; s midőn szebb lelket az emberi léleknél, szebb testet az emberi testnél nem ösmervén, a lelkieknek emberi testet, a testieknek pedig ember lelket ada, s így mindenikre a maga szép emberi képét nyomván, azokat megemberíté s azáltal mind egymással, mind az emberiséggel harmóniába hozá.

Mert a testi-lelki világok közt lebegő ember csak úgy hozhatja magával harmóniába, csak úgy szeretheti leginkább mind a két világot, ha mindeniket megemberíti, mindenikre a maga szép emberi képét bájolja s mindenik a szép emberiséget tükrözi.

Így bájolt a görög képzőszellem testi tárgyainak szép emberi lelket, lelki tárgyainak pedig szép emberi testet ; s így formálta a hellenikának szép istenembereit és emberisteneit, valamint annak egész emberített vagy emberistenített szép testvilágát ; s valamint magában érezte, hogy ő a testieken fölül van emelkedve, az istenérzet által pedig az istentől függ ; a szerint a testieken a félisteneket, azaz istenített emberi erényeket, ezeken pedig a főbb isteneket fölülemelte. Ez vala magában a görög ideál. S mivel ez tulajdonképen nem egyéb vala, mint a testi, lelki, isteni természetek harmóniájának jelképe, s mivel ez a jelkép oly igen emberi kép vala, melynél emberibbet vagy szebbet soha nem lehet gondolni ; tehát látnivaló, hogy a görög ideált úgy kell tekintenünk, mint az emberiség örök és legfőbb ideálát.

Ezen ideálból folyt az, hogy a görög szellem mind a testi, mind a lelki világot úgy megnépesíté, hogy a görögnek minden szál fű élt és szólt, és minden idea legszebb testben jelent meg, s a szünet nélkül szép istenek közt lebegő ember a szépérzet által természetesíté magában a morált és religiót, mert épen ezeket látta mindenütt maga körül legszebb emberi színekbe öltöztetve, s épen ezeknek mélyen érzett lelki szerelméből folyt a görög lélek uralkodó színe, az isteni vídám nyugalom.

Mert a testi szépérzetből foly a lelki szépérzet, s a lelki szépnek szerelme ölell fel az embert ama szép lelki világba, hol az mintegy isten minden földieken fölűl lengve mosolyg.

A léleknek ezen emeltségét, s ezen emeltségből folyó szabadságát példázta az olympiai játékok jelképe, a leereszkedő delphin és a felemelkedő sas, ami nyilván csak azt akará mondani : le a hal- s hasemberrel, s fel a saslélekkel!

XII. SZÉP LÉLEK.

A szép emberi lélek, amint már az eddigiek mutatják, nem egyéb, mint harmóniás mozgású és harmóniás emeltségű szerető okos lélek. Harmóniás, mert abban az érző, gondolkodó és képzelő erők harmóniás mozgású játékban vagynak; harmóniás emeltségű, mert abban a testi érzelmeken a lelkiek, ezeken pedig a leglelkiebbek vagy isteniek fölűl lévén emelkedve, annak minden érzelmei, gondolatai és képzeletei az emberiség legfőbb charaktereivel és céljaival az okossággal, erénnyel és religióval harmóniázók, azaz tehát egyrészről a közönséges emberiséggel, másrészről pedig a természet ideális életével egyezők. Mert a világi életre néző világi okosság adja a világibb vagy testibb szépet, amazok pedig a lelki és isteni szépeket. Innét van, hogy az ily szép lélek önképét érezvén legszebbnek, a poétai szépnek fő létszereit az érzelmi, gondolati és képzeleti tökélyekben vagy szépekben, annak egészét pedig ezen háromféle szépek harmóniás középlétében, azaz az érzelmes és képzeletes gondolatban látja lenni; innét van, hogy valamint magát ezen három fő létszer és az imént említett három fő grádus harmóniás szerközetének érzi; a szerint a poétai szépet három fő létszer és három legfőbb charakter és grádus harmóniás szerközetének látván, azt három fő grádusra osztja; úgymint:

Első grádus az, mely az érzelmi, gondolati és képzeleti szépeknek az okossággal, második az, mely azoknak az okossággal és virtussal, harmadik legfőbb s legközönebb grádus pedig az, mely azoknak az okossággal, erénnyel és religióval egyező harmóniáját adja.

Ezen szempont szerint tehát az érzelmi, gondolati és képzeleti szépek formálják a poétai szépnek legtulajdonabb létszereit, mely háromféle szépek hármas jelenetei a szépnek három fő grádusában vagy tartományában, a testi, a lelki, isteni szépekben, ismét háromszor három Grátiát vagy kilenc Músát mutat-

nak, de mutatják egyszersmind a legtulajdonabb poétai szép létszereinek szerközetét is:

Ugyanis az első grádus az, midőn a lélek minden érzelmeit, gondolatait és képzeleteit az okosság törvényei és céljai alá rendeli; második az, midőn a lélek az erényben az önszereteten s minden földieken fölülemelkedik, s önerejében nyugszik; harmadik az, midőn a lélekben az erény komoly nyugalmát az istenérzet vagy religió vídám nyugalommá dicsőíti.

Vagy másként: az első grádus adja az érzelmi, gondolati és képzeleti józanságot; a második adja ezekhez az erkölcsi nagyságot; a harmadik pedig adja mind ezekhez az isteni fönséget és a religióból folyó vídám nyugalmat.

Innét van, hogy az első grádusbeli poésis is nagy szépségű lehet ugyan, de a legfőbb poésisnak múlhatatlan által kell menni a föntebb grádusokba, mert egyedűl az erkölcsi nagyság és religiói fönség rajzolatai adják a poétai fölségest.

Innét van, hogy Schiller a Propylæumok kiadójához intézett értekezletben, Hektor bucsúvételének rajzolatai között, leginkább kétféle szépségűt jegyez meg. Egyik az, midőn Hektor komoly de nyugodt méltósággal lép alá háza lépcsőin, csak orcája hajol a szenvedő Andromache felé; de egész teste már a vitézek felé van fordúlva; a virtus ereje fölülemelte földi érzelmein, önmagán nyugszik, nincs szüksége istenekre. Ez az erkölcsi erő, erkölcsi nagyság vagy virtus.

Másik s legideálisabb rajzolat az, mely szerint Hektor a maga fiát vídám nyugalmú tekintettel az istenekre bízva fölemeli. Ez az istenérzetből s religióból folyó isteni vídám nyugalom, isteni fönség, legfőbb ideál; mert ez nem egyébb, mint az erénynek és religiónak, az embernek és istennek harmóniás összefolyása.

Így szebbíté meg Rhesus lovai elrablásának rajzolatát Minerva jelenete; nemcsak azért, hogy a képzelet tárgyait szaporítá, mint Schiller magyarázza; hanem leginkább azért, mivel a magában rút gyilkos scénát az isten ideája és befolyása által megistenítě.

Így folynak örökre össze a poésisban az okosságból folyó philosophia, s a szeretetből folyó morál és religió, melynek harmóniájában állott a görög poésisnek s egész görög culturának nagy harmóniája.

Ezen harmóniából folyt azon legfőbb lelki emeltség, mely szerint a görög lélekben a lelki szépnek emelt érzelme a testi szépnek érzelmén uralkodóvá lett. Innét a plátói szerelem s Vénus-Uránia ; s ezen leglelkibb isteni szerelmet példázta Alkibiadez paizsán a mennyköves Eros, s így veszté el Orpheus Eurydicét, midőn azt más világi, azaz lelki szemekkel megpillantá.

A szép culturának ezen legfőbb charakteréből folyt a görög lélekbe amaz æquátori szélcsend, vídám nyugalom, melyet semmi meg nem háborított. Így lett az, hogy ezen boldog életű emberek, oly vídám nyugalommal meg tudtak halni, hogy voltak oly görög népek, kiknél szokás volt az öregek között innepi vendégségre barátjaikat összehívni s azok között felkoszorúzva a halál poharát vídám nyugalommal meginni. Így a haldokló Sokrates utolsó szava is religió és áldozat : «Egy kakassal tartozom, úgymond, Aesculápiusnak, vigyétek meg neki.»

Az ily legfőbb emeltségű és szabadságú lelket, s az ily lélek legközönebb szépérzetét, azaz legközönebb gyönyörét és boldogságát, azon boldogságát t. i., mely szerint mintegy isten a testi-lelki világok minden szépségeit egyiránt érzi ; mind pedig ezen legfőbb gyönyörnek a test szépségérzetből a lelki szépérzetbe, innét pedig az isteni vagy leglelkibb s legközönebb szépérzetbe folyását fejtegeté Pláto, mind az agathoni vacsorán Diotimával, mind Phædrosban a szárnyra kelő lélek játszi képével : ami természet szerint a görög szép culturának menetele, iránylata és legfőbbje.

Ezért volt az, hogy a szép cultura természetét ismerő Solon az ily lelki szabadságra nem emelkedhető köznépnek a görög szerelmet megtiltá ; azoknak ellenben, kiket a szép képzet a lelki szerelemre meglelkesített, ajánlá.

XIII. ÉRTELEM ÉS ÉRZÉS.

A leglelkibb élet nem egyéb, mint szeretet, a szeretet pedig érzés. Innét van, hogy a szívben gyúlad az élet, s annak utolsó ütésén fagy meg; innét van, hogy mindent előbb érzünk mint értünk, s gyakran amit egyszerre megérzünk, azt csak hosszas gondolkodás után, néha pedig úgy sem érthetjük meg; innét van, hogy valamint minden földi élet inkább függ a melegtől, mint a világosságtól, úgy mi bennünk is a leglelkibb élő és éltető, a szeretet, érzésben jelenik meg; s innét van, hogy a szépérzetből folyó képzőszellem nemcsak az okosság munkáit szebbíti, de megszebbíti még azon szükségeinket is, melyeket az okosság elhárítani nem tud.

Amik pedig mind oda mutatnak, hogy valamint a szeretet ön- és tárgyszeretetre oszolván, ön- és tárgyismeretet vagy értelmet tesz föl; s valamint a legfőbb teremtő erő nem lehet egyéb, mint a szeretetnek és értelemnek, a nap a melegnek és világosságnak harmóniás egyesülete, úgy az érzésben megjelenő szerető és képzőszellem sem lehet egyéb, mint a leglelkibb érzésnek és értelemnek harmóniás középléte, oly középlét, melyben minden érzet értelmet, s minden értelem érzést foglal magában, amit a szeretet célra vonó ösztöneiben nyilván láthatunk.

Mert valamint a testi szépérzet által legfőbb világi céljainkra jutunk, úgy a lelki szépérzet által is legfőbb lelki céljainkhoz emelkedünk; ami pedig nyilván mutatja, hogy a szépérzet nem egyéb, mint célérzet, s mutatja, hogy a lélek, mintegy Janus-fő, egyszerre két világot lát; úgy hogy valamint Raphael athenæi oskolája Plátót égre nézve, Aristotelest pedig földre függő szemekkel mutatja; épen úgy van a léleknek is két életre szolgáló két szeme, ú. m. a világi okosság, mely a földi életet világítja, és az érzésben megjelenő képzőszellem lelkibb látása, mely mint egy hold égi testeket és más világot mutat, s mely a maga tárgyait csak az érzés lelki fátyolában

látja ugyan, mint Mózes az istent a sinai hegyen, s mint az álmadó Endymion az éj istennéjét, de minden bizonnyal látja, mert érzi.

Így éreztek a régiek, midőn Venus-Urániát, a lelki szerelmet vagy szépérzést, egyszersmind halál istennéjének nézék. Érezték t. i., hogy az egyszersmind valami lelkibb és szebb életnek érzője és ösztöne vagy homályos látója; érezték, hogy annak lelki látása miatt nem elégszünk meg a földi élet kellemeivel, hanem valami szebbet sejtünk és óhajtunk, elannyira, hogy a világnak gyakran élve meghalunk, vagy csak félig élünk; érezték, hogy a lélek legfőbb érzelme, a szeretet vagy szépérzet, nem tehet fel egyebet, mint legfőbb értelmet és legfőbb célérzést.

Az érzésnek és értelemnek ezen harmóniájából foly az, hogy valamint a képzőszellem nem egyéb, mint a leglelkibb érzésnek és értelemnek harmóniás egyesülete; úgy a poétai szép sem egyéb, mint a szépérzet által iránylott szépnek és az értelem által iránylott jónak harmóniás középléte, azaz szép-jó vagy jó-szép.

A leglelkibb érzésnek és értelemnek ezen egybefolyását érzék a bölcs hellenek, midőn a lélekképzet egész munkáját a muzsikára és poésisra alapíták. S innét lehet azt kimagyarázni, miért tulajdonítának Hellasz minden bölcsei a muzsikának oly végtelen béfolyást az egész életbe, mely szerint egyiránt azt állíták, hogy a görög muzsika legkisebb változtatásával, múlhatatlan változni és romlani kell az egész görög alkotmánynak.

Ezen állítmányt Montesquieu az emberiség nagy könyvében paradoxiának nevezi ugyan, de valójában nem az, valamint az sem igaz, hogy itt a görög muzsikán a tudományok egyetemét kell értenünk.

Hanem ezen egész dolgot elsőben úgy kell fejtenünk, hogy a muzsikában élő-haló s harmóniás érzelmű görög lélekben a testibb érzés a lelkibb érzelemmel és értelemmel oly harmóniás összefolyásban voltak, hogy a görög a maga muzsikáját nemcsak homályosan érezte, mint mi a mienket, hanem egyszersmind

értette is, azaz, a muzsika meghatározott érzelmeit oly világosan és határozottan érzette, hogy ő benne azok meghatározott értelemmé és gondolatokká világosodtak. Mely szerint a muzsikával a görög léleknek, ezzel pedig az egész görög alkotmánynak igen is változni kellett.

Másodszor pedig fejthetjük ezen állítmányt úgy, hogy a görögöknél minden muzsika énekkel lévén összekötve, a muzsika változása ezen összekötést felbontotta: mind azért, hogy a régi énekek az új muzsikához nem illettek, mind azért, hogy a mesterkéltebb és lármásabb muzsika az éneket maga mellett elnyomta, s azáltal a lyrai poésis befolyását elrontotta, ami pedig nagy rontás volt.

Mert a görög népdalok nem csárdai dalok voltak, mint nálunk, hanem a görög poésisnak oly remekei, melynek a szép cultúrának legelevenebb, legmindennapibb orgánjait formálák, oly orgánjait, melyek az örömnek és muzsikával járó gyönyörnek egész erejével bájolák a legszebb érzelmeket és gondolatokat a szépnek megnyílt lélekbe, s melyek tán legfőbb képzői valának a görög léleknek, s melyeket a muzsika magával együtt elrontván, vagy maga mellől kinyomván, kérdésen kívül megrontott mindent.

Így gondolkodott a bölcs Sparta, midőn a Timotheusok bujálkodó húrja ellen az ephorusi bárdot több ízben fölemelte; s hogy igen jól gondolkodott, az idő megmutatta. Mert látjuk azt, hogy a görög muzsika szép egyszerűségének romlása után, a lármás és bujálkodó muzsika csakhamar előhozá a bujálkodó szenvedelmeket s az egész görög lélek harmóniájának enyészetét. S így lett az, hogy mind a muzsika, mind a poésis elvesztvén az egyszerűségnek és okosságnak alapját, Anaxilaus mondásaként, mindenik elkezdett évenként új csudákat szűlni, mint Lybia.

De ezen okból emelem fel én is a kritikai bárdot a nálunk módiba jött érzelgő sentimentalismusra és igen mesterkélt versformákra. Mert bizonyos az, hogy valamint a görögöknél a lármás muzsika elnyomta maga

mellől az értelmes éneket és poésist: úgy a mostani mesterkélt versformák és érzelgő csapongások, mint a poésisnak külső és belső lármás muzsikái, elnyomják a legbelsőbb poésist, nemcsak annyiban, hogy a mesterkélt forma a gondolat szabadságát igen megköti, és a nagy sentimentalismus az érzést ragadozásra szoktatja; de már magában a mesterkélt forma mesterkélt ízlést terjeszt, ami pedig annyi, mint természetlen vagy rút ízlés; s annyi mint a szép érzet és okosság harmóniájának, s így az emberiség legfőbbjének végtelen következetű megrontása.

Mert valamint ezen harmónia szűl minden emberi szépet és jót, épen úgy ezen harmóniának bomlata szűl minden emberi rútat és gonoszt; s ami legveszedelmesebb, igen ragadékony rútat és gonoszt; holott a képzőszellem valamint legfőbbje, úgy leggyengébbje is a léleknek, mind annyiból, hogy a képzőszellem minden látása csak homályos látás lévén, igen könnyen téveszthető; mind pedig annyiból, hogy annak szép vágya a tisztátlan szépet is könnyen megszereti.

Ezen gyengékre vagynak az emberiség minden rombolatai építve. A lélek érzi céljait, de nem látja, s így az érzés ereje által a hihetőt könnyen hiszi.

Innét vagynak a földet pusztító erkölcsök és religiók, s innét, hogy a görög bölcseség még a legkisebb húrhangot is az okosság örök törvényei alá rendelte.

XIV. KÉPZELET.

Jól mondá Jean Paul, hogy a képzelő erő csak prózája a képzőerőnek vagy képzőszellemnek, s nem egyéb mint valami potentiált világosb színű emlékezet, mely a barmokban is megvan, mert álmodnak és félnek, s melynek képei csak hozzánk szállangó levélhulladékai a valóságos világnak stb.

Igen rosszúl ítélnek ellenben azok, kik a poétai erőt majd az alsóbb lelki erőkben, majd az értelemmel egyező, majd pedig épen az értelmen fölülemel-

kedő képzeletben keresik. Mely balitélet természet szerint csak onnét származik, hogy az erők játékában az alsóbbak, mint érzékibbek, előbb szembetűnnek mint a lelkibbek.

Az értelemmel egyező képzelet látszik ugyan valamit mondani, de valójában igen keveset mond: mert minden józan ember képzelete egyez értelmével, de azért nem minden józan ember poéta. Az értelmen fölűlemelkedő képzelet pedig épen oly valami, mint a képírón fölűlemelkedő ecset, vagy épen lelki veszély! Igaz ugyan, hogy Plátó is ily váddal illeti respublicájában a poésist ; de ezen veszélytől nem a poétát félti, hanem a poésis gyenge publicumát. Mert való az, hogy a poéta képekbe öntvén gondolatait, az által az ifjúság képzeletét élesíti, s jóra-rosszra ragadhatja. De egészen más a dolog a poétával, hol nem a képzelet játszik a lélekkel, hanem a lélek játszik a képzelettel ; s ha vagynak oly rossz poéták, kikben az értelmen a képzelet fölűlemelkedik, azok vegyék magokra Plátónak ezen leckéit.

A képzelet nem egyéb, mint a testi látásnak visszalátása, azaz amit láttam vagy beszédben lefesteni hallottam, ismét vissza tudom képzeletemben látni. A képzeletnek egész munkája csak az, hogy a valóságból és leírásokból fölkapott képeket megtartja, melyből a képeket mintegy képeskönyvből, mikor tetszik, kinézzük.

Az a tehetség pedig, mellyel a képzelet képeit módosítani, el- és összerakni tudjuk, már nem képzelet, hanem fictió, azaz a fictió játszik a képzeleti képekkel ; és csak ily értelemben lehet a képzeletet poétai erők közé tenni, aminthogy én is ily értelemben vettem azt.

Mert a fictio vagy költés már oly szabad munkássága a léleknek, mely már a külvilág és képzelet képeivel meg nem elégszik, hanem azokon fölülemelkedik, s azokat önnézetei szerint módosítani s új alakokká formálni igyekezik ; következőleg a külvilágon és annak bényomásain uralkodni, s így költeni, ideáli-

zálni akar. Ez tehát már oly létszere a poétai léleknek, mely nyilván a teremtő és képző ösztönből foly. De még ily egyesületben sem legfőbbje a poétai léleknek a képzelet, mert még így is csak akkor emelkedik valódi poétai erővé, ha azt a képzőszellem, azaz a szépérzet és érzelem intézi, vagy ha azokkal egyesűl; mivel ezen egyesűlet nélkül a lélek legbelsőbb természet szerint rút is, rossz is lehet.

Ezért van, hogy a vídám lélek vídám világot költ és képzel, a szomorú szomorút, a rút pedig rútat, azaz a vídám lélek vídám képekkel, a szomorú szomorúkkal, a rút pedig rútakkal játszik, s mindenik oly világot fest mint maga. Mikor pedig nem a lélek játszik a képekkel, hanem a képek játszanak a lélekkel, már akkor a lélek nem poétai lélek, hanem oly romlott lélek, mely a poétai szabadságot és emeltséget elvesztette.

Amit Montaigne mond, hogy a képzelet minden embert lökdöz, sokat pedig orra buktat, csak a nem-poétákra illik. — Mert ámbár a költés vagy fictio oly igen természete az embernek, hogy alig van ember, ki magát és világát valamivé ne költené és képzelné úgy, hogy még a legföldszagúbb realista is költ valami vakondoki világot, s a maga kukacait korántsem nézi azoknak, amik; de épen az a nagy különbség a poéta és nem-poéta között, hogy a poéta csak szép világot költ és csak oly képzeletekkel játszik, melyek az okossággal és szépérzettel egyezők.

Innét van, hogy a poétai lélek mind való, mind képzelt zajlatiban úgy jelenik meg, mint Giulio Romano mosolygó Junója a réműlt istenek és tűzokádó óriások között. Ezért legfőbb charaktere mind a philosophusnak, mind a poétának a józanság, mely szerint mindenik olyan, Jean Paul szép képe szerint, mint valami égig emelkedő s általlátszó jéghegy a többi földi alpesek között, azzal a különbséggel, hogy egyikben pólusi hósivatagok, a másikban pedig æquatori örök virúlatok tűkröznek.

Így van az, hogy a nem-poétai lélekben majd érzés, majd képzelet az értelmet hanyatt-homlok lökdözik,

s a harmóniátlanságnak különféle rút formáit mutatják; a poétai lélekben pedig mindenkor az öreg okosság figyelme alatt játszanak, melynek feje felett nem a képzelet, hanem a szeretet galambja terjeszti ki szárnyait.

De jegyezzük meg itt azt is, hogy a fictió vagy költés csak oly része lévén a poésisnak, melyet az egészszel össze nem zavarhatunk, igen rosszúl nevezgetjük a poétát költőnek s a poésist költésnek; amit még akkor sem lehetne helybenhagyni, ha a poésisnak jobb nevet nem adhatnánk. Midőn pedig előttünk állanak a *költész* és *költészet*, melyek épen oly jók, mint *művész* és *művészet*, tehát ha a poésisnak magyar nevet akarunk adni, természet szerint ezeket kell választanunk. Mert a szónak lelke és tökélye a határozott értemény, s jobb új szót nem csinálni, mint értelemzavaró rosszat.

Igen óhajtanám tehát, hogy a helytelen költő és költés helyett a költész és költészet jőne divatba, a költés pedig maradna az, ami volt, t. i. fictió; mert a költésnek egyébiránt is már sokféle érteményeket, még pedig alacsony érteményeket adtunk, melyekkel oly fő tárgyakat, mint poésis és poéta, összezavarni semmi tekintetben nem illik.

XV. JÁTÉK ÉS VALÓSÁG.

Valamint a költésznek és költészetnek, úgy a játéknak ösztöne is, oly igen természetében van az embernek, hogy ha az kénye szerint élhet, ha rossz cultúra vagy nyomorúság azt el nem komolyítja, egész életét játékká szereti tenni; amit nyilván látunk mind a szebb égalji vad népeken, mind a természet ösztönein fejlett görög cultúra vídám emberein, kik az egész emberképzet nagy munkáját különféle játékokba öltözteték, s azáltal az egész életet egy szép játékká bájolák.

Ezért nevezték a régiek minden tanulmányokat

játékoknak, s ezen ösztönre épít a poéta, midőn az emberképzet minden munkáit játékos formákba öltözteti. De valamint a költés csak úgy lesz költészet, ha szépérzettel és okossággal egyesűl ; úgy a poétai játék is csak ezen egyesűletben emelkedik szép vagy képző játékká.

Mivel pedig ez annyit tesz, hogy a szép játéknak az okot és célt érző lélek céljaival, a testi-lelki emberiség képzetével és boldogításával, s így az emberiség legfőbb realitásaival összemunkálónak kell lenni ; tehát következik, hogy ezen szempontban a poétai szép annyi, mint a játéknak és valódiságnak harmóniás középlete, s annyi, mint ezen harmóniában a valódiságnak föntebbsége.

Mert a költészi játék célja nem játék, hanem a játékból folyó realitás, ami természet szerint nem más, mint az emberképzetből eredő emberi tökély, és a tökélyből következő minden emberi szép és jó.

Valamint a Teremtő azáltal teszi szépekké a természet minden életjeleneteit, hogy azokat végtelen különféleségű játékos formákba öltözteti ; úgy a költészi lélek is játékos formákba önti ugyan minden műveit, de azért egyiknek sem fő célja a játék, hanem igen is mindeniké a teremtés.

Minden képző játék lelke és célja az emberképzet, s mindenik annál főbb tökélyű, mennél egyezőbb ezen céllal, s mindenik szép mértéke ezen célirányossága ; oly mérték, mely a szép játékot a gyermekestől, ezt pedig a rúttól megválasztja ; gyermekes t. i. az, ami ezen mértéken alúl marad, rút pedig az, ami ezen mértékkel ellenkezik.

Nem kell azonban innét azt következtetni, hogy csak az szép, ami egyszersmind hasznos ; hanem csak azt, hogy a legfőbb poétai szépnek egyszersmind hasznosnak, célirányosnak kell lenni. Mert a szépnek számtalan nemei és grádusai vagynak mind a művészetben, mind a természetben, melyeknek a hasznossal semmi közök. De mikor a költészi szépről általában szólunk, akkor csak a legfőbb poétai szépet ért-

jük, ami pedig nem más, mint a szépnek, jónak, hasznosnak és célirányosnak harmóniás vegyülete.

Van szép virág, szép szín, szép hang, szép gyermekség, mert a gyermek is része a szép emberiségnek, valamint amazok a szép természetnek ; de mindezen szépek úgy alatta vannak a költészi szépnek, mint a test a léleknek, mint a gyermek a legfőbb embernek, oly embernek, ki valamint magában, úgy minden munkáiban a szépet hasznossal párosítja.

Ezen szempont szerint nevezzük a poésist phantasia játékának. De ha annak határozottabb értemént akarunk adni, definiálhatjuk azt a képzőszellem harmóniás lelki játékának : harmóniásnak, mivel harmóniásan emeli lelkünket ; lelkinek, mivel így kell azt megválasztanunk a testibb szép játékoktól, mint : muzsika, tánc, képirat stb.

A lelki játék már valódiságnak és játéknak középletét jelenti s kimondja, hogy a képző játéknak a legfőbb célra hatónak s legfőbb célt érző lélekkel egyezőnek kell lenni. Az ily lélek pedig igen érzi azt, amit Sokrates monda : vesszen el, ki a szépet a hasznostól legelőször megkülönböztetni merészelte ; és az ily lélek mondja ezt Plátóval : az oly művésznek, ki hasznosra nem ügyel, ha Charisok kezeivel hinti is virágait, töltsünk illatokat fejére és küldjük tovább.

De ezen alapnak elvesztése nemcsak meghaszontalanítja a képző játékokat, hanem egyszersmind el is korcsosítja és csúfítja. Mert a hasznosra nem ügyelő művész nem használni, hanem csudáltatni akarván, a józan és szép középről csakhamar rút különösségbe, fölöttibbségbe és különféle céltalan végletekbe bukik. Innét van, hogy a célirányos görög egyszerűség enyészete után minden művészetek elkezdtek tulajdon határaikon és céljaikon túl kalandozni, s valamint saját céljaikat és magokat, úgy az egész szép cultúrát is meghamisították ; mert minden művészet csak addig szép és hasznos, míg tulajdon határaiban marad és legtulajdonabb céljain túl nem hág.

Így látjuk már ma többnyire, hogy a művészek kártékony túlságokban és fölöttibbségekben keresik a művészet legfőbbjét. Az ének, melynek célja az értelmes beszédet a hanglebegés harmóniás játéka által megszebbíteni, elnyeli a beszédnek egész értelmét, s általmegy az értelmetlen muzsikába, a szép emberi hangból a fülemile hangjaiba, s csak akkor ér célt, ha tüdőt repeszt.
A muzsika, melynek tárgya a szép érzelmek kinyomása, általmegy a képiratba festeni a fülnek szemtárgyakat és kapucédulákat. A tánc, melynek célja mozdulataink harmóniázatja s minden erőnknek gyönyörrel járó kifejtése, általmegy a nyakszegő nehézségekkel való küzdésbe és kötélen táncolásba.
Így a költészet, melynek célja lelkünk minden erejét harmóniás emeltségbe és szabadságba hozni, túlmegy a maga határán és célján, midőn majd csupa festővé lesz és szünet nélkül festeget, majd csupa philosophiává, midőn szünet nélkül bölcselkedik; majd csupa muzsikává, midőn majd csak az érzésnek, majd csak a fülnek muzsikál; majd pedig, midőn céltalan nehézségek meggyőzésében keresi a költészi tökélyt, általmegy a gyermekes mesterkélésbe és artistai kötélen táncolásba.

XVI. A KÖLTÉSZET FŐ CHARAKTEREI ÉS CÉLJAI.

A poétai lélek szabadsága és vídámsága önként szüli a vídám philosophiát, valamint a vídám morált és vídám religiót, melyek is valamint fő létszerei és charakterei, épen úgy fő realitásai a poétai léleknek; mert egyedül ezeknek harmóniás egyesülete által éri el legfőbb céljait, az erényt és vídám nyugalmat. Mivel pedig a poétai lélek nem egyéb, mint maga a legbelsőbb poésis, következik, hogy ezen alapnézet szerint a poésis annyi, mint a vídám philosophiának, vídám morálnak és religiónak mosolygó ölelkezete;

oly ölelkezet, mely valamint az élet komoly tanítóit, a komoly tudományokat a szépben egyesíti ; úgy azoknak egyesülete által az élet mosolygó dajkáinak, a szép művészeteknek ölelkezetét is következteti s így szűli az egész szép culturát.

A tudományok ily egyesülete charakterizálja a görög poésist, valamint annak minden jobb rokonait. Raiman egész encyclopædiát vont ki Homerus énekeiből ; s aki Raiman szemeivel nézi a görög költészet lelkét, látni fogja, hogy a görög nép nem ok nélkül látta abban a szépnek, jónak és igaznak örök kánonait.

De mivel vagynak oly hajszálhasogató æsthetikusok, kik a költészet és a tudományok párosítását érteni nem akarják ; tehát azokra nézve jegyezzük meg e következendőket :

A művészetek és tudományok összehangzása épen az a poésisban és a poétai culturában, ami a testnek és léleknek, a szívnek és főnek harmóniája az emberben, azaz : élettökély. Ez pedig fő célja mind az embernek, mind az egész emberi culturának. És épen az a poésisnak és poétai culturának nagy charaktere, hogy azok minden szép művészeteket és tudományokat egymással és az emberiséggel harmóniába hoznak. Ezen harmóniából lehet azt kimagyarázni, hogy a hellenek oly rövid időn és játszva azon tetőre jutának, hová minket harmóniátlan cultúránk soha nem emelhet. Mert az egyoldalú cultúra, amit egyrészről épít, más részről elrontja ; s tapasztaljuk. hogy mink a régieknek még testi és kész műveiket sem tudjuk követni, az ő lelki szobraik iránt pedig, úgy látszik, örökre béhunytak szemeink.

A költészettel párosuló philosophián nem oskolai hiú speculátiókat, nem az élet halvány képét fölfedező, s azáltal a lelket elkomolyító hideg igazságokat kell érteni ; hanem csak életbölcseséget és a poétának azon okosságát, mely szerint minden műveiben a szépet hasznossal, és az egész poésist az emberiség javára néző célirányossággal párosítani tudja.

Nem kell azonban innét azt vélni, mintha én a poésist egészen a philosophia alá akarnám rendelni. Sőt igen, azt hiszem, hogy a tudományok egyesülete nem függés, hanem szerelmes ölelkezet. Függetlenűl harmóniáznak azok, s mint a szivárvány színei, úgy folynak össze a poésis közép színeiben.

Midőn a szépnek törvényeit az okosság törvényeiből fejtegetjük, nem azért tesszük azt, mintha a poésist egészen azon törvények alá vetni akarnók; hanem leginkább csak azért, mivel az okosság törvényeit jobban ismerjük, mint a homályos szépérzetét; mind pedig azért, mivel tudjuk, hogy ezen kétféle törvényeknek egyezniök kell, holott harmóniátlanság és ellenmondás volna a lélekben és poésisban. Így midőn azt mondjuk is, hogy az érzésnek és képzeletnek az öreg okosság figyelme alatt kell játszaniok, s játékaikat annak törvényei alá kell rendelniök, akkor is csak azoknak szerelmes ölelkezetét, összehangzását kell érteni. Mert mind a szívnek, mind a főnek vagynak saját független törvényei, s valamint a világnak, úgy a léleknek tökélye is harmónia, melyben a philosophia, morál és religió, mint szépek, fölülemelkednek ugyan egymáson és a poétai lelket valami theokratiává formálják; de ez a theokratia csak a szeretet és harmónia theokratiája.

Ezért mondja Schiller: az ember ne legyen se okos, se oktalan állat, hanem csak ember; a természet ne kirekesztőleg, az okosság ne föltételesen uralkodjék azon. Mind a két törvényadások teljesen függetlenek legyenek egymástól, és mégis teljesen egyezők.

Messze tévedt Plátó e részben, midőn a poésisban a philosophiát kirekesztőleg uralkodóvá emelte, s a poéták hibái helyett az egész poésist galádúl kárhoztatta. Amit, úgy látszik, csak azért tett, mivel nemzetének a poétai cultura helyett philosophusit akar adni. Nem látta Plátó, hogy nemzetének egész dicsősége a szép cultúrán függött, s nem tudta, hogy lelket komolyítani annyi, mint rontani, amit a poésis

enyészete után elég nyilván mutat az elkomolyított és rontott világ.

De még messzebb tévedtek azon német bölcselkedők, kik a dolog kérgéről ítélvén, a poésist a lélek alsóbb tehetségeire szoríták ; s így azt csak valami érzéki szépnek tekintvén, elégnek tarták, ha a poéta a fentebb lelki szépeket nem sérti. Való az, hogy holmi lyrai hulladékok ellehetnek azok nélkül. De az aesthetikában nemcsak ezekről van szó, hanem főképen az egész poésisről, vagy az egész poétai világnézetről, melynek pedig a morál és religió épen oly fő létszerei, valamint a szép emberi léleknek.

A hellen művészek nemcsak lantot adának a költész istennek, hanem egyszersmind fénysugarakat, orvos füveket és sárkányölő nyilakat. A görög nép addig oly kényes volt e részben, hogy legkedvesebb dráma-költésze, Euripides ellen csak azért felláza-dott a játékszínben, hogy az a gazdagságot dícsérte. Amit pedig korántsem csupa politikai célból tett a görög nép ; hanem leginkább az erkölcsi szépnek magas érzetéből. Mert mint erényt érző és imádó lélek, még politikai hasznait is gyakran feláldozta a lelki szépnek. Így tiltá be Themistokles hasznos javaslatát, midőn azt Aristides igazságtalannak jelenté, s így nem engedé Filep magános leveleit fölolvasni. Athenae annyira tisztelte és idealizálta a szeretet törvényeit, hogy az areopagusból csak azért kitiltatott egy areopagita, mivel a keblébe repült madarat megölte ; Sparta pedig, tudjuk azt, maga volt a megtestesült erény.

Él pedig még Sparta és Athenae minden szép lélekben ; s ami azokban szép volt, szép lesz az örökre, mert az utolsó szép lélek hasonló lesz az elsőhez ; s valamint azon nép remekeit legszebb erkölcsi Chárisok charakterizálják, úgy a szépnek minden remekeit örökre azoknak kell charakterizálni.

Midőn azonban a költészettel összekötendő morálról és religióról van szó, nem kalugyeri száraz üres moralizálást és szenteskedést kell gondolni ; hanem

szép morált és szép religiót, olyakat t. i., melyek a legszebb emberiség charaktereivel és céljaival egyezők ; s melyeket a poéta nem mondogat, hanem eleven előadása által a szépben éreztet és szerettet ; s mennél nagyobb a költész-genie, annál szebb angyalalakokat teremt, és annál rútabbnak festi a gonoszt, hogy amazokat szeresd, ezt pedig gyűlöld.

De azt sem kell innét gondolni, hogy a keresztyén poétának keresztyén mythologiát kell koholni, mint némelyek íztelenkedtek, s ami mind a szépnek, mind a keresztyén hitnek természetével ellenkezik. Mert a mi istenünk csak lélekben jelenik meg, mint a görögök legfőbb istene, a fátum ; s elég annak csak ideájával megisteníteni a poésist, mint a fátum homályos ideája megistenítè a görög drámát.

Így istenítè Kotzebue drámáinak legérdeklőbb jeleneteit, mikor p. o. Húgó unokái holttesténél térdre esik ; mikor Zameo hölgye lelkét az égben látja ; mikor Las Casas a haldokló Bolla fájdalmas scénájában a legszentebb igék által békélteti s enyhíti a lelket stb. Így istenítè Voss idylli eposát s grünaui *schlafrockos* predikátor által, ki nemcsak idylli, de egyszersmind igen ideális személy ; mert a leglelkibb és legfőbb ideál nem egyéb, mint szép erkölcs és szép religió által dicsőült emberiség.

És épen így kell a keresztyén religiót a poésissal harmóniába hozni ; nem pedig annak formátlan lényeivel a poésist formátlanítani. Mert a keresztyén religió lelke igen szép s igen ideális ugyan ; de annak minden személyített alakai nem poésisba valók. Mert mindazok igen egyformák, komolyak és határozatlan színűek, s mind a poétai széppel, mind a poétai játékkal egyiránt ellenkezők ; amit tán fölösleg is éreztet azon hidegség, vagy tán sokaknál épen gyűlölség, mellyel azok iránt korunk viseltetik.

De ha ezen hidegvette időt nem tekintjük is, még akkor is csak azt kell mondanunk, hogy a költészetben nem elég az új religió és új világnézet ; azoknak szépeknek is kell lenni, s nem az próféta a poésisban,

ki új religiót mutat, hanem csak az, ki legszebb religiót alkot. Mert ámbár minden religióban lehet valami szép; de azért távul legyen, hogy az újság hiú kecseinek a legfőbbet feláldozzuk. A poésisban nem az a kérdés: mi új? hanem csak az: mi legszebb?

Amire pedig természet szerint minden szépérző örökre csak azt fogja felelni: hogy a legszebb csak egy, és ez az egy a Hellenika. Ugyanazért mink is csak azt mondjuk, hogy e részben legfőbb föladás, reánk nézve, a Hellenika mosolygó képeit religiónk magas szellemével párosítani olyformán, hogy költészetünk egész szelleme keresztyén philosophiát leheljen ugyan; de annak képtárát és virág öltözetét a görög mythosok formálják.

Azon ellenvetés, hogy a Hellenika istenképei már ma nekünk csak hideg jelképek és nem adnak oly vallásos hatályt, mint a görögöknek, nem szinte helyes. Mert ha megengedjük is, hogy azok szebbek voltak a görögöknek, mint nekünk; mégis csak azt kell mondanunk, hogy azok mind a mellett is szebbek nekünk, mint a romantica testetlensége, vagy annak formátlan lényei, melyeket sem idő, sem hely a költészet természetével harmóniába nem hozhat.

Egyébiránt pedig tudnivaló az, hogy a görög nép jobb része szintúgy ösmerte azon isteneket, valamint mink, s ha volt oly rész, mely azokat valóságos isteneknek hitte, arra csak az a felelet, hogy az alnép nem publicuma a poésisnek sem Hellasban, sem nálunk.

Meglehet, hogy a romantica vázlelkei és boszorkányai a mi alnépünkre bényomóbbak, mint a görög Charisok; de a valódi poétának nem lehet célja a vakot vakabbá tenni, s nem elég a poésisban a nagy bényomás; annak szépnek is kell lenni. Mert egyedül a szépérzetben egyesülhetünk örök ideálainkkal, a görögökkel; csak annyiban emelkedünk pedig, amenynyiben azokhoz közeledünk.

XVII. KÖLTÉSZETI OSZTÁLYOK.

Az ön- és tárgyszeretetből folynak az ön- és tárgyképzetek, vagy személyes és tárgyas költészetek ; a viszonos szeretetből pedig, mely az ön- és tárgyszeretet egyesülete, foly a tárgyas költészetek harmóniás ölelkezete és középlete ; oly középlet, mely amaz osztályok szépségeit magában egyesíti, és így azoknak közöne és legfőbbje.

Mely tetőn lehet ugyan a költészet majd személyesb, majd tárgyasb ; de mihelyt kizárólag csupa személyessé, vagy csupa tárgyassá válik, azonnal leszáll a költészeti tetőről s oly egyoldalú végletbe bukik, mely már csak általmenetel vagy a muzsikába, vagy a festésbe. Mely szerint tehát a valódi költészetek nem csupa személyes és tárgyas, hanem személyesb és tárgyasb osztályokra válnak ; mert így azon kétféle színek középletét teszik fel.

Igy a dolog a naiv és sentimentális, a természetes és ideális osztályokkal is. Mert itt is kell mondanunk, hogy a poésis nem csupa természetes és ideálos ; hanem ezeknek harmóniás középlete, mely természetesb és ideálosb színekre oszolhat ugyan, de nem csupa természetesre és ideálosra. S így a dolog, ha az emberi nemek és korok természetéből folyó legbelsőbb szellemszínek szerint osztjuk is el a költészeteket. Mert akkor is csak azt látjuk, hogy a valódi poéta nem csupa naiv asszony és gyermek, nem komoly férfi vagy öreg, hanem csak ember, azaz az emberi nemek és korok kellő közepén álló oly közép ember, ki az emberi nemek és korok minden szépségeit magában egyesíti, azoknak minden élesebb különösségeit levetkezi, és az emberiség legközönebb színeibe vagyon öltözve.

Ez a közép ember az örök ifjú, a fodros Apolló, kit mink gyakran csak gyermeknek nézünk ugyan, mint az íztelen africai hierophanta gyermekeknek nézte a helleneket ; de valójában az ily közép lélekszín a legközönebb és legfőbb poétai szellemszín.

Ezen szemléletek szerint nevezhetjük az ily közép

színű költészetet közép vagy harmóniás stylusnak, mind azért, mivel azon stylusok végleteit vagy vétkeit egyiránt kerüli, s azoknak legszebb közép színeit egymással harmóniába hozza ; mind pedig azért, mivel legközrehatóbb, azaz az emberiség különféle osztályaival legharmóniázóbb, mert azokkal egyiránt összeérvén, mindenikre egyiránt munkál. Ami ismét a harmóniás stylus legfőbbségét mutatja ; mert a legfőbb költészetben múlhatatlanul össze kell a szépnek és hasznosnak folyni.

Az asszonyi vagy gyermeki könnyűség, naivság, természetesség és a férfiúi erő, sentimentálitás és ideálitás épen oly létszerei a költészetnek, valamint a lágyabb és keményebb hangok a muzsikának ; s valamint ezeknek összehangzó játéka formálja a muzsikát, épen úgy formálja amazoké a költészet lelki muzsikáját. Ezt példázták a régiek, midőn azt mesélték, hogy a harmónia az összeköttetett Vénus és Márs szerelméből született.

De ezen szerelemből született a görög költészet szép közép színe is, mely annyira felolvasztá magában azon színek individuálitásait, hogy alig lehet meghatározni, melyik szín uralkodóbb azon. Ezért tulajdonít annak Schiller csupa gyermeki naivságot, Luden pedig férfierőt és egyszerűséget.

Mely ellenkező ítéletek oka csak az, hogy Schiller a mostani német sentimentálismushoz, Luden pedig a mostani asszonyi és gyermekes kecsességhez képest ítélt. — Így pedig a hellenek igenis majd csupa gyermekeknek, majd csupa öregeknek látszanak ; de ez csak annyit tesz, hogy azok minden végletektől egyiránt távul vagynak s a legszebb középleten állanak.

A naiv és ideális költészetek összekötéséről gondolkodott már Schiller is, úgyhogy azt nem csak lehetőnek, de egyszersmind legfőbb megfogásnak is tekinté. Azonban ő e részben, Jean Paul jegyzete szerint is, még tisztában nem lévén, ezen megfogást csak említé ; pedig épen a legfőbb megfogás lett volna legfőbb tárgya az aesthetikának.

De leginkább elárulja homályát, midőn azt mondja, hogy míg a tökély tetejére nem jutunk, addig ezen összekötésnek eleget nem tehetvén, jobb addig vagy az ideálitást, vagy a természetességet a lehetségig űznünk, mint azoknak egyszerre meg nem felelhetvén, mindeniket elhibázni. Ami épen annyi, mintha azt mondaná, hogy amíg tökélyesek nem lehetünk, addig legyünk a lehetségig tökélytelenek.

Ily alaptalanságból folytak Schiller túlságai! Megösmeri, hogy a különösségek és végletek a tetőn összefolynak ; mégis a tetőtől való távozást és a végletek lehetségig űzését javalja.

Valójában Schiller azt gondolá, hogy a német sentimentálismus szertelenségeit és a romantica vázképeit kell a görög naivsággal és Chárisokkal párosítani ; amihez természet szerint több mint emberi költész-genie kivántatnék, ha azt akarnók, hogy költészetünkből korcs alakot vagy arabesket ne formáljunk.

De nem ez a föladás ; hanem csak az, hogy a poéta hányja el a sentimentálismus végleteit, s térjen a szép görög középszerhez és egyszerűhez, mint Voss szép Luizája és Goethe közép színű remekei.

Schiller értekezete a naiv és sentimentális költészetekről, jó intő példa arra, mennyi készület kivántatik még oly geniusnak is, mint Schiller, hogy a poésis természetéhez jól tudjon szólni ; mert ő minden bizonnyal ezen értekezetben minden mély látásai mellett is gyakran fonákul lát.

Így midőn a naiv és sentimentál szellemek gyökereit nyomozza, annyira téved, hogy a naiv vagy görög poésist a culturátlan természetes emberiségből, a mostani sentimentálismust pedig az emberi műveltségből származtatja. Amit természet szerint egészen meg kell fordítani, s azt kell mondani, hogy a görög szép cultúra és legfőbb görög műveltség szülte a naiv görög poésist ; a mi culturátlanságunk pedig, azaz a szép cultúra nemléte, ami épen annyi, mint nemcultúra, szülte a mostani nagy sentimentálist, mely minél nagyobb annál nagyobb cultúrátlanságra mutat.

Schillernek azt kellett volna itt mondani, hogy a természetes, következőleg a szép és jó görög culturából folyt a görög poésis ; a természetlen, és így rossz és rút culturából pedig foly a sentimentálismus. A görög cultura természetes ; de csak annyiban, amennyiben minden ideálnak egyszersmind természetesnek kell lenni, mert nincs rútabb a természetben, mint a természetlenség. De úgy látszik, Schiller még azt sem látta által, hogy a mi igen egyoldalú s ugyanazért igen tökélytelen culturánkat, a görögök minden oldalú s így minden tökélyű culturájokhoz még csak hasonlítani sem lehet ; hacsak a mi boldogtalan chínai ábécénket, azt a minden terminologiák terminologiáját, culturának s a görög muzsika és gymnastika nagy harmóniájának nem tekintjük.

Mindaz, amit Schiller a culturából származtat, nem egyéb, mint tudatlanság, és amint már mondám, szeretetlenség szüleménye. Nem szerettetni, nem használni, hanem bámultatni akarunk ; s nem az ifjúságnak és népnek énekelünk, kiknek használhatnánk, hanem tudós terminologusoknak, kiknek már nem használhatunk.

S ha tudná a poéta, hogy minden fölöttébb való rút és rossz ; s ha tudná, mi a szép középlet ; kerülné a sentimentálisták felcsigázott gondolatait, érzelmeit és képzeleteit ; ha tudná, hogy a költészet fő célja és tökélye a gondolatot minden lehető módon érthetővé, érezhetővé s mintegy láthatóvá tenni : nem vonná le tárgyairól a testet, hanem inkább lelki tárgyainak is testet adna, mint a görög ; s nem burkolná mindennapi gondolatait a tudós mysticismus burokjába, hanem inkább a legmélyebbet is gyermeki alakba öntené, mint a görög.

Így nemkülönben, ha tudta volna Ariosto, hogy a súgónak a súgólyukban kell maradni ; szintúgy minden complimentum nélkül hagyta volna Ferrant és Rinaldót valamint Homerus Glaukust és Diomedest.

Mindezek, mondom, nem a cultura, hanem a szeretetlenség és tudatlanság szüleményei, s így a dolog

a romantica minden egyéb ízetlenségeivel. Hanem úgy látszik, Schiller igen a maga fazeka mellé szított, s nemcsak védeni akará a maga stylusát, de azt egyszersmind valami legfőbb osztállyá akará emelni, ami természet szerint hiú akarat vala.

Mert ha megengedjük is, hogy azon érzelmi és gondolati erő és mélység, azon pompás nyelv és komoly fönnségű férfi-arc, melyek Schiller költészetét bélyegzik, magokban véve valami főbbek, mint a naivabb stylus pompátlanabb szépségei ; de a legfőbb szempontra, az emberi közönségre nézve, csakugyan azt látom, hogy a főbbség a naiv szellemé, mivel ez közre és célra hatóbb. Ami pedig nemcsak annyit tesz, hogy hasznosabb, hanem annyit is, hogy szebb ; mert a célérzet, amint már mondám, annyi, mint szépérzet, és a legközönebb mindenben egyszersmind legfőbb.

Schillernek ezen tisztulatlan eszméletei igen gyakoriak a német æsthetikákban, valamint igen szembetűnők azok Bouterwecknél is, ki hasonlóképen oly balúl fogá fel a természet æsthetikai követését, hogy a szépet majd a természetes és ideálos között állítja lenni (l. 95. és 294), majd pedig azoknak végpontjaiban — a csupa természetesben és ideálosban (lap 180.). Mely nyilvános ellenmondás æsthetikájának egész alaptalanságát kimutatja.

Én ily nagy gondolkodóknak ily nagy tévedéseit, onnét gyanítom származhatóknak, hogy a festő és szobrozó művészekről ítélnek a poésisra, melyek pedig korántsem egyek.

Mert csupa természetes stylus csak a festő és szobrozó művészetekre alkalmazható, azokra is pedig csak föltételesen, azaz csak addig, míg azok legsajátabb céljaik szerint csak hív követői és másolói a természetnek, nem pedig ideálozói, mely szerint is tehát azoknak stylusa nem is lehet egyéb, mint csupa természetes, holott ezen körben nem egyebek, mint valóságos művészeti prózaosztályok ; mihelyt azonban általmennek ideálozó osztályaikba, hol Simoni-

desként, néma poetákká válnak, azonnal párosítniok kell a természetességet az ideálossággal, holott ezen osztályban már nemcsak követik a természetet, de azt egyszersmind ideálozzák is mint a poéta.

Mely szerint ezen művészetek magokban próza és költész osztályokra külön válván, azok igenis céljaik szerint, majd csupa természetes stylusban, majd pedig ideálosban követik a természetet ; de mivel a poésisnak próza osztálya nincs, azoknak csupa természetes stylusát a poésisra alkalmaztatni semmiképen nem lehet. Mert ámbár a költészetnek is lehetnek prózaibb és poétaibb osztályai ; — de itt a prózaibb sem csupa próza, hanem csak az ideálosságnak kisebb grádusa, úgyhogy amely poéta Trója történeteit csupa természetes stylusban adná, az nem Iliást, hanem csak krónikát adna, még pedig azt sem igen derekast.

Mely tekintetben pedig nem csak a költészettől válik el azon két művészet ; de szintúgy elválik az az énektől, tánctól és muzsikától is, melyeknél szintúgy nem lelünk prózaosztályokat holott ezeknek legkisebb mozdulataik is oly ideálozatok, melyek a prózai életen egészen fölülemelkednek.

A poésis, ének és tánc nemcsak szép művészetek, mint amazok, hanem egyszersmind legtulajdonabb ember képző művészetek, s nem egyebek mint az emberiségnek ideálos fölemelkedései, melyeknek prózájok nem más, mint maga a prózai ember.

XVIII. KÖLTÉSZ NYELV.

A mindent megharmóniázó képzőszellem megharmóniázza a maga hangtestét, a beszédet, azáltal, hogy azt magával, tárgyaival és céljaival harmóniába hozza. — Mely harmóniázatnak fő létszerei pedig, úgy vélem, e következendők :

1. Valamint maga a poétai lélek az értelemnek, érzésnek és képzelő erőnek harmóniás elevenségű egyesülete ; a szerint beszédét az értelmesség, érzel-

messég és képletesség harmóniás elevenségű középletévé formálja.

Hogy minden beszédnek fő célja és dísze az értelmesség, azt itt fejtegetnem szükségtelen. De minthogy itt még az értelmesség is közép útra van szorítva, nehogy a kártékony és rút mysticizmust helybenhagyni látszassam, jegyezzük meg itt, hogy a poétai értelmességet a prózaitól meg kell választani.

Ugyanis, míg a próza a gondolatnak minden ágait és mellékideáit fejtegeti és mutogatja ; addig a poéta annak csak legfőbb oldalait, s azokat is csak játszva vagy új színekbe öltöztetve érinti ; mely szerint ennek értelmessége, amazéhoz képest, igenis középszerű. De egyébiránt a poétai értelmesség grádusai, valamennyire csak a költészet természete engedheti, mindenkor grádusai a poétai szépnek : holott épen az értelmesség egyik fő létszere az előadás elevenségének ; amit csak azok nem akarnak hinni, kik a poésist majd az értelmetlen muzsikába, majd a hetedik égbeli német metaphysikába sülyesztik.

De én úgy gondolom, a poésis nem arra való, hogy lelkünket mysticismus ábrándozatiba buktassa ; hanem leginkább csak arra, hogy mind értelmünket, mind érzelminket és képzeletinket oly egyirányú derületbe hozza, hogy a poétai gondolatot ne csak értsük, hanem egyszersmind érezzük és lássuk, ami pedig annyi, mint legfőbb értés.

Ezért bájolja a poéta érzelmeinket az érzelmes beszéd muzsikájával, képzeletünket pedig a képletes beszéd festményeivel. De mivel ezek, valamint eszközei lehetnek, illendő mértékeikben, az érzelmességnek ; épen úgy eszközei lehetnek az értelmességnek is, midőn mértéktelenségeik által a poésist vagy üres muzsikává, vagy csupa festménnyé korcsosítják ; tehát minden tekintetben ezek is csak addig szépek és hasznosak, míg józan középszert tartanak ; mihelyt pedig szertelenkednek, mindenikre csak azt kell mondanunk, amit Korinna a képekkel pompázó Pindarusnak monda : a virágokat nem elönteni, hanem csak hinteni illik.

2. Valamint maga a költész lélek nem egyéb, mint a természetesség és ideálosság harmóniás középlete; a szerint nyelvét is ezen színek összehangzó vegyületévé formálja, azaz képzi egyrészről a nyelvet minden lehető módon; másrészről pedig szintúgy minden lehető módon azon van, hogy annak természetességét meg ne rontsa, mert valamint mindenben, úgy a nyelvben is legrútabb a természetlenség.

Minden valódi poétai nyelv csak valami nemesebb természetes nyelv; mely független ugyan a prózanyelv szorosabb törvényeitől, valamint a görög költésznyelv az atticismusétól; de korántsem annyira, hogy cél és határ nélkül szertelenkedhessék, hanem csak annyira, hogy saját természetéből legsajátabb szépségeit szabadabban fejthesse.

Így fejlett a görög és római költésznyelv, s mindenik megromlott, mihelyt a poéták zabolátlankodni, különködni és tudóskodni kezdének.

3. Harmóniába hozza a poéta tárgyaival a beszédet akkor, midőn stylusát tárgyai természetéhez alkalmazza. Mert valamint magunknak más a bál, gyász és pomparuhánk; úgy a poéta is különféle érzelmei és tárgyai szerint különféle színekbe öltözteti beszédét; úgy mindazonáltal, hogy valamint a jó ízletű ember mindenféle öltözeteiben minden éles különösséget kerűl; úgy a poéta is változtatja ugyan érzelmei és tárgyai szerint beszédét; de csak úgy, hogy e részben is minden szélsőségtől egyiránt távozik.

Kiterjed ezen harmóniázat még a beszéd külhangjaira is, úgyhogy a poéta valamennyire csak a nyelv természete engedi, a gyengébb érzelmekhez és szebb tárgyakhoz lágyabb és szebb hangú szavakat válogat, a zordonabb tárgyakhoz pedig keményebb hangúakat. Ami azonban itt csak feltétel alatt legyen mondva, hogy a poéta ezt csak annyiban kövesse, amennyiben a beszéd lelkének sérelme nélkül követheti; egyébiránt pedig a külhangnak a belsőt fel ne áldozza. Mert ha a tárgy lelkét legszebben kiejtő szavak helyett, a külhang kedveért, helytelenebb érte-

ményűeket választ ; akkor sokkal többet veszt, mint nyer, mert a poésis csakugyan a szavak lelkében van, nem pedig azoknak hangjában.

4. Harmóniába hozza céljaival a poéta beszédét, midőn azt megközöníti, közrehatóvá teszi, az emberi közönséghez alkalmazza, s azáltal a poézist az emberiségben terjeszti ; mert a poézisnak, mint a cultura legemberibb s legközönebb terjesztőjének, minden célja az emberi közönség képzetében és boldogításában egyesűl.

A poézis Hellásban népreligió volt, nálunk pedig népképzet. Ugyanazért legfőbb feladás a poétának a poésist úgy népszerűsíteni, hogy egyszersmind a mívelt ízletnek is eleget tégyen. Amit pedig én korántsem látok oly nehéz feladásnak, mint Schiller ; mert a népen és popularitáson nem parasztot és parasztságot kell érteni ; hanem azon népet, mely a poésisnak elfogadására el van készítve és azon szép természetes egyszerűséget, mely a régiek jobb költészeteit bélyegzi. Az ily populáris poésis egyiránt szól mind a míveltebb, mind az együgyűbb néphez, és az épen a cél, hogy ezekhez egyiránt szóljon, vagy igazabban, inkább azokhoz, kiknek még használhat, mint amazokhoz, kiknek csak gyönyört adhat. Mert fentebb cél a többséget lelki világba emelni és teremteni, mint a már ott lévőket gyönyörködtetni.

Ezért illik óhajtani, hogy a német sentimentálisták tudós nyelvpompáját, mely néha engem is meg kezde szökni, a szép görög természetességgel váltanák fel költészeink, és azt soha el ne felednék, hogy minden vilgáképző lélek egyszersmind szerető lélek, oly lélek, mely nem a felhőkben lakik ; hanem leszáll az emberiség szentegyházaiba s ezt mondja : én vagyok a szeretet, küldjétek hozzám a gyermekeket, s csudálák őt a nép vénei. — S így szálla alá Homérus, akit imád az öreg, s gyönyörélve hallgat a gyermek.

XIX. KÖLTÉSZETI FORMÁK.

A költészi beszédnek számtalan formái vagynak és lehetnek ugyan, de annak fő formáit mégis csak három Cháris formálja ; úgymint : a lyrai, drámai és éposi költészet ; úgyhogy minden egyéb formák csak annyiban poétai formák, amennyiben ezen három fő formához közelednek és rokonodnak ; mennél meszszebb távoznak pedig ezektől, annál inkább csak különféle általmenetelek a prózába.

Mivel pdeig ezen három fő forma ismét három fő létszerét adja a költészeti szépnek : tehát itt is csak azt kell mondanom, hogy a legfőbb költészet nem csupa lyra, nem csupa dráma és epos, hanem ezeknek harmóniás vegyületű középlete ; oly középlet, mely a lyrai muzsikát, drámai szobrozatot és eposi festeményt egy alakban egyesítvén, mind ezen költészeti szépek közönét és legfőbbjét alakítja.

Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek nem a versformákról vagynak mondva ; hanem azon költészeti formák belső természeteiről. Noha azokra nézve sem merem állítani, hogy a drámában és eposban a lyrai versformák is ne illenének. Holott a sok egyforma vers csakugyan előbb okozhat unalmat, mint a különféle tárgyak természetével változó versformák különfélesége unalmas tarkaságot ; midőn egyébiránt is a dolog természete azt látszik mutatni, hogy a szenvedelmes beszédhez igenis más alak illik, mint egyéb félprózai beszélgetéshez.

A költészeti alakok belső tulajdonságaira nézve pedig kérdést nem szenved, hogy a legfőbb formában ezen három Charisnak ölelkeznie kell. Mert valamint az oly szüntelen muzsikáló lyrát, mely sem fest, sem szobroz, hanem csak érzelg meg érzelg, muzsikál meg muzsikál, Pindarus és Horátius festő, szobrozó és egyszersmind ömlengő ódáikhoz nem hasonlíthatom ; úgy szinte azt is meg kell Herderrel vallanom, hogy engem is hamar meglep az eposi rendszer, ha a drámában és eposban a szobrozatok és festemé-

nyek mellett egyszersmind az emelt szív beszédeit is nem hallom.

Ezen eposi álmosság okát pedig igen könnyű megfejteni, ha meggondoljuk, hogy a lyrai lélekömlet a poésisnak lelke és legfőbb hangja: s meggondoljuk, hogy a természetben nincs semmi szebb, semmi nagyobb, mint a szép lélek és annak magas szózata. Ezért járúlt a görög dráma érzelmes beszédéhez még az éneklő chórus is, mely a drámát a lyrával párosítá; s ezért kell a muzsikát, éneket és beszédet, harmóniásan vegyítő melodrámát legfőbb drámaformának tekintenünk; a csupa éneklő operát ellenben csak oly egyoldalú lyrai végletnek, mely a poézist egészen a muzsikába fúlasztja; még pedig oly muzsikába, melyet a dolog természetlen és nehéz tulajdonságai gyakran elég dissonantiákkal töltnek el. De épen ily hibás véglet az is, midőn a dráma és epos a szívnek és főnek minden lyrai játéka nélkül gombolyítják le a történetet, s a szívemelő lelki jelenetek helyett csak hideg és lelketlen bábokat járatnak előttünk. Ezt vette észre Schiller, midőn utóbbi szomorújátékaiba lyrai scénákat szőve, valamint Kotzebue, midőn a görög chórus lyráját és reflexióit a játék hőseinek szájába adá, s azáltal ama sok lelkes episodiumát formálá.

Másrészről továbbá a chórust és lyrai eszméleteket, nemcsak úgy kell tekintenünk, mint a poétai szépnek kiegészítőit; hanem egyszersmind úgy is, mint legbölcsebb célirányosságát. Mert mikor a dráma és epos az élet tarka és homályos meséit mutogatják; mi lehet célirányosb, mint ha a lélekintéző lyra kifejti előttünk azon szempontokat, melyekből a dolgok természetét néznünk kell; s mi lehet célirányosb és szebb, mint az olyan meleg sziv beszéde és életbölcsesége, amilyenek Voss Luizájából és Goethe Hermannjából hozzánk szólanak?

Igaz ugyan, hogy az ily lélekintézés, egy két philosophusra nézve felesleges; de ne feledjük azt el soha, hogy a poésis publicumát nem egy-két philo-

sophus, hanem leginkább az ifjúság és a nép alakítja. Az ily publicumra nézve pedig a valódi poétának nem csak mulattatónak, de egyszersmind és leginkább lélekintézőnek is kell lenni.

Az eposi és drámai tárgyasságot sokan balul értik és messze viszik. De én azt hiszem, hogy a szépérző és értő Winckelmannak azon állítása, mely szerint a hellenek követését nem kétlé a természet követésénél ajánlani, ha valamiben, minden bizonnyal e részben legelőbb kifogást szenvedhet, s reánk nézve szenved is. Mert bizonyos az, hogy a mi hidegebb érzékeinkhez és hamisabb nézeteinkhez képest gyakrabban és hathatósabban kell nálunk mind a szívet mind az elmét pengetni, mint a nyíltabb szivű és fejű görög népnél.

Plátónak több helyéből láthatni, hogy a helleneket Homerus nyugalmas verseinek hallása már oly nagy elragadtatásba hozta, milyent mink már ma nem értünk, nem érzünk, s amilyenre minket semmi lyrai hév nem melegíthet. De én azt is hiszem, hogy ezen boldog gyermeki népnek már csak a helyes beszéd is oly valami gyönyört ada, milyent nekünk a legszebb költészet alig adhat. Én legalább csak így tudom magamnak megfejteni mind Plátó végtelen üres beszédeinek okát, mind pedig azon gyilkos predicátiókét, melyeket Homerus az öldöklő hősek szájába ád. A görög mihelyt csak hallá a poétai nyelvet, már megzendűlni érzé lelkében az egész Helikont ; mert valamint az æsthetikai nevelés, úgy az életnek minden formái igen fogékonnyá képzék azt a szépérzetre ; minket ellenben a kedvetlen prózai élet és nevelés oly hidegekké fagylal, hogy csak a lyrai és schilleri reflexió kap meg valamennyire.

XX. SZOMORÚ ÉS VÍG KÖLTÉSZETEK.

Szintoly pompásan, mint hamisan szóla Bouterweck, midőn a szomorú- és vígjátékokra azt mondá, hogy a poésis általában csak extremumokban ünnepli

diadalmi pompáját ; mert csak ott concentrálja magát a poétai effectus egy oly érzetben, mely másik alatt nem áll.

Azt gondolnók ily beszédre, ha egyéb tisztább helyeire nem emlékeznénk, hogy ő valójában a tragoediát halottas házak és siralom völgyének, a lenncomicumot pedig fonó lakzinak nézi? Azonban én úgy vélem, ezt csak úgy kell érteni, hogy a szomorú- és vígjátékok, egymásra nézve, extremumok ugyan ; de magokban még sem extremitások. Különben a szépnek Apolló templomára írt örök törvénye, a «semmit ne fölöttébb» a drámavilágban egészen felfordúlva volna?

Igaz ugyan, hogy a vígság, mint már magában szép és kellő érzés, nem hamar esik túlságba ; de csakugyan mégis nem a szertelen hahota, hanem csak az æsthesisi mosolygás közelít a legszebb lélekszínhez a vídám nyugalomhoz ; a csupa szomor és annak végletei pedig még inkább ellenkeznek a poétai játékkal és a lélek szabadságával.

Ha tehát annyira tudnók is a költészet foganatját vagy effectusát concentrálni, hogy ily végletekre ragadó lehetne, azt tennünk szabad még sem volna. Mert ámbár egyik célja a tragoediának szánakozást gerjeszteni ; de korántsem olyant, mely a nézőt céltalanul gyötri, hanem csak olyant, mely a szívben a szeretet húrjait pengeti.

Az ily érzést pedig a nélkül, hogy azt egyéb érzelmek alá vetnők, azokkal oly harmóniás szerközetbe és vegyületbe hozhatjuk, mely a szomor és vígság végletei helyett azoknak æsthesisi tulajdonait magába concentrálhatja, s így az élet minden színeinek közönét mutathatja, és ez a közön a drámai középtető. Ezen tetőn formálják az erénynek, hős szellemnek, szerelemnek és örömnek jelenetei a legfőbb játékot, nem pedig a szomornak és vígságnak æsthesis nélkül lévő végletei.

Az igazi poésis, ez a tündér világtükör, minél inkább poétai világtükör, annál inkább nem egyes színeit,

hanem mindenkor egészét mutatja az életnek; az élet pedig nem csupa szomor, nem csupa vígság, hanem csak ezeknek vegyülete, és épen az a valódi poésis, mely a valóság tarka vegyületét harmóniás vegyületté formálja.

A görög tragoedia igen egyszínűleg komolynak látszik ugyan, de valójában mégis vegyes érzelmeket ád. Mert ha egyrészről az emberiség fájdalmaiban osztoztat: másrészről az ideális világ látásával gyönyörködtet, az erény nagy jelenetei által emel, a fátum isteni ideája által pedig nyugtat és resignátióra szoktat, azaz tehát egyszerre sebhet és gyógyít. Így az igazi poétai vígjáték vagy lenncomicum egyrészről vidámít és nevettet ugyan; de másrészről a tréfa alá rejtett komoly igazsággal és komoly célzattal komolyít.

Nemcsak a jobb drámák adnak pedig ily vegyes érzelmet, de ily vegyes érzelműk sok jobb lyricumok is, valamint igen érezhető az érzelmi vegyület még a magyar táncmuzsikában is. A mi komoly toborzónk nem csupa szomor, annyival inkább nem siralom; hanem a legszebb hős érzelmek pompás vegyülete; valamint a mi víg táncdalunk is nem csupa víg, hanem a szerelem vegyes érzelmeinek mosolygó ölelkezete. Ott Hektor búcsúzik Andromachétól; itt a harcból visszatérő ölelkezik. És a magyar muzsikának ezen igen ideális charakteréből jött az, hogy Biharinak még halotti nótájából is kimosolyg a táncütés.

Horátius nemcsak az érzelmi vegyületet szerette; de egyik legpindarusibb ódájában még ily csupa prózaszínt is vegyíte: «Vindelici, quibus mos unde deductus per omne tempus amasonia securi dextras obarmet quærere distuli: nec scire fas est omnia»: és én ezt nem foltnak nézem, hanem valami kellemes változatnak és pihenetnek, melyről midőn újra felkap, újra érzem a fölemelkedés gyönyörét, amit tán eddig ezen pihenet nélkül meguntam volna.

Ha már oly lyrai hangok és villámok, milyenek a

Horátius ódája és magyar muzsika ennyire vegyítnek; hát mikor a költészet nagyobb térű drámában, vagy épen shakespearei nagy dráma-eposban az egész tarka világnak tükre akar lenni; nem lehet-e illendő mértékben Shakespeare és Calderon?

Én úgy hiszem, a tárgy terjedésével együtt terjedhet és világosúlhat a vegyület; s hogy terjedjen és világosúljon, a költészet tökélyéhez tartozik. Mert ideig-óráig elég gyönyört lelünk a francia ízletű kertnek rendszeres szépségeiben; de sokára csakugyan megúnjuk azt, és örömmel lépünk az angol parkba, onnat pedig a kopasz alpesekre. Melyre nézve bátran elmondhatjuk, hogy a nagyobb kiterjedésű költészetek, melyeknek különféle részeik, mint egy különös egészeket formálhatnak s az ellenkezetek tarkaságának enyhítésére elég középszíneket vegyíthetnek inkább lehetnek képei az angol parknak, mint a francia ízletűnek.

Hogy a hellenek a tragoediában igen egyszínűleg komolyak, nemcsak onnét van, mivel az ő tragoediáik igen lyrai hangúak; de onnét is, hogy ők az erényt és imádott hős eleiket istenítő tragoediát úgy tekinték, mint valami legünnepibb szentséget és religiót, melynek komoly méltóságához a humoros játék természet szerint nem illhetett.

Nálunk ellenben, hol a legkomolyabb tragoedia is csak játék, e részben sokkal tágabb útunk nyílt; s tán célirányosb is a még igen földszagú népet az elevenebb tarkával a lelki világba csalogatni, mint az egyszínűbb komolysággal a poésis publicumát fogyasztani.

Schiller gáncsolja Goethét, hogy Egmontban a Klárika képében megjelenő Szabadság a komoly valóságból egyszerre valami operavilágba ragad bennünket. De én úgy érzem, köszönettel tartozunk Goethének, hogy a fojtó és kínzó valóságból egy szebb tündérvilágba emel, és a leverő fájdalmak után enyhűlten bocsát el, mint a görögök, kik ugyanezen célból a szomorújáték után vígjátékot következtetének, hogy a szívnek vídám nyugalmát visszaadják.

Ily vegyület nélkül szintoly komoly fájdalommal hagynók el Egmontot, valamint Schiller Don Carlosát. Úgy látszik, Schiller nem ismeré a valódi tragoediai páthost és halált, melyekben a fájdalomnak mindenkor valami édessel és szívemelővel kell vegyűlve lenni, úgyhogy nem ok nélkül mondja Jean Paul, hogy a poésisben örömében hal meg az ember.

Midőn Zameo és Rolla halálát látjuk, elragadtatunk, édes fájdalommal érezzük a szerelemnek és erénynek édes halálát; midőn Brutus fiait megöleti, érezzük az atyai szíven fölülemelkedő erény diadalmát, s azzal együtt emelkedünk, de midőn Don Carlos hidegen az inquisitornak általadatik, vegyűl-e borzadalmunkhoz valami édes vagy fölséges? Így midőn Egmontban az erényt dűlni, a bűnt dúlni láttuk, csupa leverő, csupa prózai komoly lett volna látásunk, ha azt Goethe az ideális világ és egy szebb jövendő látásával nem vegyíté vala. Az ily szép csuda és szép lélekjelenetek már magokban poétai szépek, mivel azok már magokban religiói bényomással vagynak összekötve; itt pedig Klárikában a szerelemnek, szabadságnak, az erénynek és egy szebb életnek érzelmei összefolyván, Egmont tömlöcét templommá dicsőítik, s oly égi fényt vetnek setét szíveinkre, mint a zivataros felhők közűl egyszerre kimosolyodott hold Schiller koporsójára.

TARTALOM.

VERSEK.

POETAI HARMONISTIKA.